

LAUREA
AMMATTIKORKEAKOULU
Yhdessä enemmän

Sosiaalisen kuntoutuksen kehittämisen lähtökohdat Kauniaisissa

Hämäläinen, Piia

2015 Laurea

Laurea-ammattikorkeakoulu
Otaniemi

Sosiaalisen kuntoutuksen kehittämisen lähtökohdat Kauniaisissa

Piia Hämäläinen
Terveystiedon edistämisen
koulutusohjelma YAMK
Johtaminen ja kehittäminen
perhe- ja verkostotyössä
Opinnäytetyö
Marraskuu, 2015

Piia Hämäläinen

Sosiaalisen kuntoutuksen kehittämisen lähtökohdat Kauniaisissa

Vuosi 2015 Sivumäärä 75

Opinnäytetyön tarkoituksena oli tuottaa tietoa sosiaalisen kuntoutuksen palveluiden kehittämiseksi Kauniaisten sosiaali- ja terveystoimeen. Sosiaalihuoltolain uudistuksen myötä sosiaalinen kuntoutus tuli lakisääteiseksi palveluksi, minkä vuoksi se on aiheena ajankohtainen. Opinnäytetyön avulla oli tarkoitus luoda lähestymistapa, jossa sosiaalisen kuntoutuksen palvelut saataisiin entistä paremmin toimiviksi. Tavoitteena oli selvittää, millä edellytyksillä voidaan saavuttaa vaikuttavia ja asiakaslähtöisiä sosiaalisen kuntoutuksen palveluita. Tutkimuskysymykset olivat: Mitä on sosiaalinen kuntoutus ja mitä se on Kauniaisissa? Millaisille sosiaalisen kuntoutuksen palveluille on tarvetta Kauniaisissa?

Opinnäytetyössä on piirteitä arviointitutkimuksesta ja toimintatutkimuksesta. Tutkimusaineisto kerättiin aikuisosiaalityön asiakkaiden teemahaastatteluilla ja Kauniaisten sosiaalialan henkilöstön työpajan avulla. Opinnäytetyötä varten haastateltiin kuutta pitkäaikaistyötöntä aikuisosiaalityön asiakasta. Teemahaastatteluilla selvitettiin asiakkaiden näkemyksiä heidän toiminta- ja työkyvystään sekä sosiaalisen kuntoutuksen palveluista. Sosiaalialan henkilöstön työpaja sosiaalisen kuntoutuksen palveluihin liittyen toteutettiin seitsemän sosiaalialan ammattilaisen kesken ja siihen osallistuneet henkilöt olivat sosiaalityöntekijöitä sekä sosiaali- ja palveluohjaajia. Opinnäytetyössä tarkasteltiin lisäksi aikaisempien tutkimusten valossa, kuinka sosiaalista kuntoutusta on toteutettu, millaisille palveluille on ollut tarvetta sekä millaisia sosiaalisen kuntoutuksen tuloksia on saatu.

Aikaisempien tutkimusten perusteella sosiaalisen kuntoutuksen palveluiden tulisi olla voimaannuttavia, mielekkäitä ja yksilöllisiä asiakkaille. Sosiaalisen kuntoutuksen palveluiden tulisi tähdätä asiakkaiden elämänhallinnan ja työllistymisedellytysten parantamiseen sekä toimintakyvyn vahvistamiseen. Toiminta voi olla ryhmämuotoista tai yksilötoimintaa. Palveluiden organisointiin tulisi varata tarpeeksi ja kyllin monialaista henkilöstöä.

Tutkimustulosten mukaan sosiaalisen kuntoutuksen piiriin kuuluvia palveluita on järjestetty Kauniaisissa tapauskohtaisesti räätälöiden, ilman vakiintunutta toimintamallia. Toimintaa on toteutettu asiakaslähtöisesti ja sosiaalityön palveluita on jalkautettu asiakkaiden ympäristöihin siinä määrin, mitä on ollut mahdollista. Tutkimustulosten perusteella toimijoiden työnkuvat ja vastuut tulisi määritellä selkeästi. Asiakkaat kaipaavat enemmän tiedotusta liittyen pitkäaikaistyöttömien palveluihin ja sosiaaliseen kuntoutukseen. Vaikuttavaa sosiaalista kuntoutusta ovat palvelut, joissa kiinnitetään huomiota yksilöllisyyteen ja räätälöidään palvelut asiakkaiden tarpeiden mukaan ja asiakkaiden toimintakykyä tukeviksi ja edistäviksi. Asiakaslähtöisyys tulisi näkyä palveluissa niin, että palveluketju on asiakkaalle selkeä. Esimerkkinä mahdollisista kehittämistoimenpiteistä Kauniainen on esittämässä selvityshenkilön palkkaamista aktivointityöhön kauniaisilaisille pitkäaikaistyöttömille, joista osa saattaa siis olla myös sosiaalisen kuntoutuksen tarpeessa.

Asiasanat: sosiaalinen kuntoutus, aktivointi, pitkäaikaistyöttömyys, ohjelmateoria, kuntouttava sosiaalityö

Piia Hämäläinen

The points of departure of developing social rehabilitation in Kauniainen

Year	2015	Pages	75
------	------	-------	----

The purpose of this thesis was to produce information to Kauniainen Social Welfare and Health Office to develop social rehabilitation services. As the Social Welfare Act was renewed, social rehabilitation became a statutory service, and therefore it is a topical issue. By means of this thesis, the purpose was to create an approach where social rehabilitation services would be better operational than they were before. The aim was to find out, how to achieve effective and customer-oriented social rehabilitation services. The research questions were: What is social rehabilitation and what is it in Kauniainen? What kind of social rehabilitation services are needed in Kauniainen?

The thesis has the features of evaluation research and action research. The data was gathered through adult social customer interviews and a workshop with the staff of Kauniainen Social Services. Six long-term unemployed customers, who were customers of adult social work, were interviewed for this thesis. Theme interviews were used to find out customers' perceptions of their functional and working capacity as well as social rehabilitation services. The social staff workshop according to social rehabilitation services was conducted among seven social welfare professionals and the people participated in it were social workers as well as social and service counselors. In addition, in the light of previous studies on how social rehabilitation has been carried out, the study examined what kind of services has been needed, and what results have been obtained in social rehabilitation.

On the basis of previous studies, social rehabilitation services should be empowering, meaningful and individual to the customers. Social rehabilitation services should aim to improve the customers' life management and employment potential as well as the strengthening of the capacity. Actions can be activities in groups or individual activities. Enough multi-disciplinary staff should be reserved.

According to research results, social rehabilitation services have been organized in Kauniainen by tailoring on a case by case basis, without an established approach. Services have been carried out in a customer-oriented way and services have been exported within customer environments to the extent of what has been possible. On the basis of research results, work descriptions and responsibilities of the actors should be clearly defined. Customers wish more information concerning services for long-term unemployed and social rehabilitation. Effective social rehabilitation is the service where attention is paid to individuality and the services are tailored to customers' needs and to promote customers' functional ability. Customer orientation should be reflected in services in such a way that the service chain would be clear from the customers' point of view. As an example of possible development measures, Kauniainen is proposing of hiring a person who activates the Kauniainen long-term unemployed persons. Some of them may therefore also be in need of social rehabilitation.

Keywords: social rehabilitation, activation, long-term unemployment, program theory, rehabilitative social work

Sisällys

1	Johdanto.....	7
2	Sosiaalisen kuntoutuksen lähtökohtia ja ulottuvuuksia	9
2.1	Sosiaalinen kuntoutus uudistuneessa sosiaalihuoltolaissa	11
2.2	Sosiaalisen kuntoutuksen palveluiden kohderyhmä ja työmuodot	11
2.2.1	Pitkäaikaistyöttömät yhtenä kohderyhmänä	12
2.2.2	Syrjäytyminen.....	13
2.2.3	Sosiaalinen vahvistaminen.....	13
2.3	Toimintakyvyn kokonaisuus.....	14
2.3.1	Sosiaalinen, psyykinen ja psykososiaalinen toimintakyky.....	14
2.3.2	Identiteetti, elämänhallinta, koherenssi ja voimaantuminen.....	16
2.3.3	ICF-malli toiminnallisen terveydentilan mittarina	18
2.3.4	Toimijuus	19
2.4	Asiakkaan aktivointi ja keinot	20
2.5	Sosiaalityön vaikuttavuus ja vaikuttavuuden arviointi	21
2.6	Sosiaalisen kuntoutuksen palvelumuotoja tällä hetkellä Kauniaisissa	22
2.7	Piirteitä aikaisemmista tutkimuksista	23
3	Opinnäytetyön empiirinen toteutus	26
3.1	Opinnäytetyön tavoite ja kehittämistehtävä.....	27
3.2	Tutkimus- ja kehittämismenetelmät	27
3.2.1	Arviointitutkimus ja toimintatutkimus lähestymistapana.....	28
3.2.2	Ohjelmateoria	30
3.3	Aineistonhankinta	30
3.3.1	Teemahaastattelut.....	31
3.3.2	Työpaja Kauniaisten sosiaalialan henkilöstölle	33
3.4	Aineiston analysointi.....	34
4	Tutkimustulokset.....	38
4.1	Teemahaastattelujen tulokset.....	38
4.1.1	Elämänhallintaa tukevat asiat	39
4.1.2	Elämänhallintaa vaikeuttavat tekijät.....	40
4.1.3	Kehittämistä vaativat toimenpiteet	41
4.2	Kauniaisten sosiaalialan henkilöstön työpajan tulokset.....	42
5	Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys.....	48
6	Pohdinta	52
	Lähteet	65
	Kuviot	70
	Taulukot	71

Liitteet.....	72
---------------	----

1 Johdanto

Työttömyys on Suomessa korkealla, talouden kasvu on heikentynyt. Sosiaaliturvaa ja työmarkkinoita ei ole voitu uudistaa, vaikka työnteon ja elinkeinorakenteen muutokset olisivat vaatineet sitä. (Hallitusohjelma 2015.) Vaikean työttömyyden vallitessa ihmisten siirtymät, kuten siirtymät koulutuksesta työhön, työstä työhön tai siirtymät työllisyyden ja työttömyyden välillä edellyttävät huolellisia valmisteluja ja voivat vaatia asianmukaisia tuki-interventioita. Ilman yhteiskunnan tukea ihminen saattaa joutua noidankehämaisiin syrjäyttäviin siirtymiin, joista ulospääsy on haasteellista. Syrjäyttäviä siirtymiä on aina jonkin verran, erityisesti niitä syntyy heikon työllisyystilanteen aikana. (Karjalainen & Karjalainen 2010, 17.)

Nykypäivän työelämän vaatimuksissa ulkopuolelle jäävät usein heikossa työmarkkina-asemassa olevat henkilöt. Pitkäaikaistyöttömien, osatyökykyisten sekä muiden heikossa asemassa olevien henkilöiden työelämäosallisuus ei ole toteutunut toivotulla tavalla ja näihin ryhmiin kuuluvat ovat suuressa vaarassa jäädä työelämän sekä yhteiskunnan ulkopuolelle. Syrjäytyminen ja eriarvoistuminen vievät pohjan ihmisten uskolta oikeudenmukaiseen yhteiskuntaan ja omiin toimintamahdollisuuksiin. Kaikkien yhteiskunnan jäsenten tulisi päästä osalliseksi yhteiskunnan toimintaan. Sen vuoksi tarvitaan konkreettisia toimenpiteitä vahvistamaan heikossa työmarkkina-asemassa olevien henkilöiden työelämäosallisuutta. (Ilmonen, Kerminen & Lindberg 2011, 29.)

Opinnäytetyöni aihe on tutkia sosiaalista kuntoutusta ja sen mahdollisuuksia sekä selkiyttää käsitteen merkitystä. Tutkimuskysymykseni pureutuvat siihen, mitä sosiaalinen kuntoutus on, mitä se on työskentelykunnassani Kauniaisissa sekä millaisille sosiaalisen kuntoutuksen palveluille nähdään tarvetta Kauniaisissa. Tarkoitus on rakentaa ohjelmateoriaa aiheesta Kauniaisiiin. Ohjelmateorian keskeinen elementti on vaikuttavuus. Opinnäytetyöni avulla pyritään luomaan lähestymistapa, jossa sosiaalisen kuntoutuksen palvelut saataisiin entistä paremmin toimiviksi. Tutkimuksessa pyritään selvittämään myös, kuinka myönteinen muutos saadaan aikaiseksi.

Sosiaalinen kuntoutus on nyt paljon keskusteluissa ja pinnalla oleva, kiinnostava käsite. Sosiaalinen kuntoutus sai oman pykälänsä sosiaalihuoltolakiin 1.4.2015, kun sosiaalihuoltolaki uudistui. Sosiaalihuoltolain uudistuksen myötä kunnat ovat vastuussa sosiaalisen kuntoutuksen palveluiden organisoinnista. Kevään ja syksyn 2015 aikana on järjestetty aiheen tiimoilta viranomaisille suunnattuja monenlaisia koulutuksia ja seminaareja, joihin olen myös itse osallistunut. Näiden tapahtumien perusteella voidaan sanoa, että sosiaalinen kuntoutus on käsitteenä jokseenkin väljä ja osin määrittämätön. Käsite vaatii selkiyttämistä. Kuntien toimijat perehtyvät parhaillaan käsitteeseen ja suunnittelevat, kuinka tulevat sosiaalisen kuntoutuksen palvelut jatkossa järjestämään.

Sosiaalihuollon näkökulmasta keskeisimmät yhteiskunnalliset ongelmat liittyvät syrjäytymisuhkiin, työttömyyteen ja toimeentulo-ongelmiin, päihde- ja mielenterveysongelmiin sekä lapsiperheissä ilmeneviin sosiaalisiin ongelmiin. Hyvinvointi on jakautunut Suomessa entistä eriarvoisemmin ja eriarvoisuutta esiintyy sosioekonomisten ryhmien välillä miltei kaikilla hyvinvoinnin alueilla. Erityisen tärkeää on, että huolehditaan siitä, että sosiaalisen kuntoutuksen palvelut ovat myös kaikkein haasteellisimmassa asemassa olevien kuntalaisten saatavilla. (Palola 2012, 34.)

Kuntoutuksen tavoitteiden määrittelyssä on siirrytty työllistymistavoitteisesta kohti yleisempiä tavoitteita, joita ovat parempi toimintakyky, itsenäisyys, sosiaalinen integraatio, elämänhallinta tai elämänlaadun koheneminen. Yhteiskunnalliset ilmiöt heijastuvat kuntoutukseen ja asettavat sille erilaisia haasteita. Kuntoutuksen sosiaalinen ulottuvuus on vahvistunut 1990-luvun lamavuosista lähtien. Työmarkkinoiden ulkopuolelle jääville ryhmille työelämä ei aina ole realistinen ja nopea tavoite. Sen vuoksi on kehitettävä yksilön sosiaalista osallisuutta tukevia toimintoja, jotta hän välttyisi yhteiskunnasta syrjäytymiseltä. Tavoitteina voidaan nähdä esimerkiksi sosiaalisten verkostojen vahvistaminen, elämänhallinnan ja osallistumisen edistäminen sekä hyvinvointia edistävien elämäntapojen tukeminen. Lisäksi tarvitaan lisää avoimille työmarkkinoille suuntautuvia toimintoja, tuetun työn palveluita, välityömarkkinaratkaisuja sekä palvelumuotoja, jotka tukevat sosiaalista osallisuutta ja ehkäisevät työkyvyttömyyttä. (Harkko, Ala-Kauhaluoma & Lehikoinen 2012, 60; Järvikoski & Härkäpää 2008, 57 - 58.) Tärkeä kysymys aktivoinnin näkökulmasta on, kuinka luoda sellaiset työmarkkinat, joissa on kysyntää erilaisille osatyökykyisille henkilöille sen sijaan että pyritään muuttamaan ihmisiä työkyvyltään tai työllistyvyydeltään työmarkkinoihin soveltuviksi (Saikku 2013, 145).

Keskusteluissa sosiaalialan ammattilaisten kanssa on käynyt ilmi, että sosiaalista kuntoutusta työkseen organisoivat viranomaiset eivät ole vielä täysin selvillä mitä kaikkea sosiaalisen kuntoutuksen käsite pitää sisällään. Vaikka sosiaalialan ammattilaiset ovatkin ruohonjuuritasolla järjestäneet sosiaalisen kuntoutuksen palveluihin lukeutuvia toimenpiteitä, puhutaan kuitenkin toisaalta uudesta, suunnittelua ja käytännön organisointia vaativasta palvelusta.

Myös Haimi ja Kahilainen (2012, 45) toteavat, että sosiaalinen kuntoutus käsitteenä ei ole yksiselitteinen. Käsitteen epämääräisyys kuitenkin tiedostetaan ja käsitteen selkiyttämistä työstetään. Sosiaalista kuntoutusta pidettiin vielä 2000-luvun alussa tietynlaisena kuntoutustoiminnan kattokäsitteenä. Haimi ja Kahilainen pohtivatkin, että onko käsitteen mieltäminen yläkäsitteenä helppo tapa sivuuttaa käsitteen rajaamattomuus ja epämääräisyys ja ohittaa käsitteen määrittelyn tarve. Sosiaalista kuntoutusta ei voida sitoa vain yhteen tiettyyn tieteenalaan. Tieteiden moninaisuus näyttäytyy kyseisen käsitteen erilaisissa käyttöyhteyksissä. Sosiaalisesta kuntoutuksesta keskusteltaessa eri ammattialojen ammattilaiset määrittelevät

sosiaalisen kuntoutuksen usein omiin tarpeisiinsa sopivalla tavalla. Tämä on vaikuttanut siihen, että sosiaalisen kuntoutuksen käsite ja käytäntö ovat muodostuneet kirjaviksi.

Tällä hetkellä sosiaalityön asiakkuusprosessit ja palvelujärjestelmät nähdään vielä paljolti viranomaislähtöisinä. Asiakkaita palvelee tietyin kaavan mukaan ja heille tarjotaan tiettyyn muottiin puristettuja palveluita. Seminaarien ja koulutusten perusteella on käynyt ilmi, että olisi tärkeää saada toimijat tuottamaan enemmän asiakaslähtöisempiä palveluita nykyisen viranomaislähtöisen palvelujärjestelmän sijaan. Nyt kaivataan entistä enemmän asiakkaille räätälöityjä ja yksilöllisiä palveluita. Asiakkaiden osallistuminen, osallistaminen ja aktivointi nähdään oleellisina tekijöinä palveluita suunniteltaessa.

Kehittämistoiminnan toteuttamisen kannalta on eduksi, jos tavoite on perusteltu mahdollisimman konkreettisesti. Perusteluissa on tarkoitus ottaa kantaa siihen, miksi juuri tämä tietty asia vaatii kehittämistoimenpiteitä. Kehittämistoiminnan perusteluissa päädytään kysymyseen: kuinka tavoitteisiin vastataan ja mitä tehdään. Kehittämistoiminnan perusteluissa kantaa otetaan myös kehittämisen yleiseen merkittävyyteen. (Toikko & Rantanen 2009, 57.) Kuntia veloitetaan siis lain puitteissa järjestämään sosiaalisen kuntoutuksen palvelut asukkaalleen. Näen, että opinnäytetyössäni toteutuu kehittämistoiminnan tarkoitus, koska sen kautta Kauniaisiin voidaan saada uutta arvokasta tietoa sosiaalisen kuntoutuksen palveluiden organisoiminnin tueksi. Näkemykseni mukaan opinnäytetyöni aihe on työelämän kehittämisen kannalta merkityksellinen. Sosiaalinen kuntoutus on yhteiskunnallisesti ajankohtainen käsite lakiuudistuksesta johtuen ja aihetta on tutkittu verrattain vähän. Pitkäaikaistyöttömyys ja työttömyys yleensä ovat Suomessa kasvussa ja palveluita syrjäytymisen ehkäisemiseksi tulee kehittää. Näen mahdollisuuden, että sosiaalisen kuntoutuksen palveluiden keinoin voidaan ehkäistä pitkäaikaistyöttömien syrjäytymistä ja helpottaa työhön paluuta.

Opinnäytetyöni teoreettisissa lähtökohdissa esitellään sosiaalista kuntoutusta ja sen paikkaa uudistuneessa sosiaalihuoltolaissa. Lisäksi käsittelen ihmisen toimijuutta, toimintakyvyn kokonaisuutta sekä sen tukemista, syrjäytymisen ehkäisyä ja asiakkaan aktivointia. Koska vaikuttavuus on yksi ohjelmateorian oleellisista elementeistä, käsittelen myös sosiaalityön vaikuttavuutta. Teoriaosuudessa esitellään lisäksi, kuinka sosiaaliseen kuntoutukseen lukeutuvat palvelut ovat tällä hetkellä järjestetty työskentelykunnassani Kauniaisissa.

2 Sosiaalisen kuntoutuksen lähtökohtia ja ulottuvuuksia

Kuntoutus on ihmisten toimintakyvyn ja sosiaalisen selviytymisen parantamiseen, työkyvyn edistämiseen sekä työuran jatkuvuuden turvaamiseen tähtäävää toimintaa. Kuntoutuksella on tarkoitus ehkäistä ja kompensoida sairauksiin ja sosiaaliseen syrjäytymiseen liittyviä ongelmia sekä tukea yksilöiden ja väestöryhmien selviytymistä, voimavaroja ja hyvinvointia arjessa ja

etenkin elämän eri siirtymävaiheissa. Sisällöltään kuntoutus on monipuolinen toimintakokonaisuus, minkä vuoksi ihmisten kokemukset ja käsitykset kuntoutuksen sisällöistä ja kohde-ryhmistä saattavat vaihdella. Käsitysten syntymiseen voivat vaikuttaa esimerkiksi se, millaisessa elämäntilanteessa he ovat tai millaisia odotuksia he asettavat kuntoutukselle. Lisäksi tietoa kuntoutuksesta välittyy tuttujen ja omaisten kokemusten sekä tiedotusvälineiden kautta. (Järvikoski & Härkäpää 2011, 8.)

Kuntoutus luokitellaan perinteisesti neljään eri osa-alueeseen sisältönsä ja toimintatapojensa mukaan. Osa-alueet, jotka limittyvät osittain toisiinsa, ovat lääkinällinen, ammatillinen, kasvatuksellinen sekä sosiaalinen kuntoutus. Luokitusten tarkoitus on luoda perustaa ammattiryhmien ja organisaatioiden työnjaolle. (Järvikoski & Härkäpää 2011, 20.) Tässä opinnäytetyössä pääpaino on sosiaalisen kuntoutuksen tarkastelulla.

Kuntouttavan sosiaalityön tulee pohjata asiakkaan kuntoutuksellisiin tarpeisiin sekä siihen sosiaaliseen kontekstiin, jossa asiakas elää. Sen tehtävä on toimia asiakasta valtaistavalla ja voimaannuttavalla tavalla. Kuntouttavan sosiaalityön keskeisiä työmenetelmiä ovat

- psykososiaalinen työskentely, vuorovaikutus, joka pohjautuu valtaistavaan ja voimaannuttavaan sekä tarvelähtöiseen näkemykseen
- palveluohjaus, jolloin sosiaalialan ammattilainen kiinnittyy vastuullisesti, pitkäjänteisesti ja intensiivisesti kuntoutumisprosessiin asiakkaan kanssa niin, että hän tukee asiakasta erilaisissa palveluissa ja toimenpiteiden aikana sekä huolehtii siitä, että tulevat osaksi kuntoutumisen kokonaisvaltaista toimintaa
- verkostotyö, jossa toimitaan niin asiakkaan omien sosiaalisten verkostojen kuin yhteiskunnan ja palvelujärjestelmän verkostojen kanssa
- sosiaalinen kuntoutus, jolloin toimintaan liittyy yhteisöllinen ja yhteiskunnallinen ajattelu sekä arjessa vaikuttavien valtaistavien ja voimaannuttavien seikkojen hyödyntäminen. (Liukko 2006, 102 - 103; Järvikoski & Härkäpää 2011, 22.)

Kananoja (2012, 36, 38 - 39) kirjoittaa, että silloin, kun sosiaalisen kuntoutuksen pääpaino on termillä sosiaalinen, ymmärretään se usein toiminnan tavoitteeksi. Osuvampi ilmaus voisikin taten olla sosiaalinen kuntoutuminen. Sosiaalisesta kuntoutuksesta puhuttaessa esiintyy sosiaalisen toimintakyvyn tavoite, jota on mahdollista vahvistaa erilaisin keinoin. Monet näistä keinoista ovat tyypillisiä sosiaali- tai muita palveluita, joita ei perinteisesti katsota kuntoutukseksi. Niillä voi kuitenkin olla merkittäviä vaikutuksia, jotka edistävät kuntoutumista. Sosiaalinen kuntoutus on pohjimmiltaan asiakkaan oman kuntoutumisen tukemista ja asiakkaan omien voimavarojen vahvistamista. Koska sosiaalisen kuntoutuksen sisältö on yksilöllisesti muotoutuva, on tärkeää, että kuntoutuksen perustana on yksilöllinen kartoitus kuntoutujan elämäntilanteesta ja kuntoutujan kanssa yhdessä tehty tuen tarpeen arviointi. Lisäksi on tär-

keää tunnistaa ihmisen sosiaaliset vahvuudet ja rajoitukset. Tunnistamisen jälkeen voidaan rakentaa yhteinen näkemys siitä, kuinka vahvuuksia on mahdollista hyödyntää ja toisaalta kuinka rajoituksia voidaan kompensoida.

2.1 Sosiaalinen kuntoutus uudistuneessa sosiaalihuoltolaissa

Sosiaalihuoltolaki uudistui asteittain vuonna 2015. Sosiaalisen kuntoutuksen osalta laki astui voimaan 1.4.2015. Lain mukaan kunnat ovat velvoitettuja järjestämään sosiaalisen kuntoutuksen palvelut niitä tarvitseville asukkailleen. Alla on suora lainaus sosiaalihuoltolain 17. pykälästä, jossa sosiaalinen kuntoutus on määritelty:

Sosiaalinen kuntoutus sosiaalihuoltolaissa (1301/2014)

17 §

Sosiaalinen kuntoutus

Sosiaalisella kuntoutuksella tarkoitetaan sosiaalityön ja sosiaaliohjauksen keinoin annettavaa tehostettua tukea sosiaalisen toimintakyvyn vahvistamiseksi, syrjäytymisen torjumiseksi ja osallisuuden edistämiseksi. Sosiaaliseen kuntoutukseen kuuluu:

- 1) sosiaalisen toimintakyvyn ja kuntoutustarpeen selvittäminen;
- 2) kuntoutusneuvonta ja -ohjaus sekä tarvittaessa kuntoutuspalvelujen yhteensovittaminen;
- 3) valmennus arkipäivän toiminnoista suoriutumiseen ja elämänhallintaan;
- 4) ryhmätoiminta ja tuki sosiaaliin vuorovaikutussuhteisiin;
- 5) muut tarvittavat sosiaalista kuntoutumista edistävät toimenpiteet.

Nuorten sosiaalisella kuntoutuksella tuetaan nuorten sijoittumista työ-, työkeilu-, opiskelu-, työpaja- tai kuntoutuspaikkaan sekä ehkäistään näiden keskeyttämistä. (Sosiaalihuoltolaki 2014.)

2.2 Sosiaalisen kuntoutuksen palveluiden kohderyhmä ja työmuodot

Vuoden 2012 sosiaalibarometrin mukaan sosiaalisen kuntoutuksen palvelut ovat tarkoitettu vaikeasti syrjäytyneille henkilöille, kuten syrjäytymisuhan alla oleville nuorille tai nuorille aikuisille, pitkäaikaistyöttömille, mielenterveyskuntoutujille, maahanmuuttajille, kehitys-

vammaisille sekä päihteiden ongelmakäyttäjille. Sosiaalisen kuntoutuksen työmuotoihin luetaan asiakkaan elämäntilanteen kartoittaminen, kuntoutus- tai palvelusuunnitelman laatiminen yhteistyössä asiakkaan kanssa, kuntoutuksen tavoitteiden tarkistaminen ja uudelleenmäärittely, yksilökohtainen tai ryhmämuotoinen psykososiaalinen työ, kuntouttava työtoiminta sekä sopeutumisvalmennus. (Hakkarainen, Londén, Luhtanen, Peltosalmi, Siltaniemi & Särkelä 2012, 21.)

2.2.1 Pitkäaikaistyöttömät yhtenä kohderyhmänä

Laki määrittelee vaikeasti työllistyviksi työmarkkinatukeen oikeutetut työttömät työnhakijat, jotka ovat saaneet työmarkkinatukea työttömyytensä perusteella vähintään 500 päivältä tai joiden oikeus työttömyyskorvaukseen on päättynyt (Laki julkisesta työvoimapalvelusta annetun lain muuttamisesta 2005). Harkko ym. (2012, 54) kirjoittavat, että avoimien työmarkkinoiden ulkopuolelle jääneillä henkilöillä on kohonnut riski jäädä pysyvästi työmarkkinoiden marginaaliin tai sen ulkopuolelle ja sitä kautta pysyvään köyhyyteen muun muassa sosiaalisten ongelmien, vajaakuntoisuuden tai sairauden takia. Pitkittynyt työttömyys vaikeuttaa osaltaan työkyvyn ja ammattitaidon ylläpitoa sekä uuden ammattitiedon oppimista. Tämä puolestaan vaikeuttaa työttömän henkilön työllistymistä.

Työkyvyn määrittely käsitteenä ei ole yksiselitteistä vaan se on usein sidonnainen toimijaan ja siihen toimintaympäristöön, missä sitä käytetään. Työkyky kuvaa lähtökohtaisesti yksilön valmiuksia työntekoon. Työkykyä määriteltäessä voidaan tarkastella esimerkiksi henkilön toimintakyvyn ja terveydentilan suhdetta työn asettamiin vaatimuksiin ja olosuhteisiin, jotka ovat henkilöstä riippumattomia. Yksilön sosiaalinen, psyykinen ja fyysinen toimintakyky vaikuttavat suuresti siihen, kuinka hän suoriutuu työssä. Toimintakyky liittyykin läheisesti työkyvyn käsitteeseen, joka kuvaa ihmisen kehon toimintojen ja rakenteiden suhdetta hänen suorituksiinsa ja osallistumiseensa. Toimintakyvyn vaikuttavat yksilön lääketieteellisen terveydentilan lisäksi häneen liittyvät tekijät sekä ympäristötekijät. (Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus 2013, 12.)

Harkon ym. (2012, 54) mukaan työttömyyden kesto on olennaista työttömyyden ja syrjäytymisen kytköksessä. Pitkään työttömänä olleilla ongelmat saattavat liittyä toimeentuloon, terveyteen ja sosiaaliseen selviytymiseen. Kuntoutujien nähdään olevan eri järjestelmien välissä: kuntoutusjärjestelmä tunnistaa heidät heikosti ja koulutusjärjestelmän prosessit eivät tuen onnistuneiden kuntoutusväylien syntyä.

2.2.2 Syrjäytyminen

Syrjäytymisestä puhutaan silloin, kun yksilöä ja yhteisöä yhdistävät siteet heikentyvät ratkaisevasti. Syrjäytymisen tunnusmerkkejä voivat olla esimerkiksi työn tai perheen menettäminen, mielenterveys- ja päihdeongelmat sekä ystävien puute. Syrjäytyessään yksilö joutuu normaalien sosiaalisten suhteiden ulkopuolelle ja voi menettää lähes kokonaan elämänhallinnan tunteen. Ongelmien kasautuminen ja päällekkäisyys ovat ominaisia syrjäytymiselle. Syrjäytyminen saattaa johtua voimavarojen ja mahdollisuuksien eli resurssien puutteesta. Puuttuvat resurssit voivat olla joko sosiaalisia, aineellisia tai psyykkisiä. Sosiaalisten resurssien puutteeksi voivat lukeutua myös nyky-yhteiskunnassa tarvittavien tietojen ja taitojen puuttuminen. Syrjäytyminen voidaan nähdä myös taidottomuutena tunnistaa tai hyödyntää erilaisia oman elämän kannalta hyödyllisiä mahdollisuuksia ja voimavaroja. Se voi olla kokemus siitä, ettei ihminen pysty riittävästi vaikuttamaan omaan elämäänsä. Syrjäytyminen voidaan nähdä jatkuvana alamäkenä tai kierteenä. Kierre saattaa alkaa siitä, että ihminen ei kykene muuttamaan käyttäytymistään ympäristön vaihtuvien vaatimusten mukaisesti eikä toimimaan tarkoituksenmukaisesti. Koetut epäonnistumiset johtavat siihen, että ihminen menettää uskoaan omiin kykyihinsä ja vähentää aktiivista toimintaansa. Syrjäytymisen yhteydessä voidaan puhua sosiaalisesta ja kulttuurisesta huono-osaisuudesta. (Kettunen, Kähäri-Wiik, Vuori-Kemilä & Ihalainen 2009, 54.)

2.2.3 Sosiaalinen vahvistaminen

Terminä syrjäytyminen elää vieläkin sosiaalisen vahvistamisen määrittämisessä, vaikka negatiivisväyhteisestä syrjäytymisen termistä on yritetty päästä arkipuheesta eroon. Syrjäytymisen ehkäisystä käytetään termiä sosiaalinen vahvistaminen, koska sitä pidetään syrjäytymisen ehkäisyä positiivisempänä ilmaisuna. Sosiaalinen vahvistaminen ei ole käsitteenä leimaava, kuten syrjäytymisen ehkäisy. Sosiaalinen vahvistaminen pitää sisällään monenlaista ennaltaehkäisevää työtä, kuten varhaista puuttumista, elämän nivelvaiheiden tunnistamista, korjaavia toimia ja interventioita riskitilanteissa. Lisäksi sosiaaliseen vahvistamiseen lukeutuu moniammatillinen työskentely sekä palveluntuottajien ja toimijoiden asiakaslähtöinen ja tarkoituksenmukainen verkostoituminen erilaisten ryhmien kanssa erilaisissa yhteisöissä. Sosiaaliseen vahvistamiseen kuuluu kokonaisvaltainen elämänhallinnan tukeminen. Se nähdään moniammatillisena yksilön ja yhteisön hyvinvoinnin, vaikuttamisen ja osallisuuden kokemusten ammatillisena ohjaustyönä. Painopiste on erityisesti ennaltaehkäisevässä työssä. Tavoitteena on sosiaalinen vahvistuminen, mikä on subjektiivinen ja voimaannuttava kokemus. Sen lisäksi tavoitteena on parempi elämä. Sosiaalisen vahvistamisen palvelut eivät ole ikään sidottuja, joten niitä tarvitseva yksilö voi saada sosiaalisen vahvistamisen palveluita missä tahansa elämänvaiheessa. (Mehtonen 2011, 13, 16, 18.)

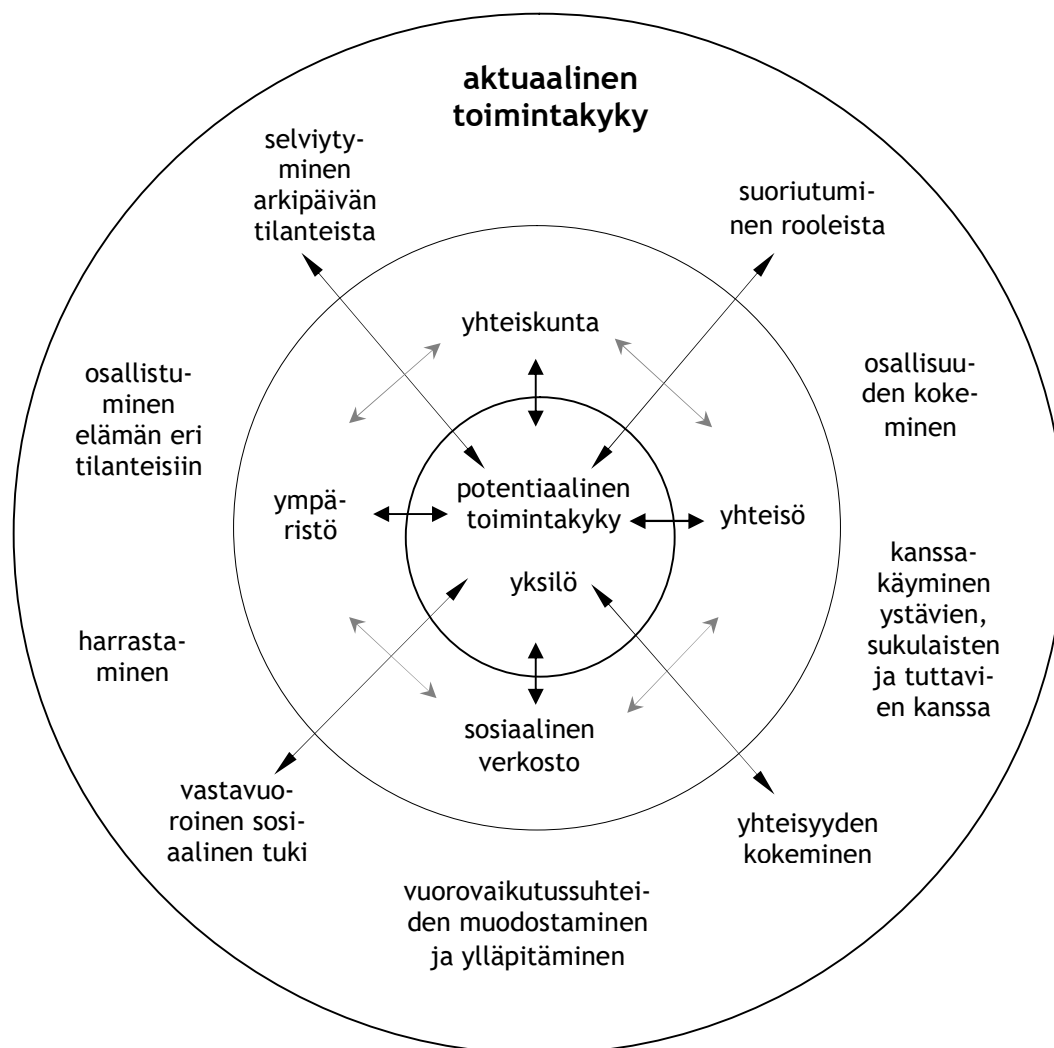
Yhteiskunnassamme, jota sävyttävät nopeat ja globaalit muutokset, kilpailukyky sekä tuottavuusvaatimukset, yksilöiden ja yhteisöjen kaikenkattavasta hyvinvoinnista ja sen tukemisesta on muodostunut paljon puhuttu ja ajankohtainen aihe. Palvelurakenteisiin saattaa tulla jatkossa muutoksia ja välttämättä kaikkia tällä hetkellä tarjolla olevia palveluita ei järjestetä tulevaisuudessa enää sen kaltaisina kuin ne nyt ovat. Palvelut voivat jatkossa olla tarjolla vain tietyille asiakasryhmille, esimerkiksi sosiaalisin perustein. Nähtävissä on, että monen yksilön olemassa olevat turvaverkot heikkenevät. Näin ollen nähdään tilaus sosiaalisesti vahvistavalle asiakaslähtöiselle työlle. Työssä painottuvat hyvinvoinnin, yksilöiden arjen hallinnan ja yhteisöjen kuulumisen kysymykset sekä yksilöiden ja yhteisöjen sosiaaliseen tukemiseen, toimintakyvyn kehittämiseen ja osallistamiseen kuuluvat praktiset taidot. (Lundbom & Herranen 2011, 9 - 10.)

2.3 Toimintakyvyn kokonaisuus

Toimintakykyä määritellään ja jäsennetään Kettusen ym. (2009, 9) mukaan monenlaisin eri tavoin. Tavallisimmin erotellaan toimintakyky psyykkiseen, sosiaaliseen ja fyysiseen osa-alueeseen, sillä yksilöllä on näihin kaikkiin osa-alueisiin liittyviä voimavaroja ja tarpeita. Lisäksi puhutaan erikseen vielä kognitiivisesta eli älyllisestä toimintakyvyn osa-alueesta. Se käsittää oppimisen, tiedon käsittelyn sekä kielelliseen toimintaan liittyviä asioita. On tärkeää ymmärtää yksilön toimintakyky kokonaisuudeksi ja tiedostaa toimintakyvyn osa-alueiden riippuvaisuus toisistaan: keho, mieli ja sosiaalinen ympäristö ovat toistensa kanssa jatkuvassa vuorovaikutuksessa.

2.3.1 Sosiaalinen, psyykinen ja psykososiaalinen toimintakyky

Sosiaalinen toimintakyky on käsitteenä moniulotteinen sekä laaja ja tiiviisti sidoksissa ympäristöön. Monenlaiset yksilöön liittyvät tekijät muodostavat sosiaalisen toimintakyvyn perustan. Ihminen tarvitsee erilaisia sosiaalisia taitoja solmiakseen ja ylläpitääkseen ihmissuhteita. Sosiaaliset taidot kehittyvät vuorovaikutuksessa saadun palautteen, mallioppimisen ja kokemusten kautta ja niitä on mahdollisuus kehittää. Temperamentti, tavoitteet, arvostukset ja motiivit ovat yksilöön liittyviä tekijöitä sosiaalisten taitojen lisäksi. (Tiikkainen 2013, 284.) Sosiaalisella toimintakyvyllä tarkoitetaan yksilön kykyä suoriutua erilaisista sosiaalisista tilanteista tarpeittensa tyydyttämiseksi ja oikeutta saavuttaa mahdollisimman hyvä osallistuminen yhteiskuntaan (Haimi & Kahilainen 2012, 44). Sosiaaliseen toimintakykyyn kuuluu yksilön taito luonnolliseen vuorovaikutukseen, kuten keskusteluun ja kuunteluun. Lisäksi siihen sisältyy kyky läheisyyteen ja vastuuseen läheisistä sekä kyky pitää huolta itsestään. Sosiaalinen toimintakyky pitää sisällään myös osallisuutta yhteisön elämään, tietoisuutta oikeuksista sekä taitoja toimia yhteiskunnassa ja hoitaa asioitaan. (Kari, Niskanen, Lehtonen & Arslanoski 2013, 29; Tiikkainen 2013, 286.)

Kuvio 1: Sosiaalisen toimintakyvyn osa-alueet ja niiden keskinäinen vuorovaikutus. (Tiikkainen 2013, 285.)

Psyykinen toimintakyky muodostuu kokonaisuudesta, johon kuuluvat henkiset voimavarat, tunteet, mieliala sekä käsitys todellisuudesta eli kyky tuntea ja kokea. Lisäksi siihen laskeaan kuuluvaksi aktiivisuus sekä minäkuva. Minäkuva koostuu minuudesta, persoonallisuudesta, identiteetistä ja itsearvostuksesta. (Kari ym. 2013.) **Psykososiaalisella toimintakyvyllä** tarkoitetaan Kettusen ym. (2009, 47 - 48) mukaan kykyä tulla toimeen tavanomaiseen yhteiselämään liittyvissä tilanteissa. Psykososiaalinen toimintakyky pitää sisällään kykyä selviytyä arjen tilanteista ja huolenpitotehtävistä sekä ratkaista arkielämän ongelmia. Lisäksi se on kykyä toimia omassa elin- ja toimintaympäristössä sekä olla vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa ja solmia sosiaalisia suhteita. Hyvään psykososiaaliseen toimintakykyyn sisältyy myös kokemus oman elämän hallinnasta ja riippumattomuudesta. Hyvä psykososiaalinen toimintakyky on syrjäytymisen vastakohta. Toimintakykyisen yksilön on mahdollista osallistua

omaan elämäänsä. Oma aktiivinen toiminta ja kokemus omavoimaisuudesta puolestaan vahvistavat yksilön selviytymistä ja myönteistä identiteettiä.

2.3.2 Identiteetti, elämäntilanne, koherenssi ja voimaantuminen

Psykososiaalinen toimintakyky liittyy siis läheisesti ihmisen identiteettiin. Identiteetti on ihmisen sisäistettyä tulkintaa siitä, mitä odotuksia ja käsityksiä muut häneen kohdistavat. Tällöin puhutaan sosiaalisesta identiteetistä. Toisaalta identiteetti pitää sisällään myös tulkintaa siitä, mikä ihmisessä on yksilöllistä ja ainutlaatuista suhteessa muihin, jolloin puhutaan persoonallisesta identiteetistä. Tulkintoihin ovat vaikuttaneet vuorovaikutuksessa tulleet kokemukset, jotka ovat antaneet yksilön kehityshistoriassa välineitä rakentaa ymmärrystä sekä tulkintaa itsestä. Nämä molemmat puolet, sosiaalinen ja persoonallinen identiteetti, vaikuttavat hyvinvointiin ja elämäntilanteeseen. (Kettunen ym. 2009, 48 - 49; Mahlakaarto 2010, 22.)

Elämäntilanteella on käsitteenä erilaisia määrittelyjä. Mikään määritelmä ei kuitenkaan tarkoita, että elämän pitäisi olla täysin hallittavissa, vaan elämään kuuluu erilaisia ylä- ja alamaikia. Elämäntilanteeseen voidaan liittää tunne koherenssista. (Kettunen ym. 2009, 49.) Israelilaisen terveys sosiologin Anton Antonovskyn teoria koherenssin tunteesta keskittyy yksilön selviytymisvalmiuteen sekä siihen vaikuttaviin seikkoihin (Suominen 2012, 216). Yksilön voimavarojen kiertämisen edellytys on, että yksilöllä on mahdollisuuksia havaita ympäristöstään tulevat ärsykkeet. Tämä mahdollistaa sen, että yksilölle kehittyy KASAM (Känsä Av SAMmanhang, suomen kielellä koherenssin tunne). Koherenssin tunne tarkoittaa laaja-alaista suhtautumista siihen, kuinka paljon yksilöllä on kokonaisvaltaista, kestävä ja dynaamista luottamuksen tunnetta seuraaviin seikkoihin:

1. hänen sisäisestä ja ulkoisesta elinympäristöstään tulevat ärsykkeet ovat jäsentyneitä, ennustettavissa olevia ja ymmärrettäviä
2. hänen käytössään on niitä voimavaroja, joita vaaditaan silloin, kun hänen on vastattava ärsykkeiden aiheuttamiin vaatimuksiin, sekä
3. hän kokee nämä vaatimukset mielekkäinä, sitoutumista vaativina haasteina, jotka edellyttävät panostamista. (Antonovsky 2009, 46.)

Koherenssiin sisältyviä kolmea osatekijää ei koeta jatkuvasti samanaikaisesti, mutta suhteellisen usein kuitenkin. Yksilö voi luottaa osatekijöiden kertautumiseen. Tällä tarkoitetaan esimerkiksi sitä, että yksilö kokee ympäristönsä kanssa vuorovaikutuksessa ollessaan toiminnan mielekkääksi sekä älyllisesti ymmärrettäväksi ja perustelluksi. Asiaa tarkasteltaessa tosin päin yksilö, joka havainnoi ympäristöään ja havaitsee siinä ratkaistavia epäkohtia, käyttää ratkaisujen selvittämiseen niin älyllisiä kuin mielekkyyden kokemusta tukevia tunteisiin perustuvia valmiuksiaan. (Suominen 2012, 219 - 220.)

Antonovskyn koherenssiteoria on Räsänen (2006, 47 - 48) mukaan käyttökelpoinen väline ihmisen voimaantumista tarkasteltaessa, huolimatta siitä, että ajattelumalli korostaa yksilön tulkintaa ja yhteisölliset tekijät jäävät taka-alalle. Koherenssi merkitsee yhteenkuuluvuutta. Koherenssiteorian avulla on mahdollisuus hahmottaa, miten ihminen kokee ymmärrettävyyttä, tarkoituksellisuutta ja hallintaa suhteessa elämäänsä. Koherenssiteoria on terveyden malli, jota kutsutaan myös termillä salutogeeninen terveystiete. Mallin keskeinen ajatus on yksilön selviytyminen tai murtuminen vastoinkäymisten tai stressin koittaessa. Koherenssin tunne on pysyvä ja yleinen tapa hahmottaa maailmaa. Koherenssin tunne luo perustan sille, kuinka yksilö tulkitsee asioita, jotka hänen ympärillään tapahtuvat. Se ohjaa käyttäytymistä ja valintoja, jotka puolestaan vaikuttavat jo olemassa olevaan koherenssin tuntemiseen. Vahvan koherenssin omaava henkilö käyttäytyy erilalla kuin heikon koherenssin tunteen omaava henkilö.

Ihmisellä täytyy olla valtaa sekä ulkoiseen todellisuuteensa että itseensä nähden, jotta hän kykenisi voimaantua. Yhteisöllinen ja yhteiskunnallinen valtaistaminen on edellytys voimaantumiseksi, koska ihmisen ei ole mahdollista voimaantua tyhjistä eikä pelkästä ”sisäisen sankarinsa” voimasta. Lähtökohta perustuu ihmisen tarpeisiin. Voimaantumisen prosessi kulkee aina havahtumisen ja valtaistamisen kautta eikä voimaantumista ole mahdollista saavuttaa ilman näitä kahta voimaantuneisuutta edeltävää prosessia. Kun ihminen havahtuu ja valtaistuu, tuntee hän kykenevänsä voimaantumaan sekä vaikuttamaan elämäänsä ja työhönsä. Hän kokee rohkeutta ja pelottomuutta, hän on päämääriin ja tulevaisuuteen orientoitunut ja lisäksi hänellä on sosiaalisia taitoja sekä usko itseensä. Vastuu ja valta ovat keskeisiä voimaantumisen prosessin elementtejä. Voimaantuminen nähdään prosessina, jossa lujittuvat yksilön ja ryhmän mahdollisuudet vaikuttaa elämäntilanteen kannalta merkittäviin henkilökohtaisiin sosiaalisiin, taloudellisiin ja poliittisiin voimiin. Voimaantumisen keskeisiä tekijöitä ovat yksilön oma kokemus mahdollisuuksistaan vaikuttaa asioihin, saavuttaa päämääriään ja saada enemmän valtaa elämäänsä. Voimaantumisen katsotaan lähestyvän suomalaista elämänhallinnan käsitettä. (Räsänen 2006, 78 - 79.)

ARVIOINNIN TASO	VALTAISTAMISPROSESSI	VOIMAANTUMISEN ILMEN- TYMINEN
YKSIÖ	Toisten auttaminen elämänstrategian muotoilussa Avun saaminen ja pyytäminen hallinnan tunteen saavuttamiseksi Vuorovaikutuksellinen tuki	Havahtuneisuus Hallinnan tunne, refleктоiva tietoisuus Osallisuus ja osallistuminen
YHTEISÖ	Osallistavien menettelytapojen kehittäminen Työ- ja kehittämisviestinnän korkeatasoisuus Oppimisen mahdollistaminen Vastuuttaminen ja vastuun jakaminen	Kulttuurijohtaminen Ammattitaidon ja kompetenssien kehitys Päätösprosesseihin osallistuminen ja omaehtoinen toimeenpano
YHTEISKUNTA	Mahdollistavien resurssien rakentaminen Osallistavat päätöksentekorakenteet yhteiskunnallisiin instituutioihin Mielipidevapauden tukeminen	Organisaatioiden ja yhteisöjen kestävä menestys Kulttuurinen monipuolistuminen

Taulukko 1: Eräitä valtaistamisprosessia ja voimaantumisen ilmentymiä yksilön, organisaation ja yhteiskunnan tasolla. (Räsänen 2006, 79, soveltaen Zimmermann ym.)

2.3.3 ICF-malli toiminnallisen terveydentilan mittarina

Maailman terveysjärjestö WHO julkaisi vuonna 2001 ICF-mallin. ICF tulee sanoista International classification of functioning, disability and health, mikä on suomeksi toimintakyvyn, toimintarajoitteiden ja terveyden kansainvälinen luokitus. Malli korostaa niin sanottua toiminnallista terveydentilaa. Malli erottaa toimintakyvyn ja toimintarajoitteisuuden sekä tunnesidonnaiset tekijät eli yksilö- ja ympäristötekijät. Toimintakyky määräytyykin yksilön ja ympäristön jatkuvassa keskinäisessä vuorovaikutuksessa. Ihmisen yhteisölliseen osallistumiseen vaikuttaa terveydentila, mutta myös ympäristö- ja tilannetekijät voivat parantaa tai

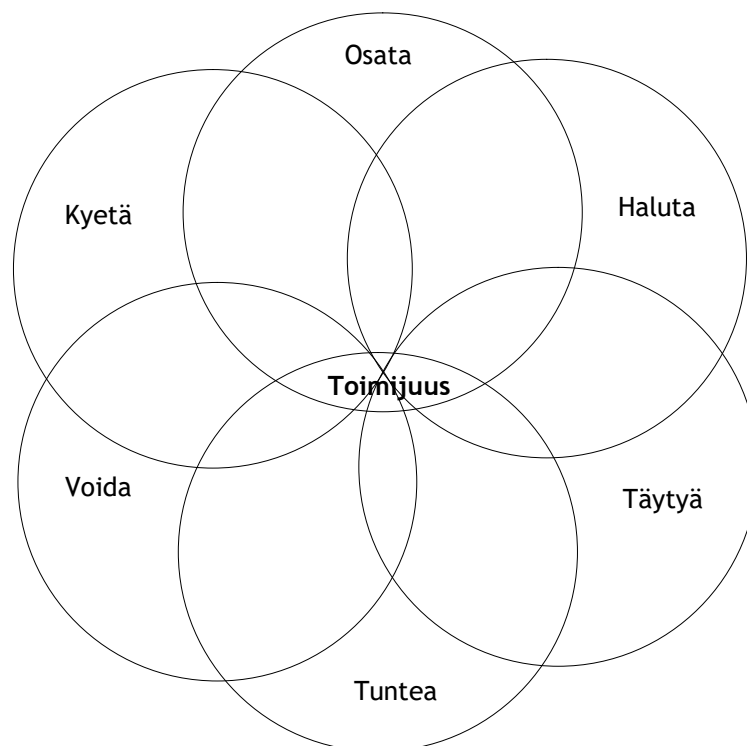
heikentää yksilön ominaisuuksia. ICF-malli antaa pohjan toimintakyvyn laajalle ja yksityiskoh-
taiselle tarkastelulle. (Kettunen ym. 2009, 9-10.) ICF-malli ohjeistaa moniammatillista työn-
jakoa toimintakyvyn, terveyden ja toimintakyvyn selvittämiseksi, mutta se ei anna valmiita
toimintakyvyn arviointimenetelmiä. Mallin avulla on mahdollisuus analysoida yksilön elämänti-
lanteeseen sekä ympäristötekijöihin liittyviä vahvuuksia. Toimintakyky on ICF-mallissa yläkäsi-
te, joka pitää sisällään kaikki kehon toiminnot, rakenteet, suoritukset ja osallistumisen.
(Härmä & Granö 2010, 295.)

2.3.4 Toimijuus

Toimijuudella tarkoitetaan ihmisen kykyä ja mahdollisuuksia tehdä itselleen merkityksellisiä
valintoja ja toimia niiden pohjalta. Siinä ihminen arvioi mahdollisuuksiaan ja voimavarojaan
suhteessa tavoitteisiin. (Romakkaniemi & Järvikoski 2013, 39.) Toimijuus on peruskäsite sosi-
aalitieteissä silloin, kun puhutaan yksilön ja yhteiskunnan välisistä suhteista. Toimijuus liittyy
kysymykseen, kuinka paljon yksilöt ohjaavat toimintaansa valinnoillaan ja kuinka paljon ta-
loudelliset, yhteiskunnalliset ja sosiaaliset rakenteet ja kulttuurilliset normit ohjaavat yksilöi-
den toimintaa. (Eteläpelto, Heiskanen & Collin 2011, 18.)

Viranomaispuheessa toimijuuden vastakohtana pidetään avuttomuutta silloin kun se rinnaste-
taan elämänhallintaan. Elämänhallintana toimijuudesta puhutaan etenkin niiden ryhmien
kohdalla, joille oma elämänhallinta ei ole itsestäänselvyys. Toimijuuden käsitettä käytetään
esimerkiksi työelämän ulkopuolelle pysyvästi joutuneiden, päihderiippuvaisten tai syrjäyty-
misvaarassa olevien kohdalla. Toimijuus itsessään nähdään moniulotteisena ja abstraktina
terminä ja siitä puhuttaessa tulisi aina määritellä, mitä sillä milloinkin tarkoitetaan. Toimi-
juuden määritelmille on yhteistä, että toimijuus liitetään aina jollain lailla valtaan ja voi-
maan. Toimijuus ei ole mahdollista, mikäli toimijalla ei ole valtaa ja voimaa vaikuttaa asioi-
hin sekä tehdä päätöksiä ja valintoja. Tällöin valta ja voima nousevat esiin toimijuuden re-
surssina ja toimijan kapasiteettina. Tällaisiksi lukeutuvat esimerkiksi yksilön osaaminen ja
tiedot sekä sosiaalinen verkosto, jotka antavat yksilölle mahdollisuuden hahmottaa itsensä
toimijana ja antavat vaikutusvaltaa. (Eteläpelto ym. 2011, 10 - 13.) Sosiaalityössä työskente-
lyn avoimuus vahvistaa asiakkaan toimijuutta. Toimijuutta tuetaan myös perusteellisella asi-
akkaan tilanteeseen ja ongelmiin pureutuvalla selvitystyöllä sekä työskentelyn kokonaisuuden
hahmottamisella. (Rostila & Vinnurva 2013, 216.)

Yksilötason toimijuuden lisäksi voidaan puhua myös yhteisestä toimijuudesta. Tämä viittaa
tilanteisiin, joissa ihmiset kääntyvät ongelmissaan niiden henkilöiden puoleen, joiden he ajat-
televat kykenevän olemaan avuksi. Yhteisöllinen toimijuus viittaa puolestaan tilanteisiin, jois-
sa ihmiset uskovat voimansa yhdistämällä saavuttavansa tavoitteensa. (Romakkaniemi & Jär-
vikoski 2013, 39.)

Kuvio 2: Toimijuuden modaliteetit. (Jyrkämä 2007, 33.)

Toimijuuden keskeisiä ulottuvuuksia eli modaliteetteja on mahdollisuus eritellä yllä olevan kuvion mukaisesti. Lähtökohtana erittelyssä on tehdä ero osaamisen ja kykenemisen välille. Osaamisella viitataan tässä tietoihin ja taitoihin, joita ihmisellä on tai oletetaan olevan. Kykenemisellä viitataan fyysiseen ja psyykkiseen toimintakykyyn, ehkä voisi ajatella myös ruumiillista toimintakykyä. Haluta viittaa ihmisen tavoitteisiin, päämääriin sekä motivaatioon kussakin elämänvaiheessa. Täytyä-ulottuvuus liittyy tietyissä tilanteissa esiintyviin ja vaikuttaviin rajoituksiin ja pakkoihin, jotka voivat olla luonteeltaan sosiaalisia, fyysisiä, moraalisia tai kulttuurisia. Voida-ulottuvuudella viitataan asioihin ja tilanteisiin kohdistuviin tunteisiin ja arviointeihin. Edellä kuvatut ulottuvuudet kietoutuvat keskenään toisiinsa. (Jyrkämä 2007, 33.)

2.4 Asiakkaan aktivointi ja keinot

Björklundin ja Hallamaan (2013, 169) mukaan oleellisena aktivoitumisen edellytyksenä pidetään aitojen mahdollisuuksien tarjoamista niin, että ihmisen on mahdollista tuntee itsensä arvokkaaksi ja hyödylliseksi yhteiskunnan jäseneksi. Ihmisen tulee voida tunnistaa itsensä toimijaksi sen sijaan, että hän on toiminnan kohde. Jos ihminen on jatkuvasti toimenpiteiden passiivinen kohde tai pakotettu niihin erilaisten sanktioiden uhalla, hänelle ei synny käsitystä itsestään omaehtoisena ja hyödyllisenä toimijana. Tällöin ihminen saattaa jättäytyä toimenpi-

teiden kohteeksi ja erilaisten tukien varaan, sillä hänellä ei ole uskoa omiin mahdollisuuksiinsa osallistua yhteiskunnan toimintaan.

Asiakaslähtöinen palveluiden suunnittelu ja kehittäminen edellyttävät asiakkaiden todellista kuulemistä sekä asiakasymmärryksen saamista. Palveluiden suunnittelussa ja kehittämisessä on oleellista huomioida, että monien sosiaali- ja terveystalveluiden asiakkaiden voi olla eriyistä hankalaa tuoda esille ajatuksia palveluista tai omasta elämäntilanteestaan. Lisäksi heidän osallistumaan motivointi tai tavoittaminen saattaa olla vaikeaa. (Sahonen & Vuorio toim. 2014, 61.)

Sosiaalisen kuntouttamisen toteutuksen näkökulmasta olennaista on hyvinvoinnin konkretisointi kunkin palveluja tarvitsevan henkilön kohdalla asiakaslähtöisesti eli sovittaen palvelut hänen yksilölliseen tilanteeseensa ja toimintakykyynsä. Tärkeää on myös huomioida, millainen yhteistyö ja vuorovaikutussuhde asiakkaan ja ammattilaisen yhteistyössä muodostuu. Ammattilaisen on mahdotonta saada aikaan kuntoutumista ilman asiakkaan sitoutumista ja tahtoa muutokseen. Kun kuntoutuksessa ja erityisesti sosiaalisessa kuntoutuksessa on mukana useita toimijoita, on myös eri toimijoiden välisellä yhteistyöllä keskeinen merkitys kuntoutuksen etenemisessä ja sen tavoitteiden toteutumisessa. (Kananoja 2012, 38.)

2.5 Sosiaalityön vaikuttavuus ja vaikuttavuuden arviointi

Vaikuttavuuden käsite on määrittelyissä nivottu tiiviisti yhteen tuloksellisuuden kanssa. Näkemyksissä, jotka painottuvat taloudellisesti, vaikuttavuus on yksi tuloksellisuuden osatekijä taloudellisuuden, tuottavuuden, kustannusvaikuttavuuden ja palvelukyvyyn lisäksi. Palvelutarpeisiin ja -tavoitteisiin liittyvän tulosohjauksen näkökulmasta tarkasteltuna vaikuttavuus näyttäytyy työn suhteena asetettujen päämäärien saavuttamiseen. (Pohjola 2012, 24.)

Dahler-Larsenin (2005, 7) mukaan vaikuttavuuden arvioinnissa keskeinen kysymys on: mikä vaikuttaa mihinkin, milloin, miten ja millä edellytyksillä? Vaikuttavuutta sanana käytetään siksi, että se kuvaa sekä tulosta, vaikuttamisen prosessia että vaikuttavuutta. Vaikuttavuuden arvioinnin kannalta on tärkeää, että prosesseja ja tuloksia tarkastellaan yhdistetysti eikä niin, että tarkastellaan vain jompaakumpaa. Kun on selvitetty, kuinka jokin interventio aikaansaa jonkin prosessin kautta tuloksen, on selvitetty kysymys, joka on erittäin keskeinen arviointityössä. Tällöin puhutaan vaikutuskysymyksestä. Vaikutuskysymyksessä on kysymys siitä, missä määrin saavutetut tulokset ovat suoritettujen intervention tuottamia.

Sosiaalityölle, kuten monille muillekin toimintajärjestelmille asetetaan yhä enemmän toiminnan vaikuttavuuden osoittamiseen liittyviä vaatimuksia. Sosiaalityön tekeminen näkyväksi ja osoittaminen professioksi edellyttää oman työn tutkimista ja tietoon tai näyttöön pohjautuvia

sosiaalityön käytäntöjä. Kun on kyseessä toiminnan vaikuttavuus, tarkoitetaan sillä kyseisen toiminnan kykyä aikaansaada muutoksia tietyssä kohdejoukossa tai systeemissä. Toimintana, jonka vaikuttavuutta on tarkoitus arvioida, voidaan pitää esimerkiksi sosiaalialan ammattilaisen tekemää interventiota asiakkaan elämään ja toiminnan seurauksena asiakkaan elämäntilanteessa tapahtuvia havaittavia muutoksia. (Kempainen & Ojaniemi 2012, 43, 51 - 52.)

Kivipelto ja Kotiranta (2011, 135) ovat sitä mieltä, että on erityisen tärkeää kehittää erityisesti sosiaalityöhön ja sosiaalityön eri tilanteisiin soveltuvia vaikuttavuuden arvioinnin mittareita. Muutoin vaarana on se, että työn vaikutusten arviointi tapahtuu muiden kuin sosiaalityön edustajien tekemin kriteerein. Jos ei ole toimivia mittareita, on vaikeaa perustella esimerkiksi resursseja, joita tarvitaan sosiaalityöhön. Sosiaalityön vaikuttavuuden arvioinnin tulee antaa tietoa myös työntekijän soveltamien työmenetelmien sekä valtaistumisen välisistä sidoksista. Vasta tämän jälkeen sosiaalityössä on mahdollista tavoittaa valtaistumisen vaikuttavuuden arviointia. Kivipelto, Blomgren, Karjalainen ja Saikkonen (2013, 109) lausuvat, että koska vaikuttavuuden arviointi on uusi asia aikuissosiaalityössä, on myös oleellista, että mittarien ja mallien lisäksi on tukevia rakenteita sekä ymmärrystä, mikä merkitys aikuissosiaalityön vaikuttavuuden arvioinnilla on. Lisäksi tarvitaan työntekijöiden koulutusta arviointiin liittyen.

Asiakas on yksi mahdollinen palvelun vaikuttavuuden mittaaja ja hänet voidaan nähdä yhtenä toimijana tilanteessa. Kun ihmisille tuotetaan palveluita, kokemuksellinen palvelun arviointi on lunastanut melko kiistattomasti paikkansa hyvänä työkäytäntönä. Ajatuksena on, että ihmisen itsensä on mahdollisuus tunnistaa, milloin hän on tullut autetuksi. Asiakkaan elämäntilanteen muutoksen sekä autetuksi tuleminen tarkastelu on sosiaalitoimistojen palveluiden vaikuttavuuden arviointia. (Hokkanen 2012, 116.)

2.6 Sosiaalisen kuntoutuksen palvelumuotoja tällä hetkellä Kauniaisissa

Kauniaisissa toteutetaan erilaisia, osittain räätälöityjä sosiaalisen kuntoutuksen palveluita asiakkaille. Kauniaisten sosiaali- ja terveystoimi järjestää itse erilaisia tuki-, ohjaus-, neuvonta- ja ryhmätoimintoja, minkä lisäksi palveluita hankitaan yksittäisillä ostopalvelusopimuksilla yksityisiltä palveluntuottajilta, kuten esimerkiksi Espoon Diakoniasäätiöltä.

Kauniaisten kaupunki tekee yhteistyötä työllisyyspalveluissa ja sosiaalisen kuntoutuksen palveluihin lukeutuvissa toimenpiteissä Uudenmaan työ- ja elinkeinotoimiston kanssa. Yhteistyösopimuksen sisältöä on käsitelty tässä yhteydessä niiltä osin, kun se liittyy opinnäytetyön aiheeseen. Yhteistyösopimuksen palveluihin kuuluvat työllistymistä edistävät palvelut, työttömyyden pitkittymistä ja työmarkkinoilta syrjäytymistä ehkäisevät palvelut sekä koulutuspalvelut. Lisäksi sopimuksen piiriin kuuluvat erilaiset toimet pitkäaikaistyöttömyyden hoitami-

seksi. (Sopimus Kauniaisten kaupungin ja Uudenmaan työ- ja elinkeinotoimiston välisestä yhteistyöstä 2014 - 2015.)

Espoon työvoiman palvelukeskus (Etyp) palvelee niitä työttömiä kauniaislaisia asiakkaita, jotka eivät ole pelkästään työllistämistoimin autettavissa työmarkkinoille ja joiden tilanteisiin on tavoitteena etsiä ratkaisuja Kauniaisten kaupungin, työ- ja elinkeinotoimiston ja Kelan kanssa yhteistyönä. Kauniaisten kaupunki on sopinut Espoon kaupungin kanssa moniammatillisesta asiakaspalvelun sisällöstä. Asiakkaita Espoon työvoiman palvelukeskukseen voivat ohjata sosiaalitoimiston tai työ- ja elinkeinotoimiston asiantuntijat. (Sopimus Kauniaisten kaupungin ja Uudenmaan työ- ja elinkeinotoimiston välisestä yhteistyöstä 2014 - 2015.)

Espoon työvoiman palvelukeskuksen toimintaan kuuluvat kuntouttavan työtoiminnan palvelut, joita säätelee kuntouttavan työtoiminnan laki (189/2001). Kauniaisten sosiaali- ja terveystoimisto ja Espoon työvoiman palvelukeskus tekevät yhteistyössä kuntouttavan työtoiminnan edellyttämiä aktivointisuunnitelmia. Toimiin on määritelty vastuuhenkilöt, jotka vastaavat aktivointisuunnitelmien toteutuksesta. Aktivointisuunnitelma perustuu kuntouttavasta työtoiminnasta säädettyyn lakiin ja aktivointisuunnitelmalla tarkoitetaan pitkään työttömänä olleelle henkilölle elämänhallinnan ja työllistymisedellytysten lisäämiseksi tehtävää suunnitelmaa (Ilmonen ym. 2011, 23). Yhteistyöpalveluihin kuuluvat myös nuorisotakuun piiriin kuuluvien asiakkaiden palvelut, jotka toteutetaan Omnian ja Svenska Produktionsskolan SVEPS:in työpajojen kautta. Sopimuksen mukaan jokaiselle alle 30-vuotiaalle työttömälle tarjotaan työ-, opiskelu-, harjoittelu-, työpaja- tai kuntoutuspaikkaa viimeistään kolmen kuukauden kuluessa työttömäksi jäämisestä. (Sopimus Kauniaisten kaupungin ja Uudenmaan työ- ja elinkeinotoimiston välisestä yhteistyöstä 2014 - 2015.)

2.7 Piirteitä aikaisemmista tutkimuksista

Sosiaalisen kuntoutuksen selvitystyö Tampereella

Tampereen työllisyyden kuntakokeilu -hanke on teettänyt selvitystyön sosiaalisesta kuntoutuksesta. Kyseisessä Kesän, Kinnusen, Ala-Kauhaluoman, Laihon, Müllerin ja Joutsenen (2013) selvitystyössä tavoitteena oli kartoittaa sosiaalisen kuntoutuksen palvelutarpeita ja -vajeita sekä hyviä käytäntöjä Tampereella. Tavoite oli myös etsiä ja kuvata valtakunnallisesti hyviä ja toimivia käytäntöjä Suomessa sekä Euroopassa. Lisäksi selvitystyössä annettiin selvitettyyn aineistoon ja analyysiin pohjautuen suosituksia Tampereen kaupungille tilattavista sosiaalisen kuntoutuksen palveluista.

Kesän ym. (emt.) selvitystyö muodostui kolmesta osasta:

1. Sosiaalisen kuntoutuksen nykyisten palveluiden kartoittaminen, palvelutarpeiden ja -vajeiden sekä toimivien käytäntöjen selvittäminen Tampereen kaupungissa.
2. Sosiaalisen kuntoutuksen hyvien käytäntöjen kartoittaminen ja kuvaaminen pääasiallisesti Tampereen kokoluokan suomalaisissa ja eurooppalaisissa kaupungeissa.
3. Suositukset Tampereen kaupungille tilattavien sosiaalisen kuntoutuksen palvelujen järjestämisestä.

Sosiaalisen tuen palvelukokonaisuuteen kuuluivat Tampereen kaupungin vuoden 2013 talousarvion mukaan toimeentulotuen palvelut ja aikuissosiaalityö sekä maahanmuuttajapalvelut, pakolaisten kotouttava toiminta ja sosiaalinen kuntoutus. Palveluiden tarkoitus oli edistää yksilöiden, perheiden ja yhteisöjen sosiaalista hyvinvointia ja turvallisuutta. Yksiselitteistä tilastollista tunnuslukua sosiaalista kuntoutusta tarvitsevien asiakkaiden määrästä ei voitu antaa, mutta sosiaalisen kuntoutuksen piiriin kuuluviksi määriteltiin ainakin yli 500 päivää työttömyyden perusteella työmarkkinatukea saaneet sekä toimeentulotuen asiakkaat.

Selvitystyön kehittämistarpeina ja suosituksina nähtiin, että sosiaalisen kuntoutuksen palveluiden kenttä tulisi poluttaa niin, että palvelut muodostavat asiakkaita voimaannuttavia palveluketjuja, joiden kautta asiakkaiden työkykyä voitaisiin kohentaa tai palauttaa. Sosiaalisen kuntoutuksen palveluiden tulisi olla asiakaslähtöisiä ja niitä tulisi tarjota oikea-aikaisesti suhteessa asiakkaiden yksilöllisiin tarpeisiin. Selvityksessä ilmeni, että uusiin työntekijävakanseihin tulisi varata resursseja, monialaista yhteistyötä tulisi lisätä tuntuvasti ja selkiyttää ammattilaisten keskuudessa eri toimijoiden rooleja. Palveluiden kehittämisessä nähtiin tärkeänä myös niiden keskittäminen suurempiin yksiköihin saman katon alle organisaation toimivuuden ja sujuvuuden parantamiseksi sekä joustavuuden lisäämiseksi. Palvelut tulisi kuitenkin suunnitella niin, että niin kutsutut matalan kynnyksen lähipalvelut järjestetään lähellä palveluiden käyttäjäkuntaa. (Kesä ym. emt.)

Kartoittava kirjallisuuskatsaus sosiaalisen kuntoutuksen työmuodoista ja niiden vaikutuksista

Hinkka, Koivisto ja Haverinen (2006) ovat tehneet kartoittavan kirjallisuuskatsauksen sosiaalisen kuntoutuksen työmuodoista ja niiden vaikutuksesta. Katsauksessa on selvitetty sosiaalisessa kuntoutuksessa käytettyjä työmuotoja ja sitä, millaisilla yhteistyörakenteilla sosiaalisen kuntoutuksen työmuotoja toteutetaan ja millaisia vaikutuksia toiminnalla on ollut. Katsauksen aineisto koostui 20 raportista, jotka käsittelivät kuntouttavan sosiaalityön ja sosiaalisen kuntoutuksen työmuotoja sekä niiden vaikutuksia.

Sosiaalisen kuntoutuksen ja kuntouttavan sosiaalityön käsitteiden sisältö ja työn ilmenemis- muodot kehittyivät katsauksen mukaan erilaisten yhteistyömuotojen tuloksena. Sosiaalisen kuntoutuksen työmuoto kokonaisuutena käsitti analyysin pohjalta seuraavat käsitteet: suunnitelmallinen ja moniammatillinen työskentelymalli, psykososiaalinen työ, työllistämisen tukitoimet, verkostoyhteistyö sekä yhteistoiminta asiakkaan lähiverkostojen kanssa. Sosiaalisen kuntoutuksen sisältöön liittyi erilaisia yksilön voimavarojen tukemisen ja aktivoimisen työmuotoja. Moniammatillinen työ ja työskentely yhteistyötahojen kanssa nähtiin katsauksen perusteella ominaisena piirteenä sosiaaliselle kuntoutukselle ja kuntouttavalle sosiaalityölle. Positiivisia vaikutuksia nähtiin erilaisina projekteina toteutetuissa sosiaalisen kuntoutuksen työmuodoissa. Vaikutuksia olivat esimerkiksi itsetunnon koheneminen, sosiaalisten taitojen lisääntyminen, yleisen elämänhallinnan paraneminen, työllistyminen ja erilaisiin työllistämistoimenpiteisiin osallistuminen. Sosiaalisen kuntoutuksen erilaisten työmuotojen yhdistäminen nähtiin keskeisenä tekijänä positiivisten vaikutuksen saavuttamisen kannalta. Haasteena ilmeni katsauksen perusteella pitkäaikaisemmän ja intensiivisemmän asiakastyön mahdollistaminen riittävillä työresursseilla. (Hinkka ym. emt.)

Monimuotoinen kuntoutus ja sen käsitteet

Järvikoski (2013) on tehnyt raportin aiheesta monimuotoinen kuntoutus ja sen käsitteet. Hän on selvittänyt raportissa kuntoutuskäsitteen kehittymistä ja sitä millaisilla käsitteillä kuvataan kuntoutuksen tehtäviä ja osa-alueita monialaisessa toimintakentässä. Raportissa käsiteltiin kuntoutuksen sekä työ- ja toimintakyvyn eri osa-alueilla tapahtuneita muutoksia keskeisten käsitteiden tarkastelun kautta. Raportissa tarkasteltiin kuntoutustermiä sekä sen määrittelyssä ja toteutuksessa havaittavia haasteita ja muutostendenssiä. Näihin kuuluivat muun muassa asiakkaan olosuhteisiin vaikuttaminen, sosiaalisten tekijöiden käyttö kuntoutuksen käynnistämisen perusteena, asiakkaan roolin vahvistuminen ja yhteisöpohjainen kuntoutus. Raportti käsitteli kuntoutusasiakkaan toiminta- ja työkykyä sekä jäseniä ammatillisen, sosiaalisen ja kasvatuksellisen kuntoutuksen keskinäisiä suhteita. Raportissa kuvattiin myös kuntoutusprosessin toteutuksen ongelmakohtia. Kuntoutuksen ja työn välisiin yhteyksiin paneuduttiin toisaalta työkykyä ylläpitävän toiminnan ja varhaiskuntoutuksen sekä toisaalta ammatillisen kuntoutuksen näkökulmasta.

Järvikoski (emt.) selvitti raportissaan, että kuntoutuksen perustan nähdään olevan niissä yleisissä yhteiskunnallisissa strategioissa, jotka ylläpitävät ja tukevat toiminta- ja työkykyä, toimijuutta sekä osallisuutta yhteiskunnassa. Niin sanottu yhteisöpohjainen kuntoutus, joka tähtää vammaisten henkilöiden aseman ja osallisuuden parantamiseen, nähtiin tärkeänä osana näitä yleisiä strategioita, mutta kysymys oli myös muiden eri syistä syrjäytymisvaarassa elävien yksilöiden osallisuudesta. Kuntoutuksen perustan nähdään kuitenkin olevan sellaisessa korjaavassa ja varhaiskuntoutuksellisessa toiminnassa, jonka käynnistää työ- tai toimintakyky-

syiden aleneminen tai riski sosiaalisesta syrjäytymisestä. Kuntoutuksen tulee raportin mukaan perustua yhdessä asetettuihin tavoitteisiin ja sen tulee sisältää yksilöllistä ohjausta sekä erilaisia yksilöllisiä sekä ryhmämuotoisia ja yhteisöllisiä toimenpiteitä. Asiakkaan kuntoutumista tukevat palveluprosessit eivät aina ole olleet monialaisia. Pystyäkseen vastaamaan ajan haasteisiin kuntoutustoimintaan tarvitaan eri alojen erityisasiantuntijoita ja sen lisäksi koko palvelujärjestelmän hallitsevia moniosaajia.

Sosiaalinen kuntoutus sosiaalihuoltolain uudistuksen kynnyksellä

Revonmäki (2014) on tehnyt opinnäytetyön, jonka nimi on Sosiaalinen kuntoutus sosiaalihuoltolain uudistuksen kynnyksellä, syrjäytymisen torjumiseen ja toimintakyvyn vahvistamiseen liittyvien keinojen tarkastelua. Hän on tutkinut sosiaalihuoltolain uudistukseen ja lakiehdotuksen 31. pykälään liittyen sosiaalihuollon osalta, kuinka sosiaalista kuntoutusta on toteutettu suhteessa toimintakyvyn liittyvän tuen tarpeeseen ja sosiaalisen syrjäytymisen torjumiseksi ennen lakiuudistusta. Hän on selvittänyt opinnäytetyössään myös, mitä tavoitteita toiminnalle on asetettu ja millaisia työmenetelmiä toteutuksessa on käytetty. Opinnäytetyö on toteutettu kirjallisuuskatsauksena käyttäen valmiita aineistoja.

Revonmäen (emt.) opinnäytetyön tuloksena selvisi, että sosiaalisella kuntoutuksella ei ole ollut selkeää sisältökuvausta tai määritelmää. Työmenetelmät ja tavoitteet on soviteltava kunkin asiakkaan kohdalla hänen tilanteeseensa sopivaksi. Sosiaalisen kuntoutuksen palveluiden tavoitteisiin kuuluvat elämänhallinnan kohentaminen ja työllistymisedellytysten parantaminen. Työmuotoina on käytetty projektin luonteesta riippuen yksilöohjausta sekä ryhmätoimintoja. Tärkeänä nähdään, että projekteissa todetut hyvät käytännöt tuodaan esille sosiaalisen kuntoutuksen palveluita kehittäville tahoille. Työmuotojen valinnassa on olennaista huomioida työmuotojen tavoitteellisuus asiakkaan näkökulmasta. Tällöin toiminta motivoi asiakasta ja tavoitteilla on suotuisimmat edellytykset toteutua. Tavoitteelliset päivätoiminta- ja ryhmätoimintamahdollisuudet estävät syrjäytymistä ja vahvistavat asiakkaan toimintakykyä.

3 Opinnäytetyön empiirinen toteutus

Alasuutari (2011, 83) lausuu, että tutkimuksen teoreettinen viitekehys määrittelee, millainen aineisto tulisi kerätä ja millaista analyysimenetelmää kannattaa käyttää. Teoreettisen viitekehysten ja sen kanssa yhteensopivan metodin valinta on siis oleellinen ja kauaskantoinen ratkaisu. Tutkimuksen viitekehyksessä kuvataan Tuomen ja Sarajärven (2009, 18 - 19) mukaan tutkimuksen keskeisiä käsitteitä ja niiden välisiä suhteita. Viitekehysten muodostavat tutkimusta ohjaava metodologia ja se, mitä jo tiedetään tutkittavasta ilmiöstä.

3.1 Opinnäytetyön tavoite ja kehittämistehtävä

Opinnäytetyöni tavoitteena on tuottaa tietoa sosiaalisen kuntoutuksen palveluiden kehittämiseksi Kauniaisten sosiaali- ja terveystoimeen. Tavoitteena on tuoda esille sosiaalityössä toteutettuja sosiaalisen kuntoutuksen palveluita ja menetelmiä ja selvittää sosiaalityön ammattilaisten sekä asiakkaiden mielipiteitä ja näkökulmia asiaan. Lisäksi tarkoitukseni on aikaisempien tutkimusten valossa tarkastella, kuinka sosiaalista kuntoutusta on toteutettu, millaisille palveluille on ollut tarvetta sekä millaisia sosiaalisen kuntoutuksen tuloksia on saatu. Tarkoitus on myös tutkia, millaisia palveluita tarvittaisiin lisää ja toisaalta saada selville, mitkä palvelut eivät palvele asiakkaiden tarpeita. Tarkastelun kohteena ovat lisäksi tekijät, jotka vaikuttavat sosiaalisen kuntoutuksen tarpeeseen.

Tutkimuskysymykset ovat:

- Mitä on sosiaalinen kuntoutus ja mitä se on Kauniaisissa?
- Millaisille sosiaalisen kuntoutuksen palveluille on tarvetta Kauniaisissa?

3.2 Tutkimus- ja kehittämismenetelmät

Tämä opinnäytetyö on kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus ja se sisältää elementtejä niin arviointitutkimuksesta kuin toimintatutkimuksestakin. Toikon ja Rantasen (2009, 14 - 15) mukaan kehittämistä pidetään konkreettisena toimintana, jonka päämääränä on tietyn selkeästi määritellyn tavoitteen saavuttaminen. Kehittämistoiminnan kohde, lähtökohta, organisointitapa ja laajuus voivat olla hyvinkin erilaisia. Kehittämisen tavoitteena on muutos, jonka tulisi olla jotakin parempaa ja tehokkaampaa kuin aikaisemmat toimintatavat ja -rakenteet. Anttila (2007, 108) sanoo, että laadullisten tutkimusmenetelmien avulla saadaan vastaus esimerkiksi kysymyksiin millainen jokin on, miten jokin asia ymmärretään ja miltä jokin näyttää. Laadullinen tutkimus pyrkii ymmärtämään tutkimuskohdetta (Hirsijärvi, Remes & Sajavaara 2013, 181), mikä siis tässä tapauksessa on sosiaalinen kuntoutus ja sen tuomat mahdollisuudet syrjäytymisen ehkäisyssä ja esimerkiksi pitkittyneen työttömyyden hoidossa.

Hirsijärvi ym. (2013, 164) luettelevat laadullisen tutkimuksen tyypillisiksi piirteiksi muun muassa seuraavia tekijöitä: tutkimus on luonteeltaan kokonaisvaltaista tiedonhankintaa ja aineisto kootaan todellisissa, luonnollisissa tilanteissa. Lisäksi kvalitatiivisessa tutkimuksessa suositaan metodeja, joissa tutkittavien ääni ja näkökulmat tulevat esille. Tämä tarkoittaa soveltuvina metodeina esim. teemahaastattelua, ryhmähaastattelua tai osallistuvaa havainnointia. Tutkimuksen kohdejoukko valitaan tarkoituksenmukaisesti, ei satunnaisotoksen menetelmää käyttäen.

3.2.1 Arviointitutkimus ja toimintatutkimus lähestymistapana

Tämä opinnäytetyö edustaa arviointitutkimusta. Käsittelen ensin arvioinnin käsitettä. Toikko ja Rantanen (2009, 61) sanovat, että arvioinnin yksi tehtävä on tuottaa tietoa, jonka avulla kehittämisprosessia voidaan ohjata. Arvioinnin avulla luodaan tietoa myös kehitetyn asian hyvydestä ja toimivuudesta. Kyrö (2004, 138) lausuu, että arviointi ottaa kantaa siihen mitä tutkittiin, eli sisältöön. Lisäksi arvioinnin keinoin voidaan selvittää, millaisia tuloksia saatiin sekä mihin ja missä olosuhteissa niitä voidaan hyödyntää. Arviointi ottaa kantaa myös siihen, miten tutkittiin. Arvioinnin yhtenä osana on tutkimuksen vaikuttavuus. Prosessin arviointi voi kohdistua joko kehittämishankkeeseen kokonaisuutena tai sen osavaiheisiin (Anttila 2007, 47). Kehittämisprosessissa tiedon tuottaminen ja toiminnan suuntaaminen liittyvät läheisesti toisiinsa. Arviointitiedolla voidaan pyrkiä suuntaamaan toimintaa, eikä vain siihen, että esitetään toimintaa tarkastelevaa loppuarviota. Arviointi voi tuottaa jo kehittämisprosessin kuluessa uusia näkökulmia, ideoita tai käsitteitä, joita hyödyntämällä toimijat voivat määritellä kysymyksiä ja ongelmia uusin tavoin. (Toikko & Rantanen 2009, 114.)

Arvioinnin avulla voidaan sosiaalipalveluissa tukea asiakaslähtöisten palvelujen kehittämistä. Arvioinnilla voi olla useita tehtäviä, kohteita ja näkökulmia, kuten toimivuus, vaikuttavuus ja tehokkuus. Vaikutukset voidaan määritellä palvelujen käyttäjien tilanteessa ilmeneviksi muutoksiksi, jotka ovat seurausta palvelujen käyttämisestä. Arvot ja eettiset periaatteet kytkeytyvät arviointiin monella tapaa. Arviointi on usein tilauksesta tehtyä tutkimusta. Asiakkaat nähdään palvelutoiminnan avainhenkilöinä ja heidän tulisikin olla osallisia arviointitietoa muodostettaessa. (FinSoc 2001.)

Tämä opinnäytetyö on syntynyt tarpeesta tutkia sosiaalisen kuntoutuksen palveluita ja sen mahdollisuuksia sekä kehittää toimintaa työskentelykunnassani Kauniaisissa. Asiakkaat ovat päässeet osalliseksi arviointitiedon muodostamiseen teemahaastattelujen kautta. Haastattelujen avulla kerätty tieto vastasi arviointitutkimukselle ominaiseen kysymykseen: mille on tarve. Arviointitutkimuksen piirre tässä opinnäytetyössä on myös ohjelmateoria, joka on arviointitutkimuksen väline.

Seuraavaksi esittelen toimintatutkimusta, jonka piirteitä opinnäytetyöstäni myös löytyy. Heikkisen (2007, 16 - 17) mukaan toimintatutkimuksen avulla tehdään käytännön kehittämiseen tähtävää tietoa. Siinä tutkimuksen kohteena on ihmisten toiminta. Toimintatutkimus kohdistuu eritoten vuorovaikutukseen pohjaavaan sosiaaliseen toimintaan ja se on yleensä ajallisesti rajattu kehittämis- ja tutkimusprojekti, jonka tarkoituksena on uusien toimintatapojen suunnittelu ja kokeilu.

Toimintatutkimus on tutkimusmenetelmä, joka kiinnittää päähuomion prosessin kehittämiseen. Toimintatutkimukseen kuuluu osallistuva suunnittelu, sillä kehittämisprosessia toteutetaan yhdessä tutkijan ja niiden toimijoiden kanssa, jotka osallistuvat aktiivisesti prosessin kulkuun ja joita asia koskee. Toimintatutkija osallistuu tutkimaansa toimintaan, hän ei pyri ulkopuolisuuteen tai neutraalisuuteen vaan hän on siis aktiivinen vaikuttaja ja toimija. Toimintatutkimus etenee sykleittäin. Ensin valitaan päämäärät, sen jälkeen tutkitaan ja kokeillaan käytännön mahdollisuuksia päämääriin etenemiseksi. Tämän jälkeen arvioidaan ensiaskeleita, tarkennetaan ja muotoillaan päämääriä, tehdään käytännönkokeiluja, arvioidaan niitä ja niin edelleen. Suunnittelu, toiminta ja toiminnan arviointi vuorottelevat tutkimusprosessissa. Uusien kierrosten myötä pyritään paranevaan toimintaan. Toimintatutkimuksen tarkoitus on kehittää uutta lähestymistapaa tai uusia taitoja johonkin tiettyyn asiaan sekä ratkoa ongelmia, joilla nähdään olevan suora yhteys tiettyyn käytännölliseen toimintaan. Toimintatutkimus soveltuu hyvin tilanteisiin, missä toiminnan keinoin on pyrkimys tuottaa käyttökelpoista tietoa, muuttaa jotain ja samanaikaisesti lisätä sekä tietoa että ymmärrystä muutosta kohtaan. Toimintatutkimus menetelmänä on sopiva silloin, kun toiminnoissa on mahdollista saavuttaa konsensus ja nimenomaan se nähdään tärkeänä. (Anttila 2007, 135 - 136; Heikkinen 2007, 19 - 20.)

Kehittämistoiminnasta seuraa usein uutta kehittelyä. Monet peräkkäin olevat syklit muodostavat toimintatutkimuksen spiraalin. Siinä ajattelu ja toiminta liittyvät toisiinsa peräkkäin havainnoinnin, reflektion, suunnittelun ja toiminnan kehinä. Toimintatutkimus on kuin jatkuvasti uusiin kehittämisideoihin johtava pyörre. Toimintatutkimukselle ominainen spiraalimainen kehittäminen ja jatkuvuus saattavat sisältyä vain yhteenkin sykliin. Sykliä määrää oleelliseksi on toimintatutkimuksen perusidean, havainnoinnin, suunnittelun, toiminnan ja arvioinnin toteutuminen. (Heikkinen, Rovio & Kiilakoski 2007, 80 - 81.)

Tässä opinnäytetyössä toteutuu myös toimintatutkimuksen ajatus, sillä tutkimuksen tarkoitus on nimenomaan kehittää uutta, lainvoimaiseksi tullutta toimintaa eli sosiaalisen kuntoutuksen palveluita työskentelykuntaani Kauniaisiin. Toimintatutkimukselle luonteenomaisesti opinnäytetyö on toteutettu osallistavasti yhdessä tutkijan sekä asiaan liittyvien viranomaistoimijoiden eli Kauniaisten sosiaalialan henkilöstön kanssa työpajan menetelmin. Lisäksi opinnäytetyöhön on tuotu teemahaastattelujen muodossa asiakasnäkökulma.

Laadullisissa tutkimuksissa aineiston kokoa säätelee laatu, ei määrä. Tavoite on, että tutkimusaineisto on apuväline asian tai ilmiön ymmärtämisessä tai teoreettisesti mielekkään tulokinnan muodostuksessa. (Vilkka 2015, 150.) Yleisesti ottaen laadullisessa tutkimuksessa aineiston koko on pieni tai vähäinen verrattuna määrälliseen tutkimukseen. Laadullisessa tutkimuksessa ei ole tarkoitus pyrkiä tilastollisiin yleistyksiin, vaan niissä on tarkoitus kuvata jotain tapahtumaa tai ilmiötä sekä pyrkiä ymmärtämään tiettyä toimintaa ja antamaan teoret-

tisesti mielekäs tulkinta ilmiölle. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 85.) Tässä opinnäytetyössä pyritään saamaan tarkempaa määrittelyä sosiaalisen kuntoutuksen väljälle käsitteelle ja sisällölle. Tässä opinnäytetyössä ei pyritä tilastollisiin yleistyksiin.

3.2.2 Ohjelmateoria

Ohjelmateoria on idea tavoitteisiin pääsemisestä ja sen avulla luodaan oletettu ratkaisu siihen, mikä toimii, missä kontekstissa ja mitä varten. Realistisen evaluaation periaate tukeutuu ohjelmateoriaan, jossa on tarkoitus esittää perustelut ja taustat tuleville toiminnoille. Ohjelmateorian luomiseksi suoritetaan katsaus kirjallisuuteen tai muuhun lähdemateriaaliin, jotta voidaan todeta, onko aikaisemmin ollut samankaltaisia ongelmia tai saatu kuvatuunlaisia tavoitteita. (Anttila 2007, 92 - 93.) Tässä opinnäytetyössä ohjelmateoriaa on rakennettu tarkastelemalla sosiaalisen kuntoutuksen palveluiden nykytilaa ja uudistunutta sosiaalihuoltolaikaa. Lisäksi on selvitetty, millä edellytyksillä vaikuttavia ja asiakaslähtöisiä sosiaalisen kuntoutuksen palveluita voidaan saavuttaa lain tuomat velvoitteet huomioiden. Opinnäytetyössä esitellyt aikaisemmat tutkimukset ovat osa ohjelmateoriaa. Tarkoitus ei ole tässä opinnäytetyössä rakentaa valmista teoriaa, vaan viedä ohjelmateorian avulla kehittämistoimintaa eteenpäin. Ohjelmateoria on osa toimintatutkimustani.

Vaikuttavuuden arvioinnin lähtökohta ovat tarkat ja selvät käsitykset siitä, miksi ja miten jokin tietty interventio vaikuttaa. Näitä käsityksiä sanotaan ohjelmateorioiksi. Ohjelmateorialla selitetään, kuinka interventio muutetaan tuloksiksi. Ohjelmateoriassa voidaan käyttää lähteinä mm. ammatillista teoriaa, arviointeja, tutkimuksia ja raportteja, alan ammattilaisten kokemuksia päivittäisistä käytännöistä, asiakkaiden haastatteluja ja työpajoja sekä havaintoja intervention edetessä. Ohjelmateoria on ratkaiseva väline, kun jäsennetään arviointia. Ohjelmateoria näyttää, mitä on tarkoitus tutkia lähemmin. (Dahler-Larsen 23, 25, 30.)

3.3 Aineistonhankinta

Yhden aineiston varaan rakentuva näyttö saattaa olla riittämätön, jolloin tarvitaan lisätodisteita (Kananen 2009, 116). Tässä opinnäytetyössä tutkimusaineisto on kerätty teemahaastattelujen ja työpajan avulla. Lisäksi on tarkasteltu aikaisempia aiheesta tehtyjä tutkimuksia. Kun aineistonhankintamenetelmiä on useita, puhutaan monimetodisesta lähestymistavasta. Vilkan (2015, 70 - 71) mukaan monimetodinen lähestymistapa eli triangulaatio tarkoittaa sitä, että tutkimuksessa yhdistetään erilaisia tutkimusmetodeja. Aineistotriangulaatio tarkoittaa, että tutkimuksessa yhdistetään useita erilaisia tutkimusaineistoja keskenään. Samassa tutkimusaineistossa kerätään tutkimusaineistoa esimerkiksi haastatteluin, tekstiaineistoilla tai valmiista rekistereistä.

Triangulaation käyttöä perustellaan sillä, että yksittäisellä tutkimusmenetelmällä voi olla vaikeaa saada kattavaa kuvaa tutkimuksen kohteesta. Kun jokin tutkimusmenetelmä kuvaa tutkimuskohdetta vain yhdestä näkökulmasta, on useammalla menetelmällä mahdollisuus korjata tätä luotettavuusvirhettä. Tutkijan on mahdollista trianguloida eri lähteistä kerättyä informaatiota, jolloin hän saavuttaa suuremman luottamuksen sille, että on tavoittanut jotain olennaista. (Eskola ja Suoranta 2008, 68 - 70; Robson 2001, 176.)

3.3.1 Teemahaastattelut

Teemahaastattelulle on tyypillistä, että haastattelun aihepiirit eli teemat ovat tiedossa, mutta kysymysten tarkka järjestys ja muoto puuttuvat (Hirsjärvi ym. 2013, 208). Teemahaastattelussa edetään tiettyjen keskeisten teemojen ja niihin liittyvien tarkentavien kysymysten kautta. Teemahaastattelussa on tarkoitus löytää merkityksellisiä vastauksia tutkimuksen ongelmanasettelun ja tarkoituksen tai tutkimuskysymysten mukaan. Etukäteen päätetyt teemat perustuvat tutkimuksen viitekehykseen eli siihen, mitä tutkittavasta ilmiöstä jo tiedetään. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 75.) Teemahaastattelun kysymysten laadinnassa on eduksi kohde-ryhmän tuntemus (Vilka 2015, 127). Tuomen ja Sarajärven (2009, 73 - 74, 87) mukaan haastattelujen eduksi lasketaan haastattelujen joustavuus. Etuna on myös se, että haastattelijan on mahdollista toimia haastattelun aikana havainnoijana eli muistiin voidaan kirjata sen lisäksi, mitä sanotaan, miten asia ilmaistaan. Haastatteluun voidaan lisäksi valita henkilöt, joilla on tietoa haastatteluaiheesta tai kokemusta tutkittavasta ilmiöstä.

Tässä opinnäytetyössä haastateltavat valittiin juuri sillä perusteella, että heillä tiedettiin olevan tietoa ja kokemuksia tutkittavasta aiheesta. Haastateltaviksi valitsin aikuissosiaalityön asiakkaita, jotka olivat pitkäaikaistyöttömiä, eli he olivat olleet yhtäjaksoisesti työttöminä vähintään 12 kuukautta tai pidempään. Valintakriteerinä oli myös se, että haastatelluilla tuli olla kokemusta työllisyyspalveluihin ja erilaisiin työvoimapolitiittisiin toimenpiteisiin osallistumisesta.

Haastatteluja ei yhteisestä päätöksestä esimiestasoni kanssa nauhoitettu. Tein haastattelun aikana yksittäisiä manuaalisia merkintöjä haastattelulomakkeeseen ja haastattelutilanteen jälkeen kirjoitin koko haastattelun annin välittömästi ja tarkasti koneelleni teemahaastattelurunkopohjaan. Koettiin, että haastattelujen nauhoitus olisi saattanut häiritä haastattelutilannetta, tuoda tilanteeseen turhaa jännitystä sekä kaventaa asiakkaiden mielipiteiden ja näkemysten luontevaa ja spontaania esiintuloa. Robson (2001, 143 - 145) sanoo, että vapaamuotoisten haastattelujen nauhoitus saattaa tuhota epävirallisuuden ja joskus haastattelun nauhoittaminen ei syystä tai toisesta ole mahdollista esimerkiksi asian arkaluonteisuuden vuoksi. Näissä tilanteissa muistiinpanoihin pyritään kirjaamaan kaikki oleelliset kommentit ja lainaukset heti keskustelun loputtua. Haastattelijan tulisi näissä tilanteissa kehittää oma menetelmä

haastatteluaineiston mahdollisimman tarkkaan talteen saamiseen. Muistiinpanot tulisi kirjoittaa auki välittömästi tai viimeistään saman päivän aikana haastattelun suorittamisesta. Jos täydentämisen jättää myöhempään ajankohtaan, voi käydä niin, ettei ymmärrä muistiinpanojaan analysoidessaan haastattelun antia. Koen, että sain haastattelujen annin tarkasti muistiin ja kirjoitettua auki, vaikka en nauhoittanutkaan haastattelutilanteita. Tätä edisti se, että tein lyhyitä manuaalisia merkintöjä lomakkeeseen haastattelujen aikana ja haastattelujen jälkeen pystyin kirjaamaan haastattelut välittömästi tietokoneelle. Kirjatessani haastatteluja ylös merkitsin muistiin myös haastatteluissa esiin virinneitä tuntemuksia, kuten ”haastateltava itki” tai ”haastateltava tuhahti turhautuneena” tai ”haastateltavalla oli ylpeyttä äännessään”.

Haastattelin maaliskuun 2015 aikana kuutta kauniaislaista pitkäaikaistyötöntä, jotka olivat haastattelun aikaan Kauniaisten sosiaalitoimessa aikuissosiaalityön asiakkaina. Kaikki alun perin haastatteluun valitsemani henkilöt suostuivat osallistumaan haastatteluun. Haastattelujen aluksi kerroin haastateltaville opinnäytetyöni aiheesta ja tarkoituksesta sekä selvitin heille, mihin tarkoitukseen haastattelujen anti tulee. Haastateltavat allekirjoittivat kirjallisen suostumuksensa haastatteluun ja tutkimukseen osallistumisesta.

Haastattelutilanteet kestivät 15 minuutista yhteen tuntiin. Haastattelut käytiin työhuoneessani Kauniaisten sosiaali- ja terveystoimistossa teemahaastattelurungon (liite 1) pohjalta. Joidenkin haastateltavien kohdalla edettiin tiukemmin haastattelurungon kysymysten mukaan, toisten kohdalla löyhemmin riippuen asiakkaan aktiivisuudesta tuottaa puhetta. Puheen tuottaminen vaihteli huomattavasti haastateltavien välillä, toiset haastateltavista olivat puheli-aampia ja avoimempia kuin toiset. Annoin haastateltavien puhua mahdollisimman vapaasti, mutta tarvittaessa ohjasin keskustelua teemahaastattelurungon mukaisesti aihekokonaisuuksiin. Pääosin haastattelut pysyivät hyvin aihealueissa.

Alkuperäinen suunnitelmani ei ollut kerätä tutkimusaineistoani haastatteluilla, mutta työpaikkani johtotasolta toivottiin pitkäaikaistyöttömien kauniaislaisten haastattelemista. Toivomus haastatteluista liittyi syksyllä 2014 Kauniaisten kaupungille tulleeeseen valtuustoaloitteeseen kauniaislaisten pitkäaikaistyöttömien tilanteen kartoittamisesta. Päätös pitkäaikaistyöttömien henkilöiden haastatteluista tehtiin loppuvuodesta 2014, jolloin ajatuksena oli, että haastattelujen keinoin saataisiin aineistoa valtuustoaloitteeseen vastaamiseen ja samalla haastattelut tulisivat osaksi opinnäytetyötäni. Teemahaastattelurunko luotiin tammikuussa 2015. Pitkäaikaistyöttömien kauniaislaisten tilannetta kartoittavaan valtuustoaloitteeseen päädyttiin kuitenkin vastaamaan toisaalla sille annetun määräajan vuoksi, joten haastattelujen tuloksia käytettiin ainoastaan tämän opinnäytetyön aineistona.

3.3.2 Työpaja Kauniaisten sosiaalialan henkilöstölle

Työpajat ovat ohjattuja yhteistyön ja toiminnan kehittämisen tilanteita antaen kuitenkin parhaimmillaan läsnäolijoille melko vapaan mahdollisuuden kohdata toisiaan ja kyseessä olevan kehittämistehtävän. Työpajalla tarkoitetaan sellaista yhdessä tekemistä, joka on rajattu ajallisesti ja paikallisesti. Siinä joukko toimijoita kokoontuu suunnittelemaan ja tekemään yhdessä töitä tietyn yhteisen tavoitteen eteen. Rakenteiltaan työpajoja voi olla monenlaisia. Työpajassa tiedonjako ja käsittely tapahtuvat yhteisesti, osallistuvasti ja osallistavasti. Hyvä työpaja osallistaa verkoston jäseniä parhaassa tapauksessa rakentavasti aitoon dialogiseen keskusteluun, jossa kuunnellaan ja kunnioitetaan toisten mielipiteitä sekä saadaan vapaasti ja rakentavasti tuoda omia näkemyksiä esille. (Verkostojohtaminen 2014, 49 - 51.)

Työyhteisölleni eli Kauniaisten sosiaalialan henkilöstölle tarkoitettu työpaja sosiaaliseen kuntoutukseen liittyen pidettiin Kauniaisten kaupungintalon kokoushuoneessa 9.9.2015. Työpajaan oli kutsuttu lisäksi kahdeksan sosiaali- ja terveystoimiston työntekijää, joista kaksi oli estynyt saapumaan paikalle. Työntekijöiden työskentelypisteet sijaitsivat kolmessa eri toimipaikassa Kauniaisissa. Työpaja kesti kaksi ja puoli tuntia. Työpajan tuotokset kirjattiin tarkasti fläpeille. Työpajan jälkeen kuvasin fläpit ja kokosin ne analysoitavaksi.

Työpajan teema oli sosiaalinen kuntoutus, sen työmuodot nykyisellään ja toiminnan kehittäminen Kauniaisissa. Työpaja toteutettiin itseni mukaan lukien seitsemän sosiaalialan ammattilaisen kesken ja siihen osallistuneet henkilöt olivat nimikkeiltään sosiaalityöntekijöitä sekä sosiaali- ja palveluohjaajia. Työpajaan osallistuneiden henkilöiden työskentelyalue kattoi laajasti koko sosiaalityön kirjon. Työpajassa pohdittiin sosiaalista kuntoutusta niin aikuissosiaalityön kuin mielenterveys-, päihde-, vammais-, kehitysvamma-, nuoriso- ja maahanmuuttotyön osa-alueiden näkökulmasta. Koska toimintatutkimuksessa tutkija on siis aktiivisesti kehittämistoiminnassa mukana, aikuissosiaalityön sosiaaliohjaajana ja toimintatutkimuksen hengessä päädyin itse osallistumaan ideointiin. Toimin työpajassa lisäksi kirjurina.

Työpajan alkajaisiksi pidin alustuksen sosiaalisen kuntoutuksen lainmukaisesta määrittelystä ja sen työmuodoista sekä aiheen linkityksestä opinnäytetyöhöni. Alustuksen tarkoituksena oli motivoida osallistujia työpajatyöskentelyyn herättelemällä kiinnostusta aihekokonaisuuteen ja avaamalla aihetta. Kerroin työpajan tarkoituksesta ja työpajan tulosten käyttämisestä yhtenä opinnäytetyöni aineistoista. Työpajatyöskentely koostui kahdesta eri tehtävästä. Ensimmäisenä tehtävänä oli pohtia yhteisesti, miten sosiaalinen kuntoutus määritellään Kauniaisissa ja mitä kaikkea siihen sillä hetkellä kuului. Toisena tehtävänä työpajassa oli SWOT-analyysi aiheen tiimoilta.

SWOT-analyysi tulee sanoista Strengths eli vahvuudet, Weaknesses eli heikkoudet, Opportunities eli mahdollisuudet ja Threats eli uhat. SWOT on synteesisomainen, yhteenvetävä analyysi. SWOT-analyysin tarkoituksena on tuottaa analyysiä ja analyysin jälkeen toimintasuunnitelmia ja valintoja. Asioiden kerääminen analyysiin on aina subjektiivinen näkemys. Jotkut asiat voidaan nähdä samanaikaisesti sekä vahvuuksina että heikkouksina. Organisaation on mahdollista käyttää SWOT-analyysin tuloksia hyväkseen seuraavasti:

- Vahvuudet: Kuinka käyttää hyväksi ja vahvistaa?
- Heikkoudet: Kuinka poistaa, välttää tai lieventää?
- Mahdollisuudet: Kuinka varmistetaan hyödyntäminen?
- Uhat: Kuinka poistaa, lieventää tai nähdä mahdollisuutena? (Vuorinen 2013, 88 - 89.)

3.4 Aineiston analysointi

Laadullisen aineiston analyysin tarkoituksena on luoda aineistoon selkeyttä ja siten tuottaa uutta tietoa tutkittavana olevasta asiasta. Analyysillä aineisto pyritään tiivistämään niin, ettei sen sisältämä informaatio kuitenkaan katoa vaan pyritään päinvastoin informaatioarvon kasvattamiseen luomalla hajanaisesta aineistosta mielekästä ja selkeää. (Eskola & Suoranta 2008, 137.) Tutkijan valinnoista tutkimusprosessin alkuvaiheessa riippuu osittain se, kuinka tutkimusaineistoa käsitellään ja tulkitaan. Tutkimusongelmat voivat ohjata tiukastikin menetelmien ja analyysien valintaa. Kerätyn aineiston analyysi, tulkinta ja johtopäätösten teko muodostavat tutkimuksen ydinasian. Analyysivaiheessa tutkijalle selviää, millaisia vastauksia hän tutkimuskysymyksiinsä saa. (Hirsjärvi ym. 2013, 221.)

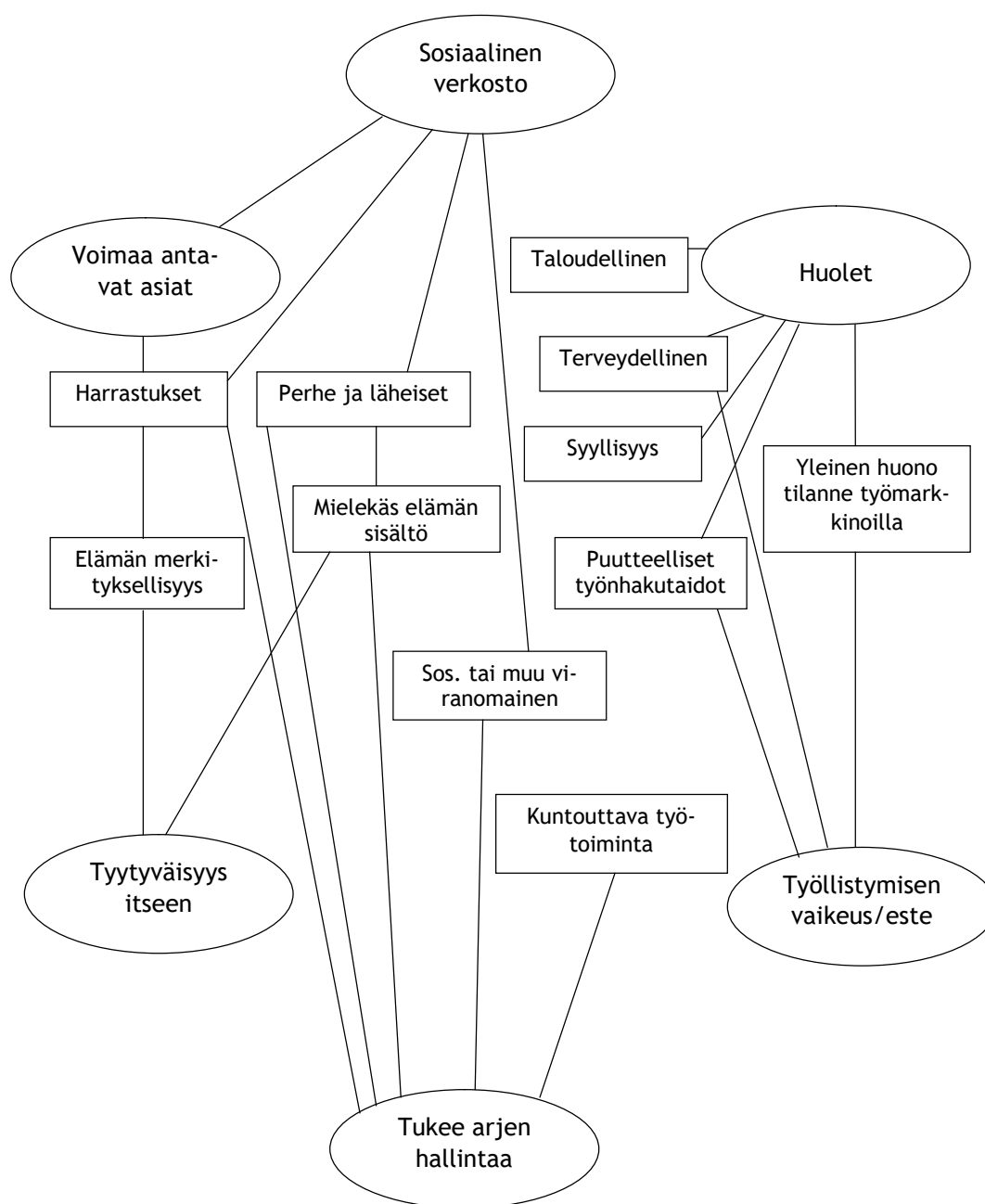
Eskola ja Suoranta (2008, 187) sanovat, että sisällön erittelyä luonnehditaan kirjavaksi joukoksi erilaisia tapoja järjestää ja luokitella laadullista aineistoa. Olen käyttänyt sisällön erittelyyn teemoittelua, eli olen teemoitellut haastatteluaineistoni. Eskolan ja Suorannan (emt. 174, 181) mukaan teemoittelulla aineistosta on mahdollisuus nostaa tutkimuskysymyksiä valaisevia teemoja, joiden avulla voidaan vertailla tiettyjen teemojen ilmenemistä ja esiintymistä aineistossa. Aineistosta voidaan kerätä sen sisältämät keskeiset aiheet ja siten esittää se erilaisten kysymyksenasettelujen kokoelmana. Tekstimassasta tulee ensin pyrkiä löytämään ja sen jälkeen erottelemaan tutkimuskysymysten näkökulmasta olennaiset aiheet. Laadullinen aineisto esitetään usein teemoittain. Analyysiä voi jatkaa pidemmälle rakentamalla vastauksista yleisimpiä tyyppejä.

Tässä opinnäytetyössä teemahaastatteluaineiston analyysissä on sovellettu temaattisen analyysin menetelmää. Braunin ja Clarken (2006, 78, 86) mukaan temaattisen analyysin tavoitteena on tuottaa syvällistä tietoa aineistosta. Temaattinen analyysi ei ole lineaarinen prosessi.

si, jossa voi edetä vaiheesta seuraavaan, vaan se on jatkuvasti kehittyvä prosessi, missä tutkija siirtyy prosessin vaiheissa edestakaisin.

Braun ja Clarke (emt. 86 - 93) esittelevät kuusivaiheisen temaattisen analyysimallin, jota voidaan joustavuutensa vuoksi soveltaa erilaisten laadullisten aineistojen analysointiin. Temaattisen analyysin aluksi, vaiheessa yksi tutkija tutustuu aineistoonsa ja lukee sitä analyttisesti kerta toisensa jälkeen kirjaten samalla ylös ensimmäisiä aineistosta nousevia ajatuksiaan. Toisessa vaiheessa tutkija koodaa aineistonsa, mikä tarkoittaa tutkimuskysymysten valossa nousevien mielenkiintoisten aiheiden järjestelyä. Aiheita on hyödyllistä listata vapaasti ja niin monia kuin aineistosta tässä vaiheessa nousee mieleen. Tutkija voi käyttää tässä analyysin vaiheessa apuna esimerkiksi korostuskyniä tai erivärisiä lappuja järjestellessään aiheita. Kolmannessa vaiheessa tutkija etsii teemat, mikä tapahtuu kokoamalla koodeja potentiaalisiksi teemoiksi yhteen. Tällöin kerätään merkitykselliset tiedot jokaiseen, mahdolliseen teemaan ja apuna voidaan käyttää esimerkiksi miellekarttoja. Teemoja voidaan määrittää monin eri tavoin säilyttäen kuitenkin analyysin johdonmukaisuus. Neljännessä vaiheessa tutkija tarkastelee teemoja arvioiden ja pohtien. Teemojen sisältämän tiedon tulisi sopia tarkoituksenmukaisesti keskenään yhteen ja tässä vaiheessa on mahdollista tehdä teemojen hienosäätöä. Viides vaihe on teemojen määrittely ja nimeäminen, jolloin tarkennetaan teemoja ja luodaan selkeät määritelmät ja nimet teemoille. Kuudes vaihe on raportin tuottaminen. Tämä on analyysin viimeinen vaihe, joka sisältää vakuuttavia esimerkkejä sekä keskustelee valitun kirjallisuuden kanssa.

Esittelen seuraavaksi, kuinka yllä kuvattua temaattista analyysiä on tässä opinnäytetyössä sovellettu. Ensimmäisessä vaiheessa luin haastatteluaineistoa läpi kerta toisensa jälkeen etsien kiinnostavia aiheita aineistosta. Aineiston lukemisten aikana, vaiheessa kaksi, järjestelin kiinnostavia aiheita tehden erivärisillä kynillä merkintöjä käsitteisiin järjestelyn selkiyttämiseksi. Kolmannessa vaiheessa hahmottelin useita miellekarttoja teemoittelun apuvälineiksi. Kuvio 4 seuraavana esittää miellekarttaa, joka on tekemistäni miellekartoista jalostunein ja jonka perusteella aloin yhdistellä ja karsia aihekokonaisuuksia.

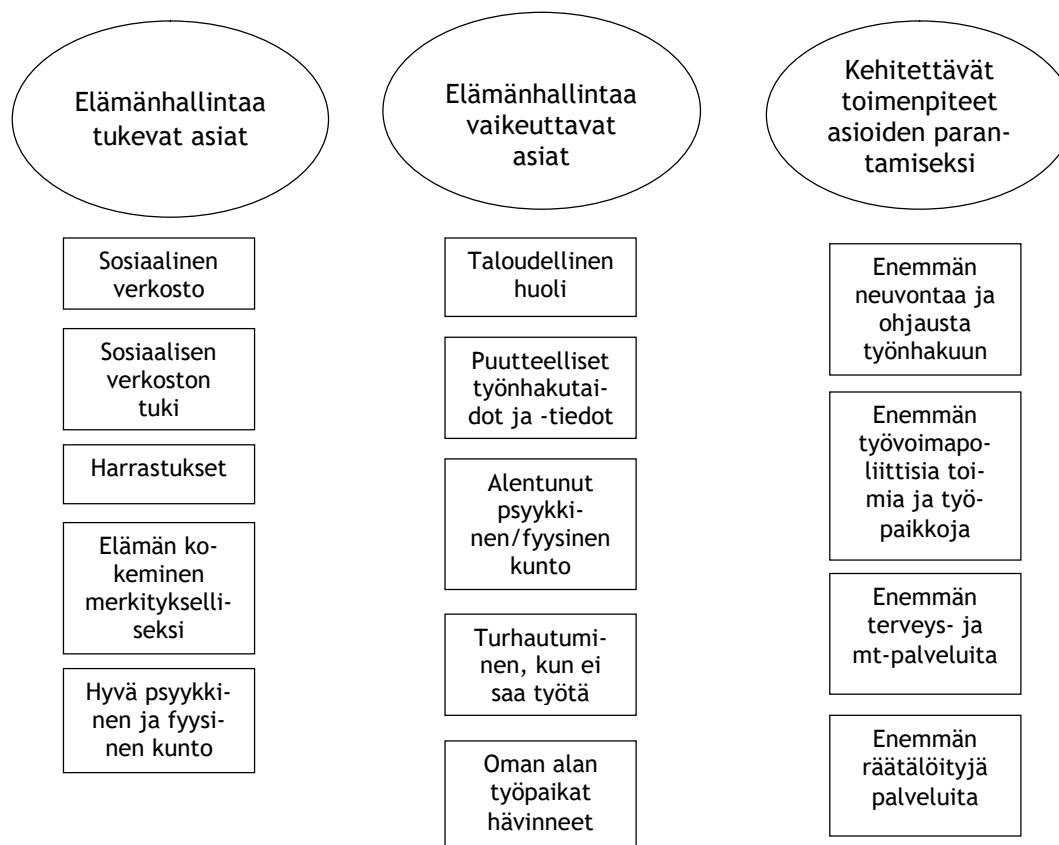
Kuvio 3: Miellekartta temaattisen analyysin vaiheesta 3, jolloin kerätään merkitykselliset tiedot jokaiseen mahdolliseen teemaan.

Edellä kuvatun miellekartan laatimisen jälkeen totesin, että monet aihealueet olivat vahvasti sidoksissa toisiinsa, syntynyt miellekartta oli jokseenkin sekava ja sidoksia risteili ympäri miellekarttaa. Havaitsin, että miellekartan aihealueista olivat selkeästi nähtävissä aineistosta esiin tulleet yksilön elämänhallintaa vahvistavat sekä toisaalta elämänhallintaa vaikeuttavat tekijät. Lisäksi kolmantena tekijänä nousivat esiin tarvittavat kehittämistoimenpiteet asioiden parantamiseksi. Hioin näitä teemoja analyysin vaiheessa neljä, ryhmittelin aiheita suo-

raan tiettyihin teemoihin, mitä voidaan sanoa koodaamiseksi. Esimerkkejä koodaamisesta: haastateltava sanoi harrastuksen tuovan hänelle voimaa ja sisältöä elämään, mikä koodattiin elämänhallintaa tukevaksi asiaksi. Toinen haastateltava kertoi olevansa masentunut ja väsynyt, mikä koodattiin teemaan elämänhallintaa vaikeuttavat asiat. Yksi haastatelluista oli sitä mieltä, että hänen työnhakutaitonsa ja -tietonsa palveluiden suhteen ovat puutteelliset. Tämä koodattiin teemaan kehitettävät toimenpiteet asioiden parantamiseksi. Pääteemoille nimettiin alateemat, jotka ovat pääteemojen syvempiä sisältöjä. Alateemojen kautta haastatellut tulokset kerrottiin opinnäytetyössä auki.

Päädyin viidennessä vaiheessa tiivistämään ja miettimään uudelleen teemat ja aihealueet seuraavasti: valitsin pääteemoiksi seuraavat teemat (kuvio 4):

1. Elämänhallintaa tukevat asiat. Alateemoiksi määrittelin sosiaalisen verkoston ja sen mahdollistaman tuen, harrastukset, elämän kokemisen merkityksellisenä sekä hyvän psyykkisen ja fyysisen kunnon.
2. Elämänhallintaa vaikeuttavat tekijät. Alateemoja olivat taloudellinen huoli, puutteelliset työnhakutaidot ja -tiedot, alentunut psyykkinen tai fyysinen kunto sekä turhautuminen, kun ei onnistu saamaan työtä.
3. Toimenpiteet, joita tarvitaan asioiden parantamiseksi. Alateemoina olivat työvoimapolitiittisten sekä työpaikkojen lisääminen, työnhaun neuvonnan ja ohjauksen lisääminen, terveyspalveluiden sekä räätälöityjen palveluiden lisääminen.

Kuvio 4: Analyysin viidennessä vaiheessa syntyneet teemat ja alateemat.

4 Tutkimustulokset

4.1 Teemahaastattelujen tulokset

Haastattelemani henkilöt olivat iältään 19 - 61-vuotiaita kauniaislaisia miehiä ja naisia. Osa haastatelluista oli perheellisiä, osa oli yksinasuvia. Osalla oli takanaan vuosikymmenien työhistoria, kun taas joillakin työhistoriaa oli vähemmän tai ei juuri ollenkaan. Kaikilla haastatelluilla oli kokemusta työllisyyspalveluiden asiakkuudesta ja suurella osalla haastatelluista oli kokemusta myös Espoon työvoiman palvelukeskuksen (Etypin) palveluista. Haastatelluista neljä oli osallistunut kuntouttavaan työtoimintaan. He olivat kuntouttavan työtoiminnan piirissä joko haastattelun hetkellä tai olivat aikaisemmin olleet toiminnan piirissä. Haastattelun esitietoja ja tuloksia esitellessäni en useimmissa kohdissa ole ilmaissut tarkkoja suhdelukuja haastateltavista tai heidän vastauksistaan, mikä perustuu eettisiin näkökulmiin. Tällä toimenpiteellä on tarkoitus turvata haastateltujen intymiteettisuoja.

4.1.1 Elämänhallintaa tukevat asiat

Ensimmäinen teema oli elämänhallintaa tukevat asiat, jonka alateemoja olivat sosiaalinen verkosto ja sen tuki, harrastukset, elämän kokeminen merkityksellisenä sekä hyvä psyykkinen ja fyysinen kunto. Haastatellut kertoivat, että heidän elämänhallintaansa tukeviin asioihin lukeutuivat sosiaalinen verkosto, jota kaikilla haastateltavilla oli, toisilla enemmän, toisilla vähemmän. Sosiaaliseen verkostoon lueteltiin kuuluvaksi perhe ja lähisukulaiset, ystävät, harrastuskaverit, diakoniatyöntekijä, sosiaaliohjaaja ja -työntekijä. Sosiaalinen kanssakäyminen toisten ihmisten kanssa vaihteli jonkin verran haastateltavien välillä. Osa haastatelluista kertoi viettävänsä paljon aikaa ystävien, sukulaisten ja harrastuskavereiden kanssa ja liikkuvansa paljon kodin ulkopuolella, toiset taas kertoivat olevansa omissa oloissaan. Eräs haastateltava sanoi olevansa jopa ”hieman erakoitunut”. Osa haastatelluista kertoi etäännyneensä kavereistaan tarkoituksella, mikä on mahdollistanut heille paremman ja päihteettömämmän elämänlaadun. Kaikki haastatellut ilmaisivat saavansa tukea sosiaaliselta verkostoltaan tarvittaessa.

Elämänhallintaa tukeviin asioihin lukeutuivat myös harrastukset, joita jokaisella haastateltavalla oli ainakin yksi. Harrastuksia oli vaihtelevasti, joillakin oli useita harrastuksia, kun taas toisilla haastatelluilla ei ollut lainkaan kodin ulkopuolisia harrastuksia. Harrastuksina, jotka eivät olleet kodin ulkopuolisia, mainittiin esimerkiksi lukeminen ja käsityöt. Osa haastatelluista koki harrastukset hyvin tärkeiksi ja elämään sisältöä antavaksi toiminnaksi.

Yli puolet haastatelluista kertoi psyykkisen toimintakykynsä olevan hyvä tai erittäin hyvä. Nämä haastatellut olivat yleensä monessa mukana, heillä oli harrastuksia, monenlaisia toimintoja perheen parissa sekä kodinhoitotöitä, jolloin päivät kuluivat nopeasti. Eräs haastateltu sanoi tekevänsä kotona täyttä työpäivää, kun hän hoiti kotityöt ja lapset. Hän sanoi kokevansa elämänlaatunsa hyväksi ja tuntevansa olevansa hyödyksi perheelleen. Elämänlaatua kuvattiin myös termillä merkityksellinen. Haastatellut kertoivat saavansa voimaa lapsistaan tai lapsenlapsistaan, perheestään ja harrastuksistaan, kuten esimerkiksi musiikista tai lenkkeilystä. Hyvä fyysinen kunto oli myös eräs elämänhallintaa tukevista asioista. Eräs haastatelluista koki, että hänen ”fyysinen kuntonsa ei voisi olla parempi”.

Puolet haastatelluista kertoi olevansa yleisesti ottaen erittäin hyvässä kunnossa, motivoituneita työhön ja he sanoivat haluavansa aloittaa työt vaikka heti. Nämä haastateltavat sanoivat, että tekisivät mielellään täyttä, kahdeksan tunnin työpäivää ja yksi haastateltu vielä sitäkin pidempää päivää, mikäli se olisi mahdollista. Hyvässä kunnossa olleet haastatellut toteusivat työnhakutaitojensa olevan moitteettomat. He kertoivat käyttävänsä työnhakupalveluita vaivatta ja asioivansa palveluissa aktiivisesti päivittäin.

Kaksi neljästä kuntouttavaan työtoimintaan osallistuneesta haastatellusta näki toimintaan osallistumisen hyödyllisenä ja mielenkiintoisena. He totesivat työtoiminnan auttavan päivärhythmin ylläpitämistä ja muutenkin arjessa selviytymistä. Puolet haastatelluista koki olevansa tyytyväisiä erilaisiin työllisyyspalveluihin ja viranomaisyhteistyöhön ylipäättään. Eräs haastateltu mainitsi erityisesti työhönvalmentajan palvelut miellyttäväksi ja hyödylliseksi tukitoimeksi.

4.1.2 Elämänhallintaa vaikeuttavat tekijät

Toisena teemana käsiteltiin elämänhallintaa vaikeuttavia tekijöitä. Alateemoja olivat taloudellinen huoli, puutteelliset työnhakutaidot ja -tiedot, alentunut psyykinen tai fyysinen kunto sekä turhautuminen, kun ei onnistu saamaan työtä.

Osalla haastatelluista oli huoli omasta terveydentilastaan ja joillakin oli terveystutkimukset meneillään. Tämä luonnollisesti vaikutti mielialaan alentavasti. Kaksi haastatelluista koki fyysinen kuntonsa alentuneeksi. Eräs haastateltu kertoi, että ”terveydellisiä kremppoja on niin paljon, että eläkkeelle joutaisi”. Pitkäaikaistyöttömyys aiheutti niin ikään huolta ja huonommuuden tunnetta. Pitkäaikaistyöttömyyteen usein liittyvä taloudellinen huoli ja epävarmuus olivat haastateluissa läsnä ja eräs haastateltu totesi, että ”on se surkeaa, kun ei oikein pysty huomista suunnittelemaan, kitkutetaan vaan pienellä rahalla, joka ei riitä mihinkään”. Yksi haastatelluista sanoi, että hän kokee lähes alemmuuden tunnetta siitä, ettei ole löytänyt aktiivisesta etsinnästä huolimatta työtä. Hän kertoi myös, että saattaa kokea syyllisyyttä myös harrastuksistaan, koska harrastamisen sijaan hänen ”pitäisi olla työtä etsimässä”. Osa haastatelluista tunsu masennuksen ja väsymyksen oireita, jotka heikensivät psyykkistä toimintakykyä. He kokivat mielialansa vaihtelevaksi tai suurimmaksi osaksi väsyneeksi. Eräs haastateltu sanoi, että hän selviää juuri ja juuri arkiaskareista ja asioinneista kodin ulkopuolella.

Haastateltujen joukossa oli henkilöitä, jotka kokivat työkykynsä hyväksi ja työllistymismotivaationsa voimakkaaksi, mutta työnhakutaidot olivat puutteelliset. Nämä haastatellut kertoivat, että työnhakua vaikeuttivat puutteellisten työnhakutaitojen lisäksi heikko itsetunto, itsetuottamuksen puute, kova itsekritiikki tai pelko, ettei kukaan arvosta tehtyä työtä ja haastateltavan työ koetaan arvottomaksi. Joidenkin mielestä oli vaikeaa markkinoida itseään ja uskomisiin kykyihin ja taitoihin oli puutteellinen. Pitkällinen työn etsintä ilman tulosta todettiin haastateluissa moneen kertaan voimakkaasti itsetuntoa alentavaksi tekijäksi.

Osalla haastatelluista oli työntekoa vaikeuttavana tekijänä masennuksen ja uupumuksen oireita. He kokivat, että kokopäiväinen työnteko ei ollut mahdollista oireiden vuoksi. Näistä haastatelluista osa oli sosiaaliseen kuntoutukseen lukeutuvan toimenpiteen, kuntouttavan työtoi-

minnan piirissä. He työskentelivät työvoimapolitiittisissa toimenpiteissä osa-aikaisesti. Kaksi haastatelluista koki terveydellisen tilansa alentuneeksi ja he toivoivat pääsevänsä eläkkeelle.

Haastatellut, jotka luokittelivat työkykyisyytensä hyväksi, kokivat turhautuneisuutta, kun työtä ei aktiivisesta etsimisestä huolimatta ollut löytynyt. Työllistyminen koettiin vaikeaksi muun muassa siksi, että haastatellun alalla ei yksinkertaisesti ollut vapaita työpaikkoja tai työtehtävät haastatellun osaamisalueella olivat radikaalisti vähentyneet tai hävinneet lähes kokonaan. Yleisen heikon työllisyystilanteen vallitessa työkykyiset haastatellut kokivat, että ylipäätään minkäänlaisen tai minkään alan työn löytäminen tuntui vaikealta.

4.1.3 Kehittämistä vaativat toimenpiteet

Kolmantena pääteemana teemahaastattelussa olivat toimenpiteet, joita tarvitaan edellä mainittujen teemojen kehittämiseksi ja parantamiseksi. Alateemoina olivat työvoimapolitiittisten toimien sekä työpaikkojen lisääminen, työnhaun neuvonnan ja ohjauksen lisääminen sekä terveyspalveluiden ja räätälöityjen palveluiden lisääminen.

Lähes kaikki haastatellut olivat sitä mieltä, että tarvittaisiin lisää työpaikkoja ja erilaisia mahdollisuuksia työllistyä. Lisäksi tietoa kaivattiin palkkatukityömahdollisuudesta, sillä osa haastatelluista ei ollut kuullut palkkatukimahdollisuudesta lainkaan. Vaikka palkkatuesta olttiinkin osittain tietoisia, eräs haastateltu harmitteli, ”ettei ollut päässyt kertomaan työnantajalle duunikortista”. Tämä liittyy siihen, että vapaita työpaikkoja ei ollut eikä edes työhaastatteluun päässyt. Yksi haastateltu kyseli myös ammatinvalintapsykologin palveluiden perään. Suurin osa haastatelluista ei ollut tietoisia pitkäaikaistyöttömille tarkoitetuista terveystarkastuksista. Osalla haastatelluista tosin oli terveydenhuoltokontakti perusterveydenhuollon puolella. Haastatellut kokivat tarvitsevänsä lisää tietoa terveyspalveluista ja mahdollisuuksia käyttää terveyspalveluita nykyistä enemmän. Lisäksi koettiin, että työllistymistä tukevia palveluita ei ollut riittävästi tarjolla ja kaivattiin apua itse työnhakuun. Eräs haastateltu, joka ei haastatteluhetkellä ollut kuntouttavan työtoiminnan piirissä, totesi, että osallistuminen kuntouttavaan työtoimintaan oli epämieluisaa. Hän ei viihtynyt työtoiminnassa, sillä työtehtävät olivat epätarkoituksenmukaisia ja työtä oli liikaa. Hän tunsu kuntouttavaan työtoimintaan osallistuessaan olevansa ”terveytensä rajamailla”.

Teemahaastattelun yksi aihealue koski päihteiden käyttöä suhteessa asiakkaan toiminta- ja työkykyyn sekä elämänhallintaan. Haastattelujen perusteella kukaan haastateltu ei kokenut päihteiden käyttöä liialliseksi tai ongelmalliseksi. Päihteistä mainittiin kuitenkin käytettävän alkoholia, mutta sitäkin kohtuudella.

Jokainen haastatteleman henkilö oli siis pitkäaikaistyötön. Haastattelujen perusteella kävi kuitenkin ilmi, että kaikki haastatteleman henkilöt eivät olleet sosiaalisen kuntoutuksen tarpeessa. Haastattelut herättivät joissakin haastatelluissa voimakkaita tunteita, kuten turhautumista, epätoivoa ja kritiikkiä vallitsevaa vaikeaa työllisyystilannetta ja ylipäättään yhteiskuntaa kohtaan. Itku oli myös eräällä haastateltavalla herkässä, sillä haastateltu koki kokonaistilanteensa hyvin vaikeaksi. Kävi selvästi ilmi, että haastattelun teema-alueet olivat joillekin haastatelluille hyvin herkkiä ja vaikeita asioita.

4.2 Kauniaisten sosiaalialan henkilöstön työpajan tulokset

Kauniaisten sosiaalialan henkilöstön työpajan tuloksena kirjattiin yhteisen keskustelun pohjalta ylös, että Kauniaisissa on toteutettu sosiaalisen kuntoutuksen toimenpiteitä arjen työssä osana sosiaalityötä jo aikaisemmin, nyt näille toimenpiteille on tullut lain määritelmä. Sosiaalinen kuntoutus nähtiin ikään kuin kattokäsitteenä, minkä alle eri toiminnot kuuluivat. Keskustelua aiheesta käytiin vilkkaasti.

Sosiaalinen kuntoutus määriteltiin työpajasta saadun tiedon perusteella Kauniaisissa monialaiseksi ja moniammatilliseksi työksi, jonka tarkoituksena on asiakkaiden tukeminen, aktivoiminen ja syrjäytymisen ehkäisy. Sosiaalinen kuntoutus Kauniaisissa on monipuoliselle asiakaskunnalle järjestettäviä erilaisia, osin räätälöityjä palveluita. Sosiaaliseen kuntoutukseen kuuluu yksilöllinen palveluneuvonta ja vierellä kulkeminen asiakkaiden erityistarpeet huomioon ottaen, mahdollisuuksien mukaan. Sosiaalisen kuntoutuksen työmuotoihin kuuluvat myös säännölliset kotikäynnit asiakkaiden kodeissa, asiakkaiden suunnitelmallinen tapaaminen toimistolla sekä jalkautuva sosiaalityö asiakkaiden arkeen ja toimintaympäristöihin. Sosiaaliseen kuntoutukseen voitiin lukea niin ikään erilaiset ryhmätoiminnot, joita Kauniaisissa järjestetään eri asiakasryhmille. Sosiaalinen kuntoutus voi olla tukihenkilötoimintaa, kuntouttavaa työtoimintaa, työpajatyöskentelyä tai muuta sosiaalihuoltolain mukaista työtoimintaa.

Kuvio 5: Sosiaalisen kuntoutuksen määrittely ja sen piiriin kuuluvat asiat Kauniaisissa.

SWOT-analyysin keinoin pohdimme työpajassa asiakasohjauksen ja erilaisten kuntouttavien ja asiakasta tukevien toimenpiteiden tilaa Kauniaisissa tutkimuskentekohetkellä. Alustin aihetta kertomalla SWOT-analyysistä ja selvitin, kuinka analyysi etenee. Kukin työpajaan osallistunut työntekijä mietti aiheeseen liittyviä vahvuuksia, heikkouksia, mahdollisuuksia ja uhkia mielessään ja kirjasi mieleen tulleet ajatuksensa yksitellen erivärisille postit -lapuille. Listaamisen jälkeen jokainen työntekijä kiinnitti kirjoittamansa laput seinällä oleville nelikenttäfläpeille omiin osioihinsa. SWOT-analyysiin kirjattiin kaikkiaan 59 ilmausta, minkä jälkeen ilmaukset käytiin yksitellen läpi. Joihinkin lappuihin oli kirjattu useampia ilmauksia kuin yksi. Aiheesta käytiin vilkasta keskustelua.

Vahvuudet 17	Heikkoudet 26
Mahdollisuudet 8	Uhat 8

Kuvio 6: SWOT-analyysin tuottamien ilmaisujen määrät.

Vahvuuksia kirjattiin vihreisiin lappuihin 17 kpl, heikkouksia keltaisiin lappuihin 26 kpl, mahdollisuuksia sinisiin lappuihin 8 kpl ja uhkia punaisiin lappuihin 8 kpl. Työntekijät kirjasivat lappuihin jonkin verran samoja ilmauksia. Esimerkkeinä samoista ilmaisuista oli vahvuutena nähty työntekijät, joka oli mainittuna kahden eri työntekijän kirjoittamassa post it -lapussa sekä heikkoutena nähty pieni organisaatio, joka oli kirjattu kolmen eri työntekijän lappuihin. Näiden samojen ilmaisujen perään on seuraavaan taulukkoon merkitty sulkeisiin luku, kuinka monessa lapussa ilmaisu luki. Eräät ilmaisut, kuten esimerkiksi yhteistyö, oli joidenkin työntekijöiden mielestä vahvuus, joidenkin mielestä heikkous. Esimerkiksi pieni organisaatio tuotiin puolestaan eräässä ilmaisussa esiin vahvuutena ja mahdollisuutena, mutta toisaalta siinä nähtiin toisen työntekijän mielestä heikkoutta. Yksi lappu, johon oli kirjattu sote-uudistus (=sosiaali- ja terveydenhuollon palvelurakennemuutos), oli sijoitettu mahdollisuuden ja uhan rajapinnalle. Yksi lappu, missä luki pienuus - palvelut henkilöityy, paljon kiinni yksittäisistä työntekijöistä oli kiinnitetty heikkouden ja uhan rajapinnalle.

Vahvuudet	Heikkoudet
<ul style="list-style-type: none"> - matala, pieni organisaatio - vähän toimijoita - pienen kunnan edut (jos johtajuus toimii) - joustavuus - tunnemme asiakkaamme - nopea tilanteeseen puuttuminen - ”kauppakeskuksen portaat” - toiminta asiakasta osallistavaa - toiminta ”epäbyrokraattista” - räätälöidyt palvelut asiakkaille - lyhyet välimatkat eri toimijoiden luokse (toimijat lähellä toisiaan) - jouheva, joustava yhteistyö (etenkin oman kunnan sisällä) - osaavat, motivoituneet työntekijät (2) - yhdenmety työ -> moniosaaminen - oma työn tekemisen tapa mahdollistuu - vastuuta saa ottaa 	<ul style="list-style-type: none"> - haavoittuvuus, pieni organisaatio (3) - toiminnan organisointi pienille asiakasryhmille, rutiinia ei pääse syntymään? - vähän toimijoita (3) - palvelut henkilöityvät, paljon kiinni yksittäisistä työntekijöistä - organisoinnin vastuu; kuka ottaa kopin organisoinnista? Työnjaot, vastuut ja ohjeistukset ajoittain epäselvät -> huolen harmaa vyöhyke edelleen olemassa - yhteistyö - yhdenmety sosiaalityö, liian monta sektoria hoidettavana (2) - epäselvä ohjeistus (2) - sosiaalialalla vaihtuvat työntekijät - työntekijät osallistuvat myös johdon tehtäviin - byrokratia jarruttaa ja vaikeuttaa joskus toimintaa (2) - resurssien jako (2) - osa-aikatyöllistämisen tarvetta on, mutta keino / paikka puuttuu; Mistä rakenteet? (2) - kiire; aktivointityötä ei ehditä tehdä kunnollisesti - heikko asunto- ja väliaikaismajoituksen tilanne - arkiston sekavuus, vaikeuttaa työhön keskittymistä - sosiaalisen kuntoutuksen käsitteen määrittely on epäselvä

Taulukko 2: SWOT-analyysissä ilmenneet vahvuudet ja heikkoudet.

Mahdollisuudet	Uhat
<ul style="list-style-type: none"> - asiakaslähtöisyys - hyvin hoidettuna asiakas hyötyy hyvin järjestetystä palvelusta - pienen kaupungin ”kaikki tekee kaikkea” - meininki mahdollistaa asioiden vaivattoman hoidon - työntekijän oma monialainen ammatillinen kehittäminen ja kehittyminen - joustavat, työn kehittämisestä kiinnostuneet työntekijät - työtä mahdollisuus jakaa tilanteen mukaan - kaupungissa paikoittain hyvä tekemisen meininki - oman, ”yksilöllisen” sosiaalisen kuntoutuksen mallin kehittämisen mahdollisuus 	<ul style="list-style-type: none"> - palvelut henkilöityvät - talouden yleinen heikko tilanne, entistä vähemmän rahallisia resursseja -> asiakkaat entistä huonokuntoisempina palveluiden piiriin? - heikko päätösvalta - asiat eivät etene, jos johto ei sitoudu kehittämiseen - vastuiden määrittely paikoin epäselvää - sosiaalitoimisto ”puuhailee”, muut jarruttavat - omien tukiyksiköiden (esim. päihdeyksiköt, yksiköt asunnottomille) puuttuvat
	<ul style="list-style-type: none"> - Sote-uudistus; paremmat rakenteet, mutta palvelut ja asiakkaan asema heikkenevät

Taulukko 3: SWOT-analyysissä ilmenneet mahdollisuudet ja uhat.

Vahvuudet

SWOT-analyysin perusteella Kauniaisten merkittäviä vahvuuksia olivat motivoituneet työntekijät sekä pienen kunnan ja organisaation mahdollistamat ominaisuudet, kuten joustavuus ja epäbyrokraattisuus. Nähtiin, että asiakkaat tunnetaan suurelta osin melko hyvin, mikä tuo toimintaan inhimillisyyttä, mahdollisuuksia tuottaa asiakkaille entistä yksilöllisempiä ja räätälöidympiä palveluita sekä mahdollisuuden puuttua nopeasti asiakkaan tilanteeseen. ”Kauppakeskuksen portaat” kirjattiin vahvuutena liittyen Kauniaisten sosiaali- ja terveystoimiston sijaintiin; se sijaitsee kauppakeskuksen yläkerrassa, Kauniaisten ja kuntalaisten keskellä. Kauppakeskuksen portaissa työntekijät kohtaavat usein asiakkaitaan ja näin ollen kuulumisia saatetaan vaihtaa myös hieman epävirallisemmin. Lisäksi nähtiin, että toiminta on asiakasta osal-

listavaa. Vahvuutena pidettiin myös sitä, että toimijat työskentelevät lähellä toisiaan, mikä mahdollistaa parhaimmillaan jouhevan yhteistyön tekemisen.

Vahvuudeksi kirjattiin myös motivoituneet ja osaavat perustyöntekijät sekä moniosaaminen. Koettiin, että työntekijöillä on valmiuksia ja joustavuutta sekä laaja näkemys hoitaa asiakkaan asiaa kokonaisvaltaisesti. Yhdennetyn sosiaalityön eli eri osa-alueita sisältävän sosiaalityön tekeminen nähtiin vahvuutena. Vahvuutena listattiin myös oman ja yksilöllisen työtavan mahdollistuminen sekä mahdollisuus ottaa vastuuta.

Heikkoudet

SWOT-analyysin perusteella heikkoudet liittyivät materiaaliin ja hallinnollisiin seikkoihin. Heikkoudeksi listattiin pieni organisaatio, minkä nähtiin olevan helposti haavoittuva. Eräissä ilmaisissa esitettiin haavoittuvuuden yhteydessä kysymys, että ”onko haavoittuvuus kiinni tietyistä persoonista”? Tähän liittyen yhteistyö sekä toimijoiden vähyyks todettiin heikkoudeksi, kuten myös se, että palvelut henkilöityvät ja paljon on kiinni yksittäisistä työntekijöistä. Yhdennetty sosiaalityö nähtiin joidenkin työntekijöiden mielestä heikkoutena.

Työnjakoja, vastuun määrittelyitä sekä ohjeistuksia pidettiin joidenkin työntekijöiden mielestä epäselvinä. Heikkoutena mainittiin sosiaalialalla vaihtuvat työntekijät. Byrokratian nähtiin jossain määrin jarruttavan toimintaa. Listattiin, että työntekijät joutuvat oman työn ohella panostamaan ja osallistumaan myös johtotason tehtäviin ja että koko organisaatio ei ole aina mukana toiminnassa. Yhdessä ilmauksessa esitettiin kysymys, että ”kuka ottaa kopin organisoinnista”? Resurssien jaossa todettiin olevan korjattavaa.

Erilaisille työ-, toiminta- ja aktivointipaikoille havaittiin tarvetta, mutta keinot ja paikat järjestää edellä mainittua toimintaa ilmaistiin puuttuvan. Ilmaukseen kirjattiin, että ”eikö kaupungilla ole mitään”? Heikkoutena nähtiin myös se, että kiireisen työtahdin vuoksi asiakkaille suunnattavaa aktivointityötä ei ehditä tehdä riittävästi ja kunnollisesti. Heikko asunto- ja väliaikaismajoitustilanne, mikä vaikeuttaa huomattavasti esimerkiksi asiakkaan työ- tai aktivointitoimiin sitoutumista, listattiin niin ikään heikkoudeksi. Työntekoa ja työhön keskittymistä häiritsevänä tekijänä mainittiin toimiston arkistojen sekavuus eli se, että arkistosta voi olla vaikea löytää tarvitsemiaan tietoja. Sosiaalisen kuntoutuksen keskeneräisyys käsitteenä herätti myös kysymyksiä ja epätietoisuutta, se kirjattiin heikkoutena.

Mahdollisuudet

Mahdollisuudeksi nousi SWOT-analyysin perusteella joustavat, kehittämisestä kiinnostuneet työntekijät. Mahdollisuutena SWOT-analyysin perusteella nähtiin lisäksi asiakaslähtöisyys. Kirjattiin myös, että hyvin hoidettuna asiakas hyötyy hyvin järjestetystä palvelusta. Lisäksi to-

dettiin, että pienen kunnan ”kaikki tekee kaikkea -meininki” mahdollistaa asioiden vaivattoman hoidon. Todettiin, että työtä on mahdollisuus jakaa tilanteen mukaan. Mahdollisuutena nähtiin myös, että kaupungissa on paikoin hyvä tekemisen meininki. Pienessä organisaatiossa mahdollisuudeksi nousi myös oman, yksilöllisen sosiaalisen kuntoutuksen mallin luominen.

Uhat

Uhat liittyivät materiaaliin ja hallinnollisiin asioihin. Yleisen taloudellisen heikon tilanteen nähtiin aiheuttavan uhan siitä, kohdennetaanko jatkossa määrärahojen vähetessä entistä vähemmän rahallisia resursseja sosiaalisen kuntoutuksen palveluiden järjestämiseen. Uhkana nähtiin, että asiakkaat tulevat tai heidät löydetään entistä huonokuntoisempina palveluiden piiriin, jolloin tarvitaan entistä raskaampia ja tukevampia tukitoimia. Uhiin kirjattiin heikko päätösvalta ja toteamus, että asiat eivät etene, jos johto ei sitoudu kehittämistyöhön. Uhkana koettiin myös vastuiden epäselvä määrittely ja se, että sosiaalitoimisto ”puuhailee” ja muut jarruttavat. Uhkana nähtiin niin ikään omien tukiyksiköiden, kuten päihde- ja tukiasumisyksiköiden puuttuminen.

Sote-uudistus kirjattiin punaiseen uhka-lappuun, mutta osittain se nähtiin myös mahdollisuutena. Näin ollen lappu oli sijoitettu uhan ja mahdollisuuden keskivaiheelle. Sote-uudistuksesta kirjattiin, että rakenteet ovat todennäköisesti paremmat, mutta toisaalta palvelut ja yksittäisen asiakkaan asema ovat vaarassa heiketä.

Keskustelussa työpajassa yleisellä tasolla sosiaalisen kuntoutuksen palveluista ja niiden kehittämisestä korostui se, kuinka tärkeää on sosiaali- ja terveydenhuollon toimijoiden saumaton yhteistyö palveluiden toteutuksessa. Pohdinnassa tuli myös esiin, että kaivattaisiin napakkaa, yhteistä palvelutarpeen arvion pohjaa asiakastietojärjestelmäämme Efficaan. Yhteinen palvelutarpeen arvion pohja mahdollistaisi sen, että kaikki palvelun tarpeen arvioinnin ja järjestämisen kannalta oleelliset asiat tulisivat käsiteltyä ja dokumentoiduksi. Näin toimien dokumentti olisi kaikkien asiakkaiden kohdalla yhtäläinen ja siihen olisi kirjattu tietyt, samat asiat jokaisen asiakkaan kohdalla. Koska sosiaalisen kuntoutuksen asiakkaiden kuntoisuus vaihtelee merkittävästi, pidettiin tärkeänä, että työntekijöillä olisi jonkinlainen yhteinen mittaristo asiakkaiden toimintakyvyn määrittämiseksi. Tällöin palvelutarvetta olisi helpompi määritellä ja voitaisiin tarjota parhaiten asiakkaiden kuntoisuutta vastaavia palveluita.

5 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys

Tutkimuksen luotettavuuden arvioinnissa käytetään usein validiteetin ja reliabiliteetin käsitteitä. Validiteetilla tarkoitetaan tutkimuskohteen ja -menetelmän sopivuutta yhteen, eli kuinka menetelmä soveltuu juuri kyseessä olevan ilmiön tutkimiseen. Reliabiliteetin eli tois-

tettavuuden keinoin on mahdollista arvioida tulosten pysyvyyttä. Validiteetti ja reliabiliteetti soveltuvat heikosti laadulliseen tutkimukseen. Toimintatutkimuksessa validiteetti on pulmallinen sen vuoksi, että tulkinnat rakentavat sosiaalista todellisuutta ja näin ollen ei ole mahdollista tavoittaa sitä todellisuutta, mihin väitetä on tarkoitus verrata. Niin ikään reliabiliteetti nähdään mahdottomaksi, sillä toimintatutkimuksen pyrkimys on muutosten aikaansääminen eikä muutosten välttäminen, joten saman tuloksen saavuttaminen uudelleenmittauksella on toimintatutkimuksen tavoitteen vastaista. Useat laadullisen tutkimuksen tekijät ovat sitä mieltä, että validiteetti ja reliabiliteetti ovat käyttökelpoisia vain määrällisissä tutkimuksissa. (Heikkinen & Syrjälä 2007, 147 - 148.)

Laadullisessa tutkimuksessa luotettavuus ei liity yksinomaan mittaamisen tarkkuuteen ja toistettavuuteen. Lähtökohdat ja tavoitteet ovat erilaiset verrattuna määrälliseen tutkimukseen. Ongelman luotettavuus-käsitteen käyttämiseen tuo laadullisen tutkimuksen tavoittelema muutos. (Kananen 2009, 87 - 88.) Tutkimuksen luotettavuutta punnittaessa haastattelu vaatii tutkijalta henkilökohtaista osallistumista ja on välttämätöntä, että haastattelija on yhteistyössä haastateltavan kanssa. Haastateltavan integriteettisuojauksesta on huolehdittava. Haastateltavan ja haastattelijan välillä saattaa esiintyä ymmärtämis- ja kielellisiä kommunikatio-ongelmia, lisäksi haastateltava ei välttämättä ole tottunut puhumaan asioistaan. Hyväältä haastattelijalta edellytetään, että hän on hyvä kuuntelija, yhteistyökykyinen, taitava tekemään kysymyksiä, luottamusta herättävä ja hän osaa johtaa keskustelua eteenpäin. Haastattelututkimuksen ongelmana nähdään useat virhelähteet, joita voivat olla esimerkiksi se, että haastateltava kiusaantuu joutuessaan huomion kohteeksi tai haastattelija-haastateltava - vuorovaikutuksessa esiintyy ongelmia. Useat haastateltavat ovat herkkiä näissä kysymyksissä, joten haastattelun onnistumisen edellytys onkin asianmukaiset ennakkovalmistelut, kuten harkitut ja hiotut kysymykset. Haastattelutilanteessa tulee pyrkiä niin lähelle arkielämän tasoa kuin vain mahdollista. (Anttila 2006, 200 - 201.)

Tässä opinnäytetyössä tutkija tunsi haastateltavansa melko hyvin, minkä nähdään tuovan etua siinä mielessä, että haastateltavien ei tarvinnut jännittää tilannetta etukäteen, koska he tunsivat haastattelijan. Haastattelutilanteet pyrittiin viemään lähelle arkielämän tasoa, ne toteutettiin tyypillisten ja tavallisten asiakasvastaanottokäyntien yhteydessä. Kielelliset ja kommunikointiongelmat pyrittiin välttämään sillä, että kysymykset olivat mahdollisimman selkeästi ja yksiselitteisesti rakennettu ja kysymyksiä oli mahdollisuus tarkentaa tarvittaessa. Haastatteluissa haastateltaville pyrittiin tarjoamaan aktiivinen rooli; tarkoitus oli, että haastateltavat saivat puhua mahdollisimman vapaasti ja oma-aloitteisesti haastattelijan kuunnelleissa heitä mahdollisuuksien mukaan keskeyttämättä ja vieden keskustelua mielekkäästi ja teemoittain eteenpäin.

Haastateltavien valinnassa oleellista on muistaa, mitä ollaan tutkimassa. Tutkimuskysymyksestä riippuen on tärkeää valita haastateltavat joko teemaan tai tutkittavaan asiaan liittyvien kokemustensa tai asiantuntemuksensa perusteella. Tällöin tärkeä kriteeri on, että haastateltavilla on omakohtaista kokemusta tutkittavasta ilmiöstä. (Vilka 2015, 135.) Mielestäni tässä opinnäytetyössä luotettavuutta lisää se, että haastattelun aihealueet koskettivat kaikkia haastateltuja. Haastatellut olivat hyvin tietoisia aiheesta ja heillä oli erilaisia ja monipuolisia kokemuksia aiheeseen liittyen.

Heikkinen, Rovio ja Kiilakoski (2007, 85) näkevät tutkijan tärkeimmiksi oppimishetkiksi epävarmuuden ja erehdysten myöntämisen. Kriisikohdissa saattaa käydä niin, että kysymyksenasettelu muuttuu ratkaisevasti ja työ voi sen myötä saada jopa uuden suunnan. Tutkimustyö on harvoin selkeästi vaiheesta toiseen etenevää ja harmonista työskentelyä. Usein tutkimuskysymys hiotaan lopulliseksi vasta raportin kirjoittamisen yhteydessä, kun tiedetään tulokset. Aitoa uuden etsimistä ei välttämättä ole eteneminen vaihe vaiheelta tutkimuskysymyksestä ja hypoteesista empiriaan sekä tuloksiin ja pitäytyminen tarkasti alkuperäisessä tutkimuskysymyksessä.

Tässä opinnäytetyössä teemahaastattelut suunniteltiin ja haastateltavat valittiin alun perin silmällä pitäen sitä, että haastatteluilla saataisiin parhaiten soveltuvaa aineistoa valtuustoaloitteen käsittelemistä varten. Näin ollen jää pohdittavaksi, oliko haastateltavien valinta paras mahdollinen, kun opinnäytetyön pääpaino oli sosiaalisessa kuntoutuksessa. Haastateltavien valinta ja haastatteluihin orientoituminen tapahtuivat siis pitkälti päämääränä pitkäaikaistyöttömien tilannekartoitus. Jälkeenpäin ajatellen olisin ehkä voinut valita haastateltaviani tuolloin osittain toisin, jos olisi ollut selvillä, että aineisto tulee yksinomaan sosiaalisen kuntoutuksen tutkimustarkoituksiin. Kaikki haastattelemani henkilöt eivät olleet sosiaalisen kuntoutuksen palveluiden piirissä eivätkä niiden tarpeessakaan. Toisaalta, jos olisin valinnut kaikki haastateltavani sosiaalisen kuntoutuksen piiristä, olisi ollut huomioitava pienet asiakasmäärät. Kauniaisissa asiakasmäärät ovat niin vähäiset, että pelkästään sosiaalisen kuntoutuksen piirissä olevia asiakkaita haastateltaessa vaarana olisi voinut olla intymiteettisuojan vaarantuminen.

Olisin myös voinut suorittaa haastatteluja asiakkaiden toimintaympäristöissä, kuten esimerkiksi sosiaalisen kuntoutuksen työtoimintapaikoilla. Mieleen tuli myös, että olisiko haastatteluaineistoa rikastuttanut esimerkiksi kodittoman asiakkaan haastattelu. Koin kuitenkin saaneeni näiden haastattelujen keinoin käyttökelpoista tietoa myös sosiaalisen kuntoutuksen kehittämiseen, vaikka haastatteluissa käsiteltiinkin paljolti myös pitkäaikaistyöttömyyttä ja työsaannin vaikeutta. Aineisto oli siis arvokas ja hyvin käyttökelpoinen tässä opinnäytetyössä.

Pohdin, saattoiko haastattelutuloksiin vaikuttaa se, että haastatellut olivat minulle ennestään tuttuja henkilöitä. Olen kuitenkin sitä mieltä, että toisaalta tietynlainen vieraskoreus tai onnellisuusmuuri oli varmasti suurimmalta osalta haastateltuja jo poistunut aikaisemmin, kun yhteistyötä oli takana pidempi ajanjakso. Uskon, että haastateltavani pystyivät kertomaan haastattelussa esiin tulleita asioita avoimesti sekä totuudenmukaisesti ja vaikeita asioita uskallettiin tuoda vapaasti esille. Minulle syntyi vaikutelma, että haastatteluissa oli läsnä luottamus ja hyvä henki.

Laadullisessa tutkimuksessa käytetään käsitettä aineiston kylläntyminen eli saturaatio. Materiaalia on tarpeeksi, kun uusien haastattelujen myötä ei synny enää lisää tietoa. Saturaation määrittely on kuitenkin ongelmallista ajatellen sitä, kuinka paljon tutkija voi aineistosta kerätessään löytää tai huomata uusia näkökulmia tai milloin tutkija voi olla varma siitä, että hän ei saa tutkimuskohteesta enää uutta tietoa. (Huovinen & Rovio 2007, 105; Hirsjärvi ym. 2013, 182.) Eskola ja Suoranta (2005, 62 - 63) lausuvat, että aineiston määrä on laadullisessa tutkimuksessa pitkälti tapauskohtainen, vastauksia täytyy olla juuri sen verran kuin on välttämätöntä aiheen kannalta. Vaikka haastatteluaineistoni oli pieni, koen, että sain alkuperäinen tavoitteeni huomioiden kattavan määrän aineistoa ja sitä kautta olennaista tietoa. Haastattelujen edetessä havaitsin joidenkin samojen asioiden alkavan kertautua.

Laadullisen tutkimuksen luotettavuutta lisää se, että tutkija selostaa tarkkaan koko tutkimuksen kaikkien vaiheiden kulun ja toteuttamisen. Aineiston tuottamisen olosuhteet, kuten haastattelututkimuksessa aineiston keruupaikat, aineiston keruuseen käytetty aika, mahdolliset häiriötekijät ja tutkijan itsearviointi asiasta tulee kertoa totuudenmukaisesti ja selkeästi. (Hirsjärvi ym. 2013, 232.) Tässä opinnäytetyössä on pyritty tarkkaan ja selkeään kerrontaan läpi koko työn.

Hirvosen (2006, 31 - 32) mukaan eettisesti hyvälle tutkimukselle voidaan antaa normatiiviset kriteerit ammattieettisten normistojen muodossa. Normiston tavoite on hyvän tieteellisen käytännön edistäminen sekä tieteellisen epärehellisyyden ennaltaehkäisy. Normisto voidaan jaotella kolmeen osaan sisällöllisesti. Ensimmäinen osa käsittelee hyvää tieteellistä käytäntöä, mihin kuuluu mm. yleinen tarkkuus ja huolellisuus tutkimuksessa, rehellisyys, eettisesti kestävät materiaalit ja tutkimuksen asianmukainen suunnittelu, raportointi ja toteutus. Toinen osa käsittelee hyvän käytännön loukkauksia. Näitä ovat piittaamattomuus edellä mainitusta hyvästä tieteellisestä käytännöstä, kuten esimerkiksi törkeät laiminlyönnit sekä vilppi tieteellisessä toiminnassa, kuten sepittäminen, vääristely tai luvaton lainaaminen. Epärehellisyys ja vilppi nähdään raskaimpina tutkimusetiikkaa ja tutkijan ammattietiikkaa loukkaavina tekijöinä, sillä hyvän tutkimuksen tärkein edellytys on, että se noudattaa äärimmäistä rehellisyyttä ja luotettavuutta. Kolmanteen osaan lukeutuvat säännökset tutkijan oikeusturvasta. Menettelyohjeiden oikeusturvaan liittyvät tekijät ovat oleellisia oikeusvaltiollisia periaatteita,

kuten käsittelyn oikeudenmukaisuus, puolueettomuus ja käsittelyn nopeus. Lisäksi menettelyssä tulee noudattaa hyvän hallinnon periaatteita.

Ammattieettiset normistot selkeyttävät ja säätelevät tutkijan oikeuksia ja velvollisuuksia, mikä nähdään huomattavasti parempana seikkana kuin se, että niitä pitäisi arvioida tapauskohtaisesti ilman minkäänlaista ohjeistusta. Ne myös herkistävät tutkijaa suhteessa työhön liittyviin eettisiin vaatimuksiin, jolloin tutkija tulee tietoisesti oman toiminnan eettisyyden arvioinnista muulloinkin kun vain silloin, kun syyllistytään tietoisesti esimerkiksi epärehellisyteen. (Hirvonen 2006, 34.) Tutkimusetiikka on läsnä tutkimusprosessin ideointivaiheesta tutkimustulosten kautta tiedottamiseen asti (Vilka 2015, 41).

Olen pyrkinyt huomioimaan opinnäytetyötä tehdessäni eettiset näkökulmat. Olen kiinnittänyt huomiota muun muassa asianmukaisiin lähdemerkintöihin ja tarkkoihin, lähdeviittauksiin sekä avoimeen ja selkeään raportointiin. Olen käyttänyt opinnäytetyössäni pääosin ensisijaisia lähteitä, aina silloin kun se on ollut mahdollista. Tutkimusaiheeni olen valinnut niin, että koen sen olevan eettisesti kestävä. Olen sitä mieltä, että tutkimassani aiheessa ei ole eettisiä ristiriitoja. Olen hakenut tutkimuksen suorittamiseksi edellytetyn tutkimusluvan työnantajaltani (tutkimuslupahakemus liite 2). Olen informoinut tutkimukseen osallistujia tutkimuksesta ja aineiston käytöstä tutkimustarkoituksiin. Koska teemahaastatteluaineistoni on pieni, haastattelujen tuloksia raportoidessani en ole esittänyt kaikissa kohdissa tarkkoja suhdelukuja tai taustatietoja haastateltavien yksityisyyden suojaamiseksi. Samoin olen toiminut työpajatyökentelyn tuloksia esitellessäni. Näin toimien yksittäisten vastaajien antamat tiedot eivät ilmene kokonaisuutta tarkasteltaessa.

6 Pohdinta

Käsittelen pohdinnassa tutkimustuloksia ja peilaan niitä reflektoiden pohdintoja siihen, mitä olen työssäni kokenut, nähnyt ja oppinut. Teemahaastattelujen perusteella ilmeni, että tärkeiksi asiakkaiden elämänhallintaa vahvistaviksi tekijöiksi nousivat sosiaaliset suhteet, harrastukset, merkityksellinen tekeminen, hyvä psyykinen ja fyysinen kunto sekä hyvät työnhakutaidot ja edellytykset työllistyä. Elämänhallintaa heikentävät tekijät liittyivät fyysisiin ja psyykkisiin terveysongelmiin. Lisäksi elämänhallintaa vaikeuttavina tekijöinä tuotiin esille taloudellinen huoli ja turhautuneisuus, kun työtä ei aktiivisesta etsimisestä huolimatta löytynyt. Elämänhallintaa heikensivät myös puutteelliset työnhakutaidot, pelko epäonnistumisesta ja itsekritiikki omia taitojaan kohtaan sekä tiedon puute erilaisista tuki- ja työllistymisvaihtoehdoista. Haastattelujen perusteella ilmeni, että kaikki haastattelemani henkilöt, jotka siis olivat pitkäaikaistyöttömiä, eivät olleet sosiaalisen kuntoutuksen tarpeessa.

Kun reflektoin edellä kirjattuja teemoja omassa työssäni kokemiini tapauksiin, voin todeta, että asiakaskuntaani kuuluvien henkilöiden sosiaaliseen verkostoon on kuulunut vähintään viranomainen. Jos sosiaalinen verkosto rajoittuu viranomaiseen, nousee viranomaisen rooli asiakkaan läheisimpänä henkilönä merkittäväksi ja saattaa joskus aiheuttaa viranomaiselle ristiriitaisia tilanteita. Olen havainnut, että edellä kuvattu tilanne syntyy, jos asiakas alkaa selkeästi ystävystyä viranomaisen, luotettunsa kanssa. Viran tuomat velvoitteet ovat kuitenkin tarkasti määritelty ja näissä tilanteissa viranomaisen on luotava lempeät, mutta vankat rajat asiakkaalle ja yhteistyön tekemiselle.

Olen työssäni havainnut, että asiakaskunnassani on esiintynyt toiminta- ja työkykyä heikentävänä tekijänä mielenterveysongelmia, kuten myös haastattelujen perusteella ilmeni. Enenevissä määrin olen ohjannut asiakkaita toimeentulotuen alkukartoitustilanteen jälkeen ottamaan yhteyttä mielenterveyspalveluihin tai lääkäriin, varannut heille suoraan ajan palveluihin tai ehdottanut yhteistä moniammatillista verkostotapaamista asiaan liittyvien toimijoiden kanssa. Joillekin asiakkaille asian esiin ottaminen on ollut vaikeaa ja he ovat halunneet miettiä asiaa ennen kuin aika mielenterveyspalveluihin, lääkärille tai muuhun tapaamiseen varataan.

Myös fyysiset rajoitteet ja huoli terveydentilasta alentavat työkykyä ja ne ovat huomioni perusteella vaikuttaneet psyykkiseen hyvinvointiin. Turhautumista on aiheuttanut työssä saatujen kokemusteni mukaan se, että monisairaille ja heikossa fyysisessä kunnossa oleville eläkeikää lähestyville pitkäaikaisille toimeentulotuen asiakkaille ei aina ole voitu tarjota heidän hyvinvointiaan tukevia palveluja. Hyvin organisoitu palvelukokonaisuus mahdollistaisi saamani palautteen mukaan kyseisille asiakkaille rauhan tunteen siitä, että heidän asiansa ovat hoidossa ja tulevaisuus on taloudellisesti turvattu. Nämä monisairaajat asiakkaat ovat yleensä työ- ja elinkeinotoimiston palveluissa työvoiman ulkopuolisina työnhakijoina, eli sellaisina työnhakijoina, joille ei ole tarkoitus tarjota työtä.

Teemahaastattelujen kolmannen teeman, kehittämistä vaativien toimenpiteiden kohdalla kävi selvästi ilmi, että vapaita työpaikkoja ja erilaisia työllistymismahdollisuuksia tarvittaisiin merkittävästi lisää. Haastattelujen perusteella koettiin, että työllistymistä tukevia palveluita ei ollut riittävästi tarjolla ja kaivattiin tukitoimia myös itse työnhakuun. Tiedotusta tulisi tehostaa ja parantaa, sillä suurin osa haastatelluista ilmaisi, ettei ollut tietoisia esimerkiksi pitkäaikaistyöttömille tarkoitetuista terveystarkastuksista.

Työni kautta tehdyt huomiot työnsaannin vaikeudesta ovat antaneet hyvin samankaltaisia tuloksia kuin mitä haastatellut kertoivat. Asiakastapaamisissa on tullut esiin asiakkaiden turhautumista, epätoivoa ja pelkoa tulevaisuuden suhteen, kun työtä ei ahkerasta etsinnästä huolimatta ole löytynyt. Asiakkaat ovat kertoneet tuntevansa, että heidän elämänsä valuu huk-

kaan, kun tulevaisuutta ei pystytä suunnittelemaan heikon taloudellisen tilanteen vallitessa. Työttömyydellä ja taloudellisilla vaikeuksilla on huomioideni perusteella moninaisia vaikutuksia esimerkiksi asiakkaiden ihmissuhteisiin, perhesuunnitteluun ja psyykkiseen hyvinvointiin.

Vaikka kaikki teemahaastattelemanani henkilöt olivat yrittäneet saada aktiivisesti työtä, on asiakaskuntaani kuulunut myös muunlaisilla työnhakuorientaatioilla työllistymiseensä suhtautuvia asiakkaita. Kaikki asiakkaani eivät ole hakeneet aktiivisesti työtä vaan jotkut heistä ovat olleet tyytyväisiä elämäänsä toimeentulotuen ja Kelan etuuksien turvin. Osa asiakkaistani puolestaan ei ole ottanut vastuuta työ- ja elinkeinotoimiston velvoittavista toimenpiteistä, kuten työpaikkatarjouksista, kutsuista tai ajanvarauksista aktivointitoimenpiteisiin. Nämä asiakkaat ovat itse määritelleet, mitä suostuvat tekemään. Tällöin he ovat saattaneet protestinomaisesti jättäytyä pois työvoimapolittisista aktivointitoimista ja sosiaaliviranomaisten tapaamisista. Nämä asiakkaat ovat olleet enimmäkseen nuoria henkilöitä.

Tässä opinnäytetyössä esiteltyjen aikaisempien tutkimusten perusteella yhteenvetona voidaan sanoa, että sosiaalinen kuntoutus tähtää asiakkaiden elämänhallinnan ja työllistymisedellytysten parantamiseen sekä toimintakyvyn vahvistamiseen. Toiminta voi olla ryhmämuotoista tai yksilötoimintaa. Moniammatillisuuden ja osaavan henkilöstön tärkeys nousi tutkimuksissa esille. Aikaisempien tutkimusten perusteella nähtiin huolena henkilöstöresursointiin liittyen se, kuinka voidaan tuottaa tarpeeksi intensiivistä ja pitkäkestoista asiakastyöskentelyä, jos resursseihin ei panosteta riittävästi. Sosiaalisen kuntoutuksen palveluiden tulisi olla asiakasta voimaannuttavia, osallistavia sekä asiakaslähtöisiä ja palveluita järjestettäessä olisi huomioitava asiakkaiden yksilölliset tarpeet.

Sosiaalisen kuntoutuksen palveluille nähtiin tutkimuksesta saadun tiedon perusteella selkeästi tarvetta. Työttömyyden kasvu ja työttömyysjaksojen pidentyminen sekä siitä aiheutuvat erilaiset ongelmat voivat heikentää ihmisen toimintakykyä. Ihmisten elämänhallinnan vaikeudet ja elämäntilanteet ovat mutkistuneet, jolloin saatetaan tarvita ulkopuolista apua tilanteen tasapainottamiseksi. Tällöin kyseeseen voivat tulla erilaiset sosiaalisen kuntoutuksen palvelumuodot. Sosiaalialan työ on muutoksessa. Asiakaslähtöisyyttä ja vaikuttavuutta korostetaan ja näihin seikkoihin tulisi panostaa nykyistä paljon enemmän. Asiakaslähtöisen työn tärkeyttä ja asiakasta valtaistavaa työtettä korostavat myös seuraavat aihetta käsittelevät tutkimukset.

Saikkonen, Blomgren, Karjalainen ja Kivipelto (2015, 17, 61 - 62) toteavat, että kuntouttavassa sosiaalityössä on tarkoitus ratkaista asiakkaiden yksilöllisen ja kollektiivisen selviytymisen esteitä sekä etsiä aktiivisesti uusia toimintatapoja. Monessa tapauksessa sosiaalinen kuntoutus on edellytys sille, että työllistymistä tai koulutusta on mahdollista edes suunnitella. Kun palvelujärjestelmä uudistuu, tarvitaan koko sosiaali- ja terveydenhuollossa vaikuttavien työme-

netelmien tunnistamista ja kykyä ottaa ne käytäntöön. Uusiutuminen voi olla kuntouttavan sosiaalityön kaltaisten toimintamallien lisäämistä ja vahvistamista. Uudenlaisten sosiaalityön työmuotojen tulee perustua asiakkaiden tarpeiden ja elämäntilanteiden tunnistamiseen sekä vaikuttavien työmuotojen toteutukseen ja arviointiin. Toisaalta on tarpeen karsia heikkoon vaikuttavuuteen johtavia käytänteitä, kuten asiakkaan pompottelua tai byrokraattisia, asiakkaiden elämää vaikeuttavia toimia.

Ongelmana sosiaalityössä on palvelujärjestelmän pirstaleisuus. Aina ei ole tietoa, mitä missäkin tehdään ja mitä kaikkea asiakkaan asioihin liittyy. Tavoitteeksi tulee ottaa palvelut, jotka täydentävät sujuvasti toisiaan. Lisäksi monialaisen yhteistyön merkitystä on kirkastettava. Tämä onnistuu niin, että organisaation sijaan palvelujärjestelmän lähtökohdaksi nostetaan asiakas. Asiakkaalla tulisi esimerkiksi olla mahdollisuus hyödyntää hänen tilanteestaan tehtyä palvelusuunnitelmaa siten, ettei suunnitelmia tarvitse tehdä joka paikassa uudestaan. Asiakkaalla nähdään olevan keskeinen rooli palvelun vaikuttavuutta arvioitaessa. (Saikkonen ym. emt. 62.)

Samankaltaisia piirteitä löytyy myös Isolan, Turusen, Hännisen, Karjalaisen ja Hiilamon (2015) tutkimuksesta. He ovat tutkineet syrjäytymistä, köyhyyttä ja selviytymistä siitä sekä myönteisen elämänmuutoksen mahdollistumista. Tutkimustulosten perusteella sosiaalityössä peräänkuulutetaan lisää asiakaslähtöisyyttä. Eräänä tutkimustuloksena selvisi, että asiakkaan selviytymistä edistävät myötätuntoiset kohtaamiset ja luontevat kohtaamisympäristöt. Asiakkaiden valtaa ja yhteistyöhalukkuutta heihin liittyvissä päätöksissä on tutkimuksen mukaan mahdollisuus lisätä tapaamalla asiakasta hänen omassa ympäristössään, kuten hänen kotonaan, harrastuksissa, kahvilassa tai puistossa.

Tässä opinnäytetyössä havaituissa tuloksissa on samankaltaisuuksia aiemmin esiteltyjen tutkimustulosten kanssa. Vaikka omassa työskentelykunnassani Kauniaisissa toteutetaan sosiaaliin kuntoutukseen piiriin kuuluvia toimenpiteitä monessa mielessä asiakaslähtöisesti ja palveluja räätälöiden, kokemusteni, työpajatyöskentelyn ja asiakkailta saadun palautteen mukaan asiakkaan pompottelua ilmenee silti. Palveluketjujen sujuvuudessa ja yhteistyössä on siis kehitettävää. Osittain pompottelu johtuu lakien ja byrokratian tuomista velvoitteista, joille työyhteisö tai yksittäiset työntekijät eivät voi mitään. Asiakkaan palveluketjussa on usein monia eri toimijoita, jotka saattavat tehdä tahoillaan päällekkäisiä töitä. Tällöin viranomaistyö on tehotonta. Sen lisäksi asiakas saattaa joutua risteilemään virastosta toiseen hoidakseen palvelukokonaisuutensa kuntoon. Asiakkaat ovatkin tuoneet esiin, että samojen asioiden toisteleminen monelle eri viranomaiselle turhauttaa heitä. Kun kyseessä ovat vieläpä asiakkaat, joilla toimintakyky on useimmiten jollain lailla heikentynyt, voi palvelujen saanti viranomaisviidakossa tuntua asiakkaista uuvuttavalta.

Tällä hetkellä sosiaalisen kuntoutuksen palveluihin liittyvien työllisyysasioiden hoito on Kauniaisissa hajaantunut eri toimialoille. On ajoittain hankalaa määritellä, mitä kenenkin toimijan vastuulle kuuluu. Jatkon suhteen tulisikin määritellä eri toimijoiden vastuualueet tarkasti. Kaikilla sosiaalisen kuntoutuksen parissa työskentelevillä tulisi olla tarpeeksi tietoa Kauniaisten kaupungin omista työllistämis- tai osatyöllistämismahdollisuuksista sekä siitä, kuinka asiakkaita saadaan palveluiden piiriin. Tiedotusta ja toimijoiden yhteistyötä sekä aitoa halua sitoutua erikuntoisten kuntalaisten työllistämiseksi toimijoilta tarvitaan.

Edellä kuvatut tutkimustulokseni tukevat myös Kesän ym. (2013) selvitystä. He ovat selvitystyössään painottaneet, että asiakkaiden palvelupolut tulisivat olla selkeitä ja asiakkaita voimaannuttavia. Joustavien ja asiakaslähtöisten palvelupolkujen kautta asiakkaan työkykyä voisi olla mahdollisuus kohentaa tai palauttaa.

Kuvaja (2012) on tutkinut työttömien työnhakumotiiveja ja siihen liittyviä psykologisia seikkoja kolmen käyttäytymistieteellisen teorian ja sosiaalitoimen työhönvalmennusyksikössä toteutetun tutkimuksen pohjalta. Kuvaja sanoo, että jos henkilöllä on riippumaton työnhakumotivaatio-orientaatio, se tarkoittaa sitä, että hän kokee tärkeäksi oman vapauden säilyttämisen ja omaehtoisen tekemisen. Tällaisen orientaation omaava henkilö saattaa olla pitkäaikaistyötön, joka on elämäänsä tyytyväinen sellaisenaan. Työssä tekemieni huomioiden perusteella osa asiakkaistani elää edellä kuvatulla orientaatiolla. Nämä asiakkaat kokevat elämänsä mielekkääksi ja arvokkaaksi eläen Kelan etuuksien ja toimeentulotuen varassa. Näille henkilöille mielestäni yhteistä on, että heillä on yleensä tietynlaista suunnitelmallisuutta taloutensa suhteen. Niin päättelen siksi, että rahat eivät useimmiten lopu heiltä yllättäen kesken kuukauden. Edellä kuvattu orientaatio voi olla ihmisen selviytymiskeino. Eräs toinen selviytymiskeino on haastattelussakin esiin tullut ”itse valittu erakoituneisuus”, minkä asiakkaat ovat katsooneet olevan heille eduksi siinä mielessä, että se on mahdollistanut paremman ja päihitteettömämmän elämänlaadun.

Kuvajan (emt.) mukaan hajanaisen työnhakumotivaation omaavaa syrjäytyntä työtöntä autetaan parhaiten, jos ensisijaiseksi tavoitteeksi asetetaan elämänhallinnan koheneminen. Tällainen henkilö tarvitsee useimmiten kuntouttavia interventioita, kuten kuntouttavaa työtoimintaa tai päihdehoitoa. Tuen jatkuminen on tarpeellista intervention aikana ja myös sen jälkeen. Suurimpana haasteena työskentelyssä on asiakkaan sitoutuminen pitkään prosessiin. Suurimpana virheenä olisi määritellä asiakkaalle liian suuria vaatimuksia työskentelyyn. Työssäni esiin tulleiden kokemusten perusteella hajanaisen työnhakumotivaation omaavilla asiakkaillani on ollut edellä kuvatun kaltaisia ongelmia. Asiakastyössä en juuri ole kohdannut pitkiä, katkeamattomia työskentelyprosesseja hajanaisen työnhakumotivaation asiakkaideni kohdalla, sillä työskentelyyn pitkällä tähtäimellä ei kyetä sitoutumaan. Näillä asiakkailla erilaisten tukitoimien kokeilut seuraavat toisiaan ja katkeavat syystä tai toisesta. Syinä tukitoi-

mien katkeamiseen ovat kokemani ja näkemäni perusteella epämieluisa työtehtävä, sopeutumattomuus aikatauluihin, joita tulisi noudattaa tai päihteiden käyttö.

Teemahaastatteluista saatujen tutkimustulosten ja omassa työssä saamieni kokemusten perusteella epämieluisat työtehtävät kuntouttavassa työtoiminnassa koostuvat niistä tehtävistä, jotka eivät vastaa asiakkaiden osaamistasoa ja tuntuvat siksi asiakkaista ikäviltä tai turhauttavilta. Työtehtäviä saattaa myös olla liian vähän, jolloin päivät tuntuvat pitkiltä ja työnteon merkityksellisyys kärsii. Lisäksi jotkut asiakkaistani ovat kertoneet, että lähes ilmaisen työn tekeminen on tuntunut kurjalta. He ovat kokeneet, että tehdessään niin sanottua oikeaa työtä työstä olisi pitänyt saada taloudellista tunnustusta enemmän kuin Kelan työttömyyspäiväraha, mikä on työvoimapolitiittisen toimenpiteen ajalla myönnetty mahdollisesti kulukorvauksella korotettuna. Asennoituminen työtehtävien suorittamiseen ilmaisena työvoimana voi luonnollisesti vaikuttaa motivaatioon ja työhön sitoutumiseen negatiivisesti. Puhuttaessa kuntouttavasta työtoiminnasta työtehtäviä määriteltäessä tulisi siis kiinnittää enemmän huomiota asiakkaiden osaamiseen, kuntoisuuteen ja työn merkityksellisyyteen.

Nuorille syrjäytymisvaarassa oleville henkilöille tulisi olla saatavilla erityisen vahvoja tukitoimia, jotta syrjäytymiskierre saataisiin mahdollisimman nopeasti katkaistua. Ylästö (2015) on tutkinut pitkäaikaistyöttömien nuorten haluttomuutta työllistymiseen ja opiskeluun. Ylästön käsittelemät kokonaisuudet saattavat mielestäni kaikki antaa aihetta sosiaalisen kuntoutuksen tarpeelle. Näitä tutkimustuloksia voi mielestäni soveltaa ja nähdä yhtäläisyyksiä myös muiden kuin nuorten asiakkaiden kyseessä ollessa.

Työnhakuun vaikuttavat Ylästön (emt.) mukaan useat yksilöllisiin elämäntilanteisiin sidoksissa olevat tekijät, kuten perhe, työkyky tai rahatilanne. Työnhakuhaluttomuus ei ole kuitenkaan ainoastaan yksilöllinen ilmiö, vaan siihen vaikuttavat myös yhteiskunnalliset asiat, kuten valitseva tilanne työmarkkinoilla. Ylästön kuvaama ilmiö on tullut itsellenikin työni kautta tutuksi, sillä asiakaskuntaani on kuulunut näitä nuoria työttömiä, joilla on uhkana passivoituminen ja yhteiskunnan tukien varaan juuttuminen. Nuorten asiakkaiden kohdalla nuorisotakuun tulisi tarjota palveluita niitä tarvitseville, mutta aina palvelut eivät kohtaa ja paljon on kiinni myös asiakkaan omasta halusta ja motivaatiosta. Nuorisotakuun palvelut ovat lisäksi olleet uutisoinnin ja oman työni kautta saatujen kokemusten mukaan osittain riittämättömiä.

Työllistymistä vaikeuttaa Ylästön (emt.) mukaan myös tiedonpuute, sillä osa haastatteluista on epätietoisia siitä, millaisia töitä he haluaisivat tehdä. Haastateltujen passiivisuus hoitaa ja ottaa asioista selvää nähdään elämänhallintaa vaikeuttavana tekijänä tulevaisuudessa. Omasa työssäni olen kohdannut näitä passivoitumisvaarassa olevia tai passivoituneita nuoria, joilla ei ole ehkä ollut mitään suunnitelmia tulevaisuutensa suhteen tai suunnitelmat ovat olleet

epärealistisia ja naiiveja. Nämä asiakkaat ovat saattaneet kokea tulevaisuuden jotenkin kaukaisena asiana ja ovat tyytyneet elämään vain tätä päivää.

Ylästö (emt.) kirjoittaa, että pettymykset korostavat tuloksettomuutta työnhakuun, luovuttamiseen ja torjutuksi joutumiseen liittyviä emotionaalisia seikkoja. Lisäksi vaikeat elämäntilanteet, kuten psyykkiset ongelmat, päihdeongelmat tai ihmissuhdeongelmat aiheuttivat haastelluille tilanteen, etteivät he kykene hakemaan työtä. Ylästön haastattelujen perusteella kävi ilmi, että jotkut nuorista kärsivät masennuksesta, mikä aiheuttaa merkittäviä vaikeuksia työnhakuun. Nuorten vaikeissa elämäntilanteissa suurin osa heidän voimavaroistaan kului arjessa selviytymiseen. Tällöin työnhakuun tarvittavia voimia oli vain vähän ja siksi työnhaku saattoi muodostua ylitsepääsemättömäksi taakaksi. Omat huomioni sosiaalityössä nuorten asiakkaiden parissa vahvistavat näitä tuloksia.

Eräänä työnhakuhaluttomuuden selittäjänä nähtiin Ylästön mukaan vaihtoehtoinen suuntautuminen, mikä tarkoittaa sitä, että yksilö karttaa yhteiskunnassa vaalittuja arvoja, kuten palkkatyön hakua. Tällöin yksilö arvottaa vapaa-aikansa tai jonkin muun elämänsä aktiviteetin palkkatyötä oleellisemmaksi asiaksi. Vaihtoehtoiselle suuntautumiselle tyypillistä ovat puheet lomailusta, rentoutumisesta tai omista aktiviteeteista. Osa nuorista kertoi elävänsä sosiaaliturvan varassa. Ylästö pohtiikin, että sosiaalietuuksien saaminen saattaa madaltaa nuorten kynnystä omaksua vaihtoehtoisia elämäntapoja työlle, sillä sosiaaliturvan keinoin heidän toimeentulonsa on turvattu. (Ylästö emt.) Jotkut työssä kohtaamistani asiakkaista ovat sisäistäneet vaihtoehtoisen suuntautumisen. He tietävät oikeutensa saada toimeentulotukea ja siinä kaikki. He saattavat olla sitä mieltä, että heidän ei yksinkertaisesti tarvitse tehdä mitään. He perustelevat kantaansa sillä, että heitä ei voi pakottaa aktivointitoimenpiteisiin.

Kuntouttava työtoiminta on yksi sosiaalisen kuntoutuksen työmuodoista. Karjalainen ja Karjalainen (2010) ovat tutkineet kuntouttavan työtoiminnan tilaa ja toteutusta pääkaupunkiseudulla asiakkaiden ja työntekijöiden näkökulmasta. Tutkimuksen perusteella joidenkin asiakkaiden kohdalla kuntouttava työtoiminta saattoi olla ainoa yhteisöllinen toimintamuoto, missä he selviytyivät. Tällöin työtoiminnalla oli toimintakykyä ylläpitävä luonne. Näillä asiakkailla työtoimintajaksot olivat toistuvasti peräkkäisiä ja kuntouttava työtoiminta oli kestoaltaan pitkä. Asiakas saattoi olla näissä tapauksissa niin sosiaalistunut työtoimintaan, että muuhun toimenpiteeseen siirtyminen tuntui vaikealta ja kuntouttava työtoiminta turvasi sen, ettei asiakkaan toimintakyky heikkene. Karjalaisen ja Karjalaisen tutkimuksessa pohdittiinkin, että voisiko sosiaalihuoltolain mukaista työtoimintaa lisätä ja monipuolistaa kunnissa ja voisiko toimintakyvyn ylläpito olla riittävä tavoite tietyille osalle kuntouttavan työtoiminnan asiakaskunnasta.

Omat huomioni vahvistavat Karjalaisen ja Karjalaisen (emt.) kuntouttavasta työtoiminnasta tehtyä tutkimusta. Asiakaskuntani keskuudessa on ollut pitkään kuntouttavassa työtoiminnassa olleita. Näiden asiakastapausten kohdalla on selkeästi ollut nähtävissä, että kuntouttava työtoiminta on pitänyt asiakkaan vireessä ja päivärytmissä. Olen tuonut näissä tapauksissa asiakkaille esiin tyytyväisyyttäni siihen, että he ovat sitoutuneita kuntouttavaan työtoimintaan sen sijaan, että jäävät kotiin neljän seinän sisälle ja ovat tekemättä mitään. Mielestäni Karjalaisen ja Karjalaisen kysymys toimintakyvyn ylläpidon riittävydestä kuntouttavan työtoiminnan tavoitteena onkin aiheellinen.

Kuvajan (2012, 23 - 24, 27) mielestä sosiaalisessa kuntoutuksessa tapahtuvasta motivoinnista ja muista palveluista voisivat hyötyä työttömät, joilla on esimerkiksi hajanaiseen tai lukkiutuneeseen työnhakumotivaatioon viittaavia piirteitä. Hajanainen työnhakumotivaatio koskettaa yleensä niitä pitkäaikaistyöttömiä, jotka ovat niin vieraantuneita työmarkkinoista, että heidän työnhakuorientaationsa on hajanainen. Näillä henkilöillä saattaa olla elämänhallinnallisia ja syrjäytymistä ennakoivia vaikeuksia, kuten mielenterveys- ja päihdeongelmia. Lisäksi heiltä puuttuvat ammatilliset ja muut työelämävalmiudet. Työn kautta saadut kokemukseni tukevat Kuvajan näkemyksiä.

Teemahaastattelussa käytiin keskustelua työ- ja elinkeinotoimiston eli te-toimiston palkkatukimahdollisuudesta, mikä oli palveluna tuttu osalle haastatelluista. Kukaan haastatelluista ei kuitenkaan ollut onnistunut saamaan työtä palkkatukimahdollisuuden kautta. Haastattelujen loppua kerroin lisätietoa palkkatuesta heille, jotka eivät olleet tietoisia siitä. Palkkatukimahdollisuus herätti haastatelluissa toivonkipinöitä työllistymisen suhteen. Heinäkuussa 2015 Uudenmaan työ- ja elinkeinotoimisto puolestaan tiedotti, että työllisyysmäärärahat olivat loppuneet toistaiseksi. Työllisyysmäärärahat ovat työllisyyspalveluiden (2015) mukaan tarkoitettu erilaisten työvoimapolitiittisten palveluiden rahoittamiseen. Kasvaneesta työttömyydestä johtuen rahat ovat olleet vähissä ja siihen liittyviä myöntöjä on koko ajan kiristetty. (Työllisyyspalvelut 2015.)

Haasteellista asiakkaiden aktivointityöstä tekee osaltaan se, että erilaisiin tukitoimiin varatut määrärahat ovat vähentyneet tai loppuneet kokonaan, jolloin aktivointitoimia on vaikeaa tai mahdotonta järjestää. Tilanne on ristiriitainen ja aiheuttaa niin asiakkaissa kuin työntekijöissä turhautumista. Vaikka halua ja motivaatiota työllistymiseen ja työllistymisen tukemiseen olisi, saattaa rahoitus toiminnan järjestämiseksi puuttua. Lisäksi toiminnan ja tuen suunnittelu on hankalaa, kun määrärahoista jatkon suhteen ei ole varmuutta. Myös kunnan sosiaali- ja terveystoimiston henkilöstöresurssit sanelevat, kuinka paljon resursseja voidaan käyttää asiakkaiden aktivointityöhön. Aktivointityötä hoidetaan aikuissosiaalityössä monenlaisten muiden, osin määräaikoihin sidottujen työtehtävien ohella, jolloin työpanos saattaa joissain tilanteissa jäädä riittämättömäksi. Asiakkailta saamaani palautteeseen ja kokemuksiini perustuen

nämä seikat ovat tulleet useasti esille työskennellessäni pitkäaikaistyöttömien asiakkaiden kanssa. Sosiaalialan henkilöstölle järjestetyn työpajan pohdinnassa tuli lisäksi esiin, että työyhteisön käyttöön kaivattaisiin napakkaa, yhteistä palvelutarpeen arvion pohjaa asiakastietojärjestelmäämme Efficaan. Näin asiakkaille mahdollistuisi nykyistä yhtäläisempi palvelutarpeen arviointi.

SWOT-analyysin mukaan Kauniaisten vahvuudet ja mahdollisuudet sisältävät samankaltaisia aineksia ja ominaisuuksia toisiaan. Niin vahvuutena kuin mahdollisuutena nähtiin työpajasta saatujen tulosten mukaan motivoituneet, joustavat, ammattitaitoiset, työn kehittämisestä kiinnostuneet työntekijät. Joustavuus ja asiakaslähtöisyys palveluissa nähtiin sekä vahvuutena että mahdollisuutena. Vahvuutena pidetyn, yhdenmisen eli eri osa-alueita sisältävän sosiaalityön tekeminen toiminee palveluiden joustavuutta ja asiakaslähtöisyyttä edistävänä tekijänä. Kun pienessä kunnassa toimintamallit ja rakenteet eivät ole niin tarkkaan määritelty kuin suuremmissa kunnissa, otetaan uusien selvitettävien asioiden ilmaantuessa asiasta herkemmin itse selvää ja asiakkaan asioiden kokonaisuus ikään kuin otetaan haltuun, mikäli se esimerkiksi pätevyysvaatimusten rajoissa on mahdollista. Hoitaessaan asiakkaan kokonaisuutta mahdollisuuksiensa mukaan työntekijällä on paremmin hallussaan asiakkaan kokonaistilanne. ”Ei kuulu työnkuvaani” -mentaliteetti on monelle työntekijälle vieras ajattelutapa organisaatiossamme.

Lainsäädännön yhteneväisyydestä huolimatta sosiaalityö on erilaista erikokoisissa organisaatioissa. Sosiaalityön reunaehtojen erot voidaan jakaa eroihin työn itsenäisyydessä ja edellytyksissä sekä erilaiseen valtaan ja vastuuseen. Pienen kunnan sosiaalityössä on eroja suhteessa isoihin kuntiin muun muassa päivittäisissä rutiineissa, kunnan muiden sosiaali- ja terveystoimen henkilöstön määrässä ja roolissa sekä luottamushenkilöiden osallistumisessa. Tavallisesti pienessä kunnassa on vähän sosiaalitoimen työntekijöitä ja organisaation rakenne on matalampi kuin suuremmissa kunnissa. Tästä johtuen myös työnkuva on usein laajempi ja monipuolisempi ja jos jotain ei tiedä, on itse otettava asiasta selvää. Myös asiakkaiden tilanteet eroavat pienessä kunnassa suuremman kaupungin tapauksista ja asiakkaat ovat pienessä kunnassa tottuneet henkilökohtaiseen, nopeaan ja joustavaan palveluun. (Ahvenus 2012, 296 - 299.)

Pieni organisaatio koettiin SWOT-analyysin perusteella niin vahvuutena kuin heikkoutenakin. Vahvuudet nähtiin siinä, että toiminta ja palvelut voidaan järjestää asiakaslähtöisesti ja joustavasti. Toisaalta asiakasmäärien ollessa pienessä organisaatiossa vähäisemmät ja tarpeiden yksittäisemmät kuin suuressa organisaatiossa rutinoituneiden toimintamallien syntyminen ei ole niin jokapäiväistä kuin suuremmissa organisaatiossa. Esiin nouseekin kysymys, onko pienen kunnan keksittävä aina pyörä uudelleen, kun varsinaista yhtenäistä toimintamallia tai prosessikuvausta tietyn toiminnan suhteen ei ole. Tällöin kukin työntekijä hoitaa asiakkaan asiaa tyylillään, parhaan kykynsä mukaan. Pienessä organisaatiossa tiedonmurusia löytyy siel-

tä täältä, mutta kokonaisuus ei välttämättä ole selvillä. Tähän vaikuttaa työpajassakin heikkouksina esiin nousseet sosiaalialan työntekijöiden vaihtuvuus, organisoinnin vastuu sekä työntekijöiden työnkuvien laajuus ja yhdenmety sosiaalityö, jolloin syvällinen perehtyminen asioihin ei aina toteudu. Jos työntekijällä on monta eri sektoria hoidettavana, eri osa-alueiden hallinta saattaa jäädä puutteelliseksi ja osaaminen ja erityisosaaminen riippuvat paljon työntekijän taidoista ja kokemuksesta.

SWOT-analyysin perusteella ilmenneitä heikkouksia mietittäessä esiin nousi kysymys, ”onko haavoittuvuus kiinni tietyistä persoonista”. Myös tämän voi mielestäni liittää Ahvenuksen (2012) esiin tuomiin pienen kunnan erityispiirteisiin. Näen, että tässä korostui pienen kunnan toimijoiden vähyys, jos verrataan toimijoiden määrää suurempiin kuntiin. Kun tiettyä työtehtävää hoitaa joissain tilanteissa jopa vain yksi henkilö, voi yhteistyö syystä tai toisesta olla toimimatonta, hidasta tai muutoin hankalaa. Ratkaiseva työntekijä saattaa olla esimerkiksi kiireisenä muiden tehtäviensä parissa tai lomalla. Tällöin yhteistyön tekeminen voi merkittävästi hankaloitua ja pahimmassa tapauksessa asiakkaalle tarkoitettujen palveluiden saanti mutkistuu tai viivästyy. Yhteistyö nähtiin SWOT-analyysin perusteella niin vahvuutena kuin heikkoutena. Työntekijöiden yhteistyön kokemuksiin saattoi vaikuttaa se, missä heidän työskentelypisteensä sijaitsi.

SWOT-analyysin mukaan heikkoudet liittyivät siis materiaalisiin ja hallinnollisiin seikkoihin sekä organisaation pienuuteen. Uhat liittyivät heikkouksien lailla materiaalisiin ja hallinnollisiin asioihin. Heikon taloudellisen tilanteen vallitessa nousi uhkien kohdalla esiin kysymys, kohdennetaanko määrärahojen vähetessä entistä vähemmän rahallisia resursseja sosiaalisen kuntoutuksen palveluiden järjestämiseen. Uhkana arveltiin, että asiakkaat tulevat entistä huonokuntoisempina palveluiden piiriin, jolloin he tarvitsevat mahdollisesti entistä raskaampia ja tukevampia tukitoimia.

Sosiaalisen kuntoutuksen palveluita tuotetaan kuitenkin tutkimuksesta saatujen tulosten mukaan Kauniaisten sosiaali- ja terveystoimiston taholta siis monelta osin asiakaslähtöisesti. Siinä mielessä Kauniaiset on jopa ehkä aikaansa edellä. Kauniaisilla on merkittäviä vahvuuksia ja mahdollisuuksia, joiden tukemiseen tulisi panostaa. Motivoitunut henkilöstö on avaintekijä sosiaalisen kuntoutuksen palveluiden järjestämisessä ja henkilöstön hyvinvointiin, pysyvyyteen, saatavuuteen ja erityisosaamisen kartuttamiseen tulisikin kiinnittää huomiota. Ohjelmateoria korostaa vahvuuksia ja mahdollisuuksia, joten sitä kautta tulisi tarkastella sitä, kuinka työstään kiinnostuneita ja innostuneita työntekijöitä voisi hyödyntää sosiaalisen kuntoutuksen palveluiden kehittämisessä. Työntekijöiden innovatiivisuutta tulisi tukea monipuolisesti mahdollisuuksien mukaan. Tulisi myös pohtia, millaisin henkilöstöresurssein sosiaalisen kuntoutuksen palveluita tullaan toteuttamaan ja kehittämään. Työnjaot ja vastualueet tulisi

saada selkeämmäksi, mikä selkiyttäisi epäilemättä myös sosiaalisen kuntoutuksen prosessia ja asiakkaan palveluketjua.

Tutkimustulokseni tukevat Kesän ym. (2013) selvityksen tuloksia. Kesä ym. ovat havainneet, että sosiaalisen kuntoutuksen palveluita suunniteltaessa työtekijäresurssisiin tulisi panostaa, monialaista yhteistyötä tulisi lisätä ja selkiyttää ammattilaisten keskuudessa eri toimijoiden rooleja. Lisäksi tutkimustulokseni vahvistavat Järvikosken (2013) tutkimustuloksia. Hän on todennut, että asiakkaan kuntoutumista tukevat palveluprosessit eivät aina ole monialaisia. Pystyäkseen vastaamaan ajan haasteisiin kuntoutustoimintaan tarvitaan eri alojen erityisasiantuntijoita ja sen lisäksi koko palvelujärjestelmän hallitsevia moniosajia. Samankaltaisia piirteitä löytyi myös Hinkan ym. (2006) tutkimustuloksista.

Sosiaalityöhön ja sen sisältöihin vaikuttavat monenlaiset asiat. Lähitulevaisuudessa sosiaalityöhön tulevat vaikuttamaan muun muassa lakiuudistukset, joita seuraavaksi käsittelem. Sosiaalihuoltolain uudistuksen lisäksi vuoden 2015 alusta voimaan tuli laki työllistymistä edistävästä monialaisesta yhteispalvelusta. Tämän lain mukaan kunnan, työ- ja elinkeinotoimiston ja Kelan tulee luoda yhteistoimintamalli, jossa arvioidaan työttömien palvelutarpeet, suunnitellaan työllistymisen kannalta oleelliset palvelukokonaisuudet ja vastataan prosessin etenemisestä. Tavoitteena on edistää työttömien työllistymistä tarjoamalla heille julkisia työvoimapalveluita sekä sosiaali-, terveys ja kuntoutuspalveluita monialaisena yhteistyönä. (Laki työllistymistä edistävästä monialaisesta yhteispalvelusta 2014.) Tällä hetkellä yhteistyökumppanit valmistelevat monialaista yhteistyöpalvelua.

Tämän lisäksi merkittävä muutos tulee olemaan perustoimeentulotuen käsittelyn siirtyminen sosiaalitoimistoista Kelaan vuoden 2017 alusta alkaen. Siirron odotetaan vapauttavan sosiaalityön resursseja sosiaalitoimiston puolelta. Näkisin tässä yhteydessä mahdollisuuden, että toimeentulotuen käsittelystä vapautuvia sosiaalialan ammattilaisten resursseja siirtyisi sosiaalisen kuntoutuksen palveluiden järjestämiseen. Siirtymä olisi luonteva, sillä sosiaalialan ammattilaiset, jotka ovat käsitelleet perustoimeentulotukea, ovat varmasti kohdanneet asiakastyössään sosiaalisen kuntoutuksen piiriin kuuluvia asiakkaita ja osittain siis tuntevatkin heitä ja heidän moninaisia tilanteitaan.

Tässä opinnäytetyössä oli tarkoitus tuottaa tietoa niin asiakas- kuin organisaationäkökulmasta. Asiakkaiden ääni saatiin kuuluviin teemahaastattelujen avulla. Sosiaalialan ammattilaisten näkökulmia tuotiin esille työpajan keinoin. Lisäksi olen reflektoinut tutkimustulosten tulkinassa sosiaalityön arjessa oppimaani ja kokemaani. Opinnäytetyön antia voivat hyödyntää muun muassa sosiaalisen kuntoutuksen parissa työskentelevät kunnan viranomaiset. Lain mukainen sosiaalisen kuntoutuksen käsite ja palveluiden organisointi ovat vielä jokseenkin jär-

jestymättömiä. Tällä opinnäytetyöllä on pyritty selkiyttämään käsitettä ja tuoda esiin kehitettäviä toimenpiteitä sosiaalisen kuntoutuksen palveluiden suhteen.

Opinnäytetyöni ensimmäisenä tutkimuskysymyksenä oli selvittää, mitä on sosiaalinen kuntoutus ja mitä se on Kauniaisissa. Vastaus tutkimuskysymykseen saatiin aikaisempien tutkimusten sekä Kauniaisten sosiaalialan henkilöstön työpajasta saatujen tulosten kautta. Sosiaalinen kuntoutus määriteltiin työpajasta saatujen tietojen perusteella Kauniaisissa monialaiseksi ja moniammatilliseksi työksi, jonka tarkoituksena on asiakkaiden tukeminen, aktivoiminen ja syrjäytymisen ehkäisy. Sosiaaliseen kuntoutukseen kuuluu muun muassa yksilöllinen palveluneuvonta ja ohjaus, erilaiset ryhmätoiminnot ja tukihenkilötoiminta sekä kuntouttava työtoiminta. Tutkimustulokseni ovat samansuuntaisia Revonmäen (2014) opinnäytetyön tulosten kanssa. Revonmäen opinnäytetyön mukaan sosiaalisen kuntoutuksen menetelmät ja tavoitteet tulee sovittaa kunkin asiakkaan kohdalla hänen tilanteeseensa sopivaksi. Sosiaalisen kuntoutuksen palveluiden tavoitteisiin kuuluvat elämänhallinnan kohentaminen ja työllistymisedellytysten parantaminen. Työmuotoina on Revonmäen (emt.) mukaan käytetty projektin luonteesta riippuen yksilöohjausta sekä ryhmätoimintoja, samoin kuin opinnäytetyöni tulokset osoittavat.

Tässä opinnäytetyössä oli tavoitteena rakentaa ohjelmateoriaa sosiaalisen kuntoutuksen palveluiden kehittämiseksi. Ohjelmateoriaa on rakennettu tarkastelemalla sosiaalisen kuntoutuksen palveluiden nykytilaa ja peilattu palveluita uudistuneeseen sosiaalihuoltolakiin. Lisäksi on selvitetty, millä edellytyksillä vaikuttavia ja asiakaslähtöisiä sosiaalisen kuntoutuksen palveluita voidaan saavuttaa. Vastaus toiseen tutkimuskysymykseeni, eli millaisille sosiaalisen kuntoutuksen palveluille on tarvetta ja ohjelmateorian näkökulmasta pohdittava kuinka sosiaalisen kuntoutuksen palveluita saataisiin entistä paremmin toimiviksi ja vaikuttavuutta lisättyä, kiteytyy tutkimusaineiston perusteella panostamalla seuraavaksi lueteltuihin asioihin. Sosiaalisen kuntoutuksen palveluiden tulisi olla asiakkaita voimaannuttavia ja mielekkäitä. Palveluiden järjestämisessä pitäisi kiinnittää huomiota yksilöllisyyteen räätälöiden palvelut asiakkaiden tarpeiden ja kykyjen mukaan. Sosiaalisen kuntoutuksen työtoiminnan tehtävissä tulisi kiinnittää huomiota tehtävien merkityksellisyyteen ja työtehtävien määrä tulisi räätälöidä asiakkaan kuntoisuuden mukaan. Palvelut tulisi järjestää asiakkaiden toimintakykyä tukeviksi ja edistäviksi. Asiakaslähtöisyys tulisi näkyä palveluissa niin, että palveluketju muodostuisi asiakkaalle selkeäksi ja vaivattomaksi. Huomion arvoista on asiakkaiden tiedottaminen saatavilla olevista palveluista ja tukeminen myös työnhakuprosesseissa. Sosiaalisen kuntoutuksen palveluiden organisointiin tulisi varata tarpeeksi ja kyllin monialaista henkilöstöresursointia ja toimijoiden työnkuvat sekä vastuut tulisi määritellä selkeästi. Henkilöstön monialaisuus ja moniammatillisuus sekä palveluketjun sujuvuus ovat toiminnan järjestämisessä oleellista.

Viitaten teoriaosuudessa käsiteltyyn toimintatutkimuksen syklisyyteen näkisin sosiaalisen kuntoutuksen tilan Kauniaisissa siirtyneen tämän opinnäytetyön myötä yhden syklin eteenpäin. Toimintaa on tämän opinnäytetyön keinoin havainnoitu sekä reflektoitu ja tutkimustulosten perusteella on tehty paranneltu suunnitelma. Tutkimustuloksiin pohjaten on mahdollista seuraavaksi siirtyä paranneltuun toimintaan. Konkreettisesti ajatellen opinnäytetyön tulokset tullaan käymään yhteisesti läpi työyhteisössä opinnäytetyön valmistuttua ja sen jälkeen ryhdytään kehittämään toimintaa eteenpäin saatujen tulosten perusteella. Työpajassa esiin tulleet kehitysehdotukset, kuten esimerkiksi palvelutarpeenarviointilomake on mahdollista luoda asiakastietojärjestelmäämme Efficaan. Tämä on eräs konkreettista sosiaalisen kuntoutuksen palveluiden kehittämistoimenpiteistä.

Lisäksi Kauniainen on esittämässä selvityshenkilön palkkaamista aktivointityöhön kauniaislaisille pitkäaikaistyöttömille, joista osa saattaa siis olla myös sosiaalisen kuntoutuksen tarpeessa. Selvityshenkilön ensisijaisena tehtävänä tulisi olemaan niiden pitkäaikaistyöttömien kauniaislaisten haastattelut, joiden kohdalla voitaisiin ryhtyä työllistämistä tukeviin toimenpiteisiin. Esimerkkinä toimenpiteistä voisi olla kunnan omien työpaikkojen yhteydessä toteutettava kuntouttava työtoiminta. Tämän konkreettisen toimenpiteen myötä Kauniainen tulisi kohdentamaan resursseja erityisesti sosiaalisen kuntoutuksen ja työllisyyspalveluiden kehittämiseen.

Opinnäytetyöprosessin aikana mieleen nousi jatkotutkimuksen arvoisena aiheena tässäkin tutkimuksessa sivuttu nuorisotakuu ja nuorisotakuun mukaisten palveluiden toteutuminen, saatavuus ja riittävyys pääkaupunkiseudulla. Nuorisotakuu on palveluna verrattain uusi ja omassa työssäni kohtaan nuorisotakuun piiriin kuuluvia henkilöitä, joiden palvelupolku ei ole aivan selkeä. Aihe on osaltaan sosiaaliseen kuntoutukseen liittyvä, mutta jatkotutkimuksessa voisi selvittää myös nuorten opintopolkuja, opintojen keskeyttämisen syitä ja sen jälkeistä nuorisotakuun mukaista toimintaa. Mielenkiintoista olisi kuulla nuorilta itseltään, millaisina palveluketjut ja palveluiden riittävyys koetaan, kuinka palvelut ovat vaikuttaneet ja kuinka nuoret ovat päässeet palveluiden turvin eteenpäin elämässä.

Lähteet

- Ahvenus, P. 2012. Sosiaalityön erityispiirteet pienessä kunnassa. Teoksessa Strömberg-Jakka, M. & Karttunen, T. (toim.) Sosiaalityön haasteet. Tukea ammattilaisten arkeen. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Alasuutari, P. 2011. Laadullinen tutkimus 2.0. 4. uudistettu painos. Tampere: Osuuskunta Vastapaino.
- Antonovsky, A. 2009. Hälsans mysterium. Käännös ruotsin kielelle Elfstadius, M. 3. painos. Stockholm: Bokförlaget Natur och kultur.
- Anttila, P. 2006. Tutkiva toiminta ja ilmaisu, teos, tekeminen. Hamina: Akatiimi.
- Anttila, P. 2007. Realistinen evaluaatio ja tuloksellinen kehittämistyö. Hamina: Akatiimi.
- Björklund, L. & Hallamaa, J. 2013. Miten kannustaa ihmisiä työmarkkinoille eettisesti ja kestävästi? Teoksessa Karjalainen, V. & Keskitalo, E. (toim.) Kaikki työuralle! Työttömien aktiivintipolitiikkaa Suomessa. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.
- Braun, V. & Clarke, V. 2006. Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*. 77 - 101. Viitattu 13.10.2015.
http://eprints.uwe.ac.uk/11735/2/thematic_analysis_revised.
- Dahler-Larsen, P. 2005. Vaikuttavuuden arviointi. *Stakes*. Viitattu 14.10.2015.
http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/77071/vaikuttavuuden_arv.pdf?sequence=1
- FinSoc 2011. Arviointi sosiaalipalveluissa. Katsaus arvioinnin peruskysymyksiin. *Stakes, FinSoc Työpapereita 3/2001*. Viitattu 19.11.2015.
<https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/75416/Ty%C3%B6papereita32001.pdf?sequence=1>
- Eskola, J. & Suoranta, J. 2008. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.
- Eteläpelto, A., Heiskanen, T. & Collin, K. 2011. Vallan ja toimijuuden monisäikeisyys. Teoksessa Eteläpelto, A., Heiskanen, T. & Collin, K. (toim.) Valta ja toimijuus aikuiskasvatuksessa. Helsinki: Kansanvalistusseura. Aikuiskasvatuksen tutkimusseura.
- Haimi T. & Kahilainen, J. 2012. Sosiaalisen kuntoutuksen käsitteen historia Suomessa. *Kuntoutus 4/2012*. 41 - 46.
- Hakkarainen, T., Londèn, P., Luhtanen, M., Peltosalmi, J., Siltaniemi, A. & Särkelä, R. 2012. Sosiaalibarometri 2012. Ajankohtainen arvio palveluista, palvelujärjestelmän muutoksesta ja kansalaisten hyvinvoinnista. SOSTE. Suomen sosiaali- ja terveys ry, Helsinki. Viitattu 14.10.2015.
http://www.soste.fi/media/pdf/julkaisut/sosiaalibarometri12_kevyt.pdf. Viitattu 14.10.2015.
- Hallitusohjelma 2015. Pääministeri Juha Sipilän hallituksen ohjelma. Päivätty 29.5.2015. Viitattu 30.10.2015.
http://valtioneuvosto.fi/documents/10184/1427398/Ratkaisujen+Suomi_FI_YHDISTETTY_netto_i.pdf/801f523e-5dfb-45a4-8b4b-5b5491d6cc82
- Harkko, J., Ala-Kauhaluoma, M. & Lehikoinen, T. 2012. Keitä ovat vaikeasti työllistyvät ja tarvitsevatko he sosiaalista kuntoutusta? *Kuntoutus 4/2012*. 54 - 60.
- Heikkinen, H. 2007. Toimintatutkimuksen lähtökohdat. Teoksessa Heikkinen, H., Rovio, E. & Syrjälä L. (toim.) Toiminnasta tietoon. Toimintatutkimuksen menetelmät ja lähestymistavat. Helsinki: Kansanvalistusseura.

Heikkinen, H., Rovio, E. & Kiilakoski, T. 2007. Toimintatutkimus prosessina. Teoksessa Heikkinen, H., Rovio, E. & Syrjälä L. (toim.) Toiminnasta tietoon. Toimintatutkimuksen menetelmät ja lähestymistavat. Helsinki: Kansanvalistusseura.

Heikkinen, H. & Syrjälä, L. 2007. Tutkimuksen arviointi. Teoksessa Heikkinen, H., Rovio, E. & Syrjälä L. (toim.) Toiminnasta tietoon. Toimintatutkimuksen menetelmät ja lähestymistavat. Helsinki: Kansanvalistusseura.

Hinkka, T., Koivisto, J. & Haverinen, R. 2006. Kartoittava kirjallisuuskatsaus sosiaalisen kuntoutuksen työmuodoista ja niiden vaikutuksista. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskuksen (Stakesin) raportteja 12/2006. Viitattu 14.10.2015.
<https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/77938/R12-2006-VERKKO.pdf?sequence=1>.

Hirsjärvi, S., Remes, P., & Sajavaara, P. 2013. Tutki ja kirjoita. 18. painos. Porvoo. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Hirvonen, A. 2006. Eettisesti hyvä tutkimus. Teoksessa Hallamaa, J., Launis, V., Lötjönen, S. & Sorvali, I. (toim.). Etiikkaa ihmistieteille. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura. Hakapaino.

Hokkanen, L. 2012. Sosiaalitoimistojen asiakastyytyväisyyskyselyn tulkinta. Teoksessa Pohjola, A., Kemppainen, T. & Väyrynen, S. (toim.) Sosiaalitoimiston vaikuttavuus. Rovaniemi: Lapin Yliopistokustannus.

Huovinen, T. & Rovio, E. 2007. Toimintatutkija kentällä. Teoksessa Heikkinen, H., Rovio, E. & Syrjälä L. (toim.) Toiminnasta tietoon. Toimintatutkimuksen menetelmät ja lähestymistavat. Helsinki: Kansanvalistusseura.

Härmä, H. & Granö, S. 2010. Työikäisten muisti ja muistisairaudet. Helsinki: WSOY Pro.

Ilmonen, K., Kerminen, P. & Lindberg, E. 2011. Työelämäosallisuuden lisääminen on yhteinen asia. Helsinki. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja 2011: 4. Viitattu 29.10.2015.
<http://www.tyollisyysportti.fi/@Bin/23563/Ty%C3%B6el%C3%A4m%C3%A4osallisuuden+lis%C3%A4minen+on+yhteinen+asia.pdf>

Isola, A-M., Turunen, E., Hänninen, S., Karjalainen, J. & Hiilamo, H. 2015. Syrjäytynyt ihminen ja kunta. Helsinki: KAKS - Kunnallisan kehittämissätiö.

Jyrkämä, J. 2007. Toimintakyky ja toimijuus - sosiaaligerontologian näkökulma. Teoksessa Martelin T. & Kuosmanen, N. (toim.) Ikääntyminen ja toimintakyky: haasteet tutkimukselle. Helsinki. Kansanterveyslaitoksen julkaisuja 24/2007. Viitattu 10.10.2015.
<https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/78119/2007b24.pdf?sequence=1>

Järvikoski, A. 2013. Monimuotoinen kuntoutus ja sen käsitteet. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 14/2013. Viitattu 14.10.2015.
http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/114972/URN_ISBN_978-952-00-3457-3.pdf?sequence=1.

Järvikoski, A. & Härköpää, K. 2008. Kuntoutuskäsityksen muutos ja asiakkuuden muotoutuminen. Teoksessa Rissanen, P., Kallanranta, T. & Suikkanen, A. (toim.) Kuntoutus. 2. uudistettu painos. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim.

Järvikoski, A. & Härköpää, K. 2011. Kuntoutuksen perusteet. 5. uudistettu painos. Helsinki: WSOY Pro.

Kananen, J. 2009. Toimintatutkimus yritysten kehittämisessä. Jyväskylä: Jyväskylän ammatti- korkeakoulun julkaisuja -sarja.

- Kananoja, A. 2012. Sosiaalinen kuntoutus uudessa sosiaalihuoltolaissa. *Kuntoutus* 4/2012. 35 - 39.
- Kari, O., Niskanen, T., Lehtonen, H. & Arslanoski, V. 2013. Kuntoutuksen tukeminen. Helsinki: Sanoma Pro Oy.
- Karjalainen, J. & Karjalainen, V. 2010. Kuntouttava työtoiminta - aktiivista sosiaalipolitiikkaa vai työllisyyspolitiikkaa? Raportti 38/2010. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Yliopistopaino.
- Kemppainen, T. & Ojaniemi, P. 2012. Tieto ja vaikuttavuuden arviointi käytännön sosiaalityössä. Teoksessa Pohjola, A., Kemppainen, T. & Väyrynen, S. (toim.) *Sosiaalityön vaikuttavuus*. Rovaniemi: Lapin Yliopistokustannus.
- Keskitalo, E. 2012. Sosiaalinen kuntoutus uudessa sosiaalihuoltolaissa. *Kuntoutus* 4/2012. 61 - 69.
- Kesä, M., Kinnunen, R., Ala-Kauhaluoma, M., Laiho, A., Müller, J-E. & Joutsen, M. 2013. Sosiaalisen kuntoutuksen selvitystyö, loppuraportti. Viitattu 13.10.2015.
http://tyollisyysportti-fi-bin.aldone.fi/@Bin/dd4e0a89c341927042300e021ac06f06/1420900542/application/pdf/100046/Loppuraportti_TYPA_sosiaalinen%20kuntoutus_10092013.pdf.
- Kettunen, R., Kähäri-Wiik, K., Vuori-Kemilä, A. & Ihalainen, J. 2009. Kuntoutumisen mahdollisuudet. Helsinki: WSOY Pro.
- Kivipelto, M., Blomgren, S., Karjalainen, P. & Saikkonen, P. (toim.) 2013. Vaikuttavaa aikuisosiaalityötä - arviointimalleista mittareihin. Helsinki. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Viitattu 29.10.2015.
https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/104473/URN_ISBN_978-952-245-864-3.pdf?sequence=1
- Kivipelto, M. & Kotiranta, T. 2011. Valtaistumisen vaikuttavuuden arviointi. Miten voisimme edistää sitä sosiaalityössä? *Janus* vol. 19 (2) 2011. 122 - 142.
- Kuvaja, A. 2012. Työnhakumotivaation dynamiikkaa. *Kuntoutus* 4/2012. 17 - 29.
- Kyrö, P. 2004. Tutkimusprosessi valintojen polkuna. Hämeenlinna: Tampereen Yliopiston julkaisuja.
- Laki julkisesta työvoimapalvelusta annetun lain muuttamisesta. 29.12.2005/1216. Viitattu 15.10.2015.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2005/20051216>
- Laki työllistymistä edistävästä monialaisesta yhteispalvelusta 30.12.2014/1369. Viitattu 2.11.2015.
<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141369>
- Liukko, E. 2006. Kuntouttavaa sosiaalityötä paikantamassa. Helsinki: SOCCA:n ja Heikki Waris -instituutin julkaisusarja 9/2006.
- Lundbom, P. & Herranen, J. 2011. Sosiaalisen vahvistamisen ajankohtaisuus. Teoksessa Lundbom, P. & Herranen, J. (toim.) *Sosiaalinen vahvistaminen kokemuksina ja käytänteinä*. Helsinki: Humanistinen Ammattikorkeakoulu. Oppimateriaaleja 26.

- Mahlakaarto, S. 2010. Subjektiksi työssä. Identiteettiä rakentamassa voimaantumisen koulutusohjelmassa. Akateeminen väitöskirja. Jyväskylän yliopisto, kasvatustieteentiedekunta. Viitattu 14.10.2015.
<https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/24957/9789513939922.pdf?sequence=1>
- Mehtonen, T. 2011. Sosiaalisen vahvistamisen osaaminen. Teoksessa Lundbom, P. & Herranen, J. (toim.) Sosiaalinen vahvistaminen kokemuksina ja käytänteinä. Helsinki: Humanistinen Ammattikorkeakoulu. Oppimateriaaleja 26.
- Palola, E. 2012. Sosiaalinen kuntoutus uudessa sosiaalihuoltolaissa. Kuntoutus 4/2012. 30 - 34.
- Pohjola, A. 2012. Tutkimukseen perustuva vaikuttavuus. Teoksessa Pohjola, A., Kemppainen, T. & Väyrynen, S. (toim.) Sosiaalityön vaikuttavuus. Rovaniemi: Lapin Yliopistokustannus.
- Revonmäki, L. 2014. Sosiaalinen kuntoutus sosiaalihuoltolain uudistuksen kynnyksellä. Syrjäytymisen torjumiseen ja toimintakyvyn vahvistamiseen liittyvien keinojen tarkastelua. Kemi-Tornion Ammattikorkeakoulu, sosiaaliala. Viitattu 14.10.2015.
<http://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/74623/oppari%20pdf.pdf?sequence=1>.
- Robson, C. 2001. Käytännön arvioinnin perusteet. Opas evaluaation tekijöille ja tilaajille. Suom. Lindqvist, T., Maaniittu, M., Niemi, E., Paasio, P. & Paija, L. Helsinki: Tammi.
- Rostila, I & Vinnurva, J. 2013. Sosiaalityön asiakkaan toimijuus ja täysimittainen professionalisuus. Teoksessa Laitinen, M. & Niskala, A. (toim.) Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä. Tampere: Vastapaino.
- Romakkaniemi, M. & Järvikoski, A. 2013. Jaetun toimijuuden rakentuminen mielenterveyspalveluissa. Kuntoutus 1/2013. 39 - 44.
- Räsänen, J. 2006. Voimaantumisen mahdollistaminen ja ratkaisut. Yhteiskunnan, yhteisön ja yksilön valtaistaminen. Järvenpää: Julkiviestintä Oy. Suomen Työvalmennusakatemia julkaisu.
- Sahonen, P. & Vuorio E. (toim.) 2014. Kokemuksia hyvinvoinnista. Sohvi-hankkeen loppuraportti. Turku: Turun ammattikorkeakoulu. Raportteja 178.
- Saikkonen, P., Blomgren, S., Karjalainen, P. & Kivipelto, M. 2015. Poistaako sosiaalityö huono-osaisuutta? Helsinki. KAKS - Kunnallissalan kehittämissäätiö. Viitattu 29.10.2015.
http://www.kaks.fi/sites/default/files/TutkJulk_89_net_0.pdf
- Saikka, P. 2013. Näkökulmia työttömän työkykyyn ja työkyvyn arviointiin. Teoksessa Karjalainen, V. & Keskitalo, E. (toim.) Kaikki työuralle. Työttömien aktivointipolitiikka Suomessa. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Sosiaalihuoltolaki. 30.12.2014/1301. Viitattu 11.10.2015.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141301>.
- Sosiaali- ja terveysministeriö 2013. Osatyökykyisten työllistymisen edistäminen. Työ- ja toimintakyky. Helsinki. Sosiaali- ja terveysministeriö. Viitattu 27.10.2015.
<https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/112047/URN%3aNB%3afi-fe201504223248.pdf?sequence=1>
- Suominen, S. 2012. Salutogeneesi - elinympäristö terveyttä edistävänä voimavarana. Teoksessa Honkasalo, M-L. & Salmi, H. Terveyttä kulttuurin ehdoilla. Näkökulmia kulttuuriseen terveytutkimukseen. Turku: Turun yliopisto.

Tiikanen, P. 2013. Sosiaalinen toimintakyky. Teoksessa Heikkinen, E., Jyrkämä, J. & Rantanen, T. (toim.) Gerontologia. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim.

Toikko, T. & Rantanen, T. 2009. Tutkimuksellinen kehittämistoiminta. Tampere: Tampereen Yliopistopaino.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Työ- ja elinkeinotoimiston palvelut 2015. Uudenmaan työ- ja elinkeinotoimiston työllisyysmäärärahat loppuneet. Viitattu 30.10.2015.

<http://toimistot.te-palvelut.fi/-/uudenmaan-te-toimiston-tyollisyysmaararahat-loppuneet>

Verkostojohtaminen 2014. Työpajat keskeisenä yhteisen toiminnan muotona. Viitattu 26.10.2015.

<http://verkostojohtaminen.fi/wp-content/uploads/2011/01/VerkostojohtamisenOpas.pdf>

Vilkkä, H. 2015. Tutki ja kehitä. 4, uudistettu painos. Jyväskylä: PS-kustannus.

Vuorinen, T. 2013. Strategiakirja. 20 työkalua. Helsinki: Talentum.

Ylästö, S. 2015. Miksi työnhaku ei kiinnosta? Teoksessa Työelämän tutkimus 2/2015. Työelämän tutkimusyhdistys ry. 112 - 126.

Julkaisematon lähde

Sopimus Kauniaisten kaupungin ja Uudenmaan työ- ja elinkeinotoimiston välisestä yhteistyöstä 2014 - 2015.

Kuviot

Kuvio 1: Sosiaalisen toimintakyvyn osa-alueet ja niiden keskinäinen vuorovaikutus.	15
Kuvio 2: Toimijuuden modaliteetit.	20
Kuvio 3: Miellekartta temaattisen analyysin vaiheesta 3.	36
Kuvio 4: Analyysin viidennessä vaiheessa syntyneet teemat ja alateemat.	38
Kuvio 5: Sosiaalisen kuntoutuksen määrittely ja sen piiriin kuuluvat asiat Kauniaisissa.	43
Kuvio 6: SWOT-analyysin tuottamien ilmaisujen määrät.	43

Taulukot

Taulukko 1: Eräitä valtaistamisprosessia ja voimaantumisen ilmentymiä.	18
Taulukko 2: SWOT-analyysissä ilmenneet vahvuudet ja heikkoudet.....	45
Taulukko 3: SWOT-analyysissä ilmenneet mahdollisuudet ja uhat.....	46

Liitteet

Liite 1: Teemahaastattelurunko.....	73
Liite 2: Tutkimuslupahakemus.....	75

Liite 1: Teemahaastattelurunko

Haastattelurunko toimintakyvyn ja sosiaalisen kuntoutuksen palvelutarpeen kartoittamiseksi

Toimintakyky

Psyykkinen toimintakyky

- tyytyväisyys itseän ja omaan saavutukseen
- mistä saat voimaa
- millainen mielialasi yleensä on

Sosiaalinen toimintakyky

- ystävät, kaverit, sukulaiset ja yhteydenpito heihin
- ketä kuuluu sosiaaliseen verkostoon
- mitä kodin ulkopuolisia tapahtumia (kaupassakäynti, ystävillä ja sukulaisilla vierailu, ulkoilu, urheilu, harrastukset)
- kuinka usein kodin ulkopuolista toimintaa
- keneltä saat tukea
- kuinka selviät kanssakäymisessä muiden ihmisten (esim. viranomaiset, kaupan henkilökunta, terveystalvelut) kanssa (koetko helpoksi vai vaikeaksi)

Fyysinen toimintakyky

- fyysisesti kuntosi (onko sairauksia tai rajoitteita)
- kuinka selviät arjen askareista (siivous, ruuanlaitto, pyykkihuolto, kaupassakäynti jne.)
- miten päiväsi kuluvat (mitä teet päivän aikana)
- päihteiden käyttö

Työllistymis- ja työnhakuedellytykset

Koettu työkyky

- millaiseksi koet työkykysi (oletko työkykyinen)
- jos koet, että et ole työkykyinen, niin mitä esteitä työkykyisyydelle
- millaista työtä haluaisit tehdä
- minkä pituista työpäivää pystyisit tekemään (koko-aika, osa-aika)

Työllistymismotivaatio

- kuinka tärkeänä pidät työllistymistä
- mitä olet tehnyt työllistymisen eteen
- miksi olet / et ole motivoitunut työntekoon

Työnhakutaidot

- millaiset työnhakutaitosi ovat (kontakti työnantajaan, hakemuksen ja cv:n laatiminen, työpaikkojen etsiminen esim. internetistä)
- missä tarvitsisit apua ja millaista apua tarvitsisit

Kokemukset työllistymispalveluiden sekä työllistymisen oheispalveluiden toimivuudesta

Palvelut: sosiaalitoimisto, työ- ja elinkeinotoimisto, Kauniaisten terveystalvelut

- miten yhteistyö sujuu
- mistä palveluista hyötyisit
- o vertaistukiryhmät, kuten esim. arjenhallinta-, työnhakuryhmä tms.
- o palveluohjaus
- o terveystalvelut
- o mielenterveystalvelut
- o työvoimapolitiittinen koulutus
- o kuntouttava työtoiminta
- o työkokeilu
- o muut palvelut, mitkä

- mistä palveluista et koe hyötyväsi / mikä on ollut turhaa
- mitä muita toiveita palveluiden suhteen

Piia Hämäläinen
Kauniaisten sosiaali- ja terveystoimi
PL 52
02701 KAUNIAINEN

Ulla Tikkanen
Kauniaisten sosiaali- ja terveystoimi
PL 52
02701 KAUNIAINEN

Tutkimuslupahakemus

Haen tutkimuslupaa Kauniaisten sosiaali- ja terveystoimelle tekeillä olevaa opinnäytetyötäni varten. Opinnäytetyöni aiheena on sosiaalisen kuntoutuksen ohjelmateorian luominen Kauniaisiin. Opinnäytetyöni ohjaajana toimii Laurea Ammattikorkeakoulun yliopettaja Ossi Salin.

Tutkimussuunnitelmani (28 sivua) on lähetetty sosiaali- ja terveysjohtaja Ulla Tikkaselle sähköpostitse. Tutkimussuunnitelmasta ilmenee tutkimukseni alustava sisältö ja aineistonhankintamenetelmät.

Kauniaisissa 23.2.2015

Ystävällisin terveisin

Piia Hämäläinen